

פרשת השבוע

שמות

~ תשפ"ו ~

הלכות, זוה"ק, מאמרים, פרפראות,
מעשיות וחידושי תורה נלהבים
מתוך שיעורו השבועי
של מז"ר ועט"ר הגאון המקובל
רבינו בנימו שמואל'י שליט"א
ראש ישיבת המקובלים נהר שלום
ונשיא ישיבתינו הקדושה

יו"ל ע"י ישיבת המייש"ר

רח' אורט ישראל 4 (כניסה ב' רח' יוספטל 80) בת ים

טלפון: 03-5520004

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נדר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

או בחנות הישיבה "הידור מצוה"

רחוב אורט ישראל 4 בת ים

בעלות 6 ש' בלבד

לבירורים ניתן ליצור קשר

בטלפון: 03-505-1111

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה

לעילוי נשמת מור אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענוותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואלי** זצוק"ל
ב"ר **שמואל ורחל** ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואלי** ז"ל
בת נחמיה ומוזל ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

ישיבת נהר שלום - ירושלים

ימי השובבי"ם

להלן זמני תעניות השובבי"ם לשנה זו שנת התשפ"ו

1.	יום חמישי	י"ט טבת התשפ"ו 8.1.26	תיקון היסוד (בשעה 12:30 בדיוק)
2.	יום חמישי	כ"ז טבת התשפ"ו 15.1.26	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק)
(יטבל ביום התענית שבע טבילות במים קרים כנגד שבועה נחלי המלכות)			
3.	יום שלישי	ג' שבט התשפ"ו 21.1.26	תענית דיבור (בשעה 8:00 בדיוק)
4.	יום חמישי	ד' שבט התשפ"ו 22.1.26	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק)
6.	יום שלישי	ט' שבט התשפ"ו 27.1.26	הילולת הרש"ש (בשעה 6:00 בערב)
5.	יום חמישי	י"א שבט התשפ"ו 29.1.26	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק)
(יטבל ביום התענית תשע טבילות במים קרים כנגד תשע אדוות דשלשה אלפי"ן דקט"א)			
7.	יום חמישי	י"ח שבט התשפ"ו 5.2.26	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק)
(יטבל ביום התענית י"ט טבילות במים קרים לחוק מה שפעם בחמשה שמות אדנות ובשבועה שמות מ"ה ובשבועה מלכים שדום שבע פעמים אדם)			
8.	יום חמישי הדתיקון האחרון	כ"ה שבט התשפ"ו 12.2.26	תיקון היסוד והעונות הכללי (בשעה 12:30 בדיוק)

בישיבתנו יתקיימו תיקוני עונות

בזמנים שונים

יש להתעדכן במשרדי הישיבה בטלפון ובוואטספ

הלכות ומנהגים לימי השובבים

הלכות ומנהגים לימי השובבי"ם - חלק ב

- א. תיקון גדול בימים אלה לקדש עצמו במותר לו^[א], להרבות בחסד ותחת שהרבה פשע ירבה שפע וישפיע לעמלי תורה ולנצרכים^[ב].
- ב. ישתדל בכל כוחו ליתן צדקה לפני התפלה בכל יום מימי התעניות^[ג].
- ג. נהגו בכל ליל שישי של ימי השובבי"ם לומר תיקון חצות ולבכות על גלות השכינה ואח"כ ללמוד סדר מיוחד שתיקן רבנו יוסף חיים זצוק"ל הכולל בתוכו לימוד משניות דליל שבועות, ואדרא זוטא וכמה תפילות לתיקון היסוד^[ד].

עיונים והארות

של תורה וחסד שהוא התיקון לחטא הגלות, והרי כך הורו לנו חז"ל (סנהדרין דף צ"ח ע"ב) שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח, יעסוק בתורה ובגמילות חסדים, כי על ידי תורה וחסד זוכים לתקן את החטא שבגללו נגרמה הגלות, כך שאין לך תיקון גדול מהשילוב של תורה וגמילות חסדים, שעל ידם ניצל מחבלי משיח שהן הצרות של הגלות, ואילו בתורה וחסד מתכפר העוון, וממילא זוכים להינצל מהפורעניות של הגלות וכל מה שהסתעף הימנה והיינו חבלי משיח.

ג. **האריז"ל** בספרו שער רוח הקודש (תיקון כז).

ד. **כמסודר** בלשון חכמים וכן בספר עטרת תפארת.

א. **כ"ב** בברכ"י (סי' תרפ"ה ס"ק א) וכה"ח (ס"ק לז).

ב. **כן** כתב הנטעי גבריאלי (חלק חנוכה, ימי השובבי"ם פ"א הערה כד) שהוא עפ"י שמצינו תנדב"א רבא (סוף פרק כ"ג) אף דוד היה משבח את יוצאי מצרים, כי אפילו המצוה האחת שהיתה בידם, נוח לפני הקב"ה הרבה יותר מן כמה מצוות שלנו, ומהו המצוה האחת שהיתה בידם, שנתקבצו כולם באגודה אחת, וכתרו ברית שיעשו גמילות חסדים זה עם זה, וישמרו ברית המילה שהוא ברית אברהם יצחק ויעקב, ושלא יניחו לשון של יעקב אבינו, ושלא ילמדו לשון של מצרים מפני דרכי עבודה זרה וכו'.

למדים אנו כי באמצעות גמילות חסדים זכו ישראל ליציאת מצרים, והיינו השילוב

ד. חשוב מאד לקבל על עצמו תענית דיבור והוא טוב בכל השנה ובפרט בימי השובבים^[ח].

ה. נהגו רבים וכן שלמים בימי השובבים^ה לעשות תענית דיבור ולומר ג' פעמים התהילים ועוד שמונה מזמורים הראשונים שבכללותם יעלה לתנ"ח מזמורים ויש בזה תיקון גדול מאד ואשרי הזוכה^[ו].

עיונים והארות

מנוחה מצד הפה ומצד הברית. יעו"ש.

וראה עוד נמי בס' מגלה עמוקות על התורה (פרשת בהר) ד"מילה" הוא ר"ת **מה** יתרון לבעל הלשון, משום דברית הלשון וברית המעור חד הוא. יעו"ש.

ו. **כתב** בקונטרס היחיאלי להגאון המקובל ר' יצחק אלפייא זצ"ל, שמי שמתענה יום אחד תענית דיבור, ולומד את התהלים שלש פעמים כפי הסדר המובא שם, נחשב לו כהפסקה גדולה "לתענית משבת לשבת" כמ"ש הרב נועם אלימלך זצ"ל... ותענית משבת לשבת נחשבת לחמשה ושישים אלף ושש מאות תעניות, עכ"ד.

ו**כתב** מו"ר האול"צ בספרו זכרון הדסה (עמוד לב) וז"ל: וזה קל, וכי לא כדאי ביום אחד להרויח כל כך הרבה תעניות. ואף שלא מקובל מרבינו האר"י שנחשב להפסקה, אבל אדם גדול אמרו, וזה אחד מהתקונים הגדולים ביותר. ומזה נלמד מה גדולה מעלת העוסק בתורה ללא דיבורים. ובמיוחד מי שיש לו תאוה לדבר וסקרנות להתעניין בכל מיני נושאים ומתגבר על תאוותו וכולם פיו, מי יכול לדעת כמה הוא מוסיף זכות וטובה לעצמו ולעולם כולו.

ו**איתא** במס' מגילה (יח.) רב דימי אמר, אמרי במערבא, מלה בסלע משתוקא בתרי, עכ"ל. הסברנו זאת בס"ד, שידוע שעל לימוד תורה השכר הוא עצום, כל מלה מקיים מצות

ה. **בן** היה מנהג מו"ר המקובל האלהי כמוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל ראש ישיבתינו שבכל יום שיש ערב שב"ק היה עושה תענית דיבור ומתקדש בקדושה עליונה. וכמו שכתב השל"ה (מס' תענית), וכ"כ בספר תורת המגיד מזלאטשוב שאמר הרוצה להתענות יקבע לעצמו תענית דיבור ואז לא יזיק לגופו וייטב לנשמתו עכ"ד. וכ"כ במ"ב (סי' תקעא ס"ק ב) וראיתי כתוב בספר אחד שכשאדם רוצה להתנדב תענית, טוב יותר שיקבל תענית הדיבור ממה שיקבל עליו מן האכילה, כי ממנו לא יהיה לו נזק לא בגופו ולא בנשמתו ולא יחוש עיי"ז, וכע"ז כתב הגר"א באגרתו שצריך האדם לייסר עצמו לא בתענית וסיגופים כי אם ברסן פיו ובתאוותיו וזה התשובה ע"כ.

יסוד הענין לעשות תענית דיבור בימים אלה של השובבים^ה, הוי משום דברית הלשון הוא מכון כנגד ברית המעור, וכמו שכתב הגר"א בפירוש לספרא דציניעותא (פרק ג). יעו"ש. ועי' בזה נמי בס' פתוחי חותם למהר"י אבוחצירא זיע"א (ריש פר' חוקת עה"פ וכל כלי פתוח וגו') שכתב, שלכן התורה הקדושה הוציאה את ענין הערוה בלשון "ולא יראה בך ערות דבר" "דבר" לשון דיבור, כי דע"י הדיבור נפגמה גם הערוה. ולכן צריך שישמור פיו שמירה כראוי, ובזה ימצא

עיונים והארות

עשה, (כמ"ש הגר"א בספר שנות אליהו פ"א דפאה), וז"ש "מלה בסלע" - אם נניח שעל כל מילה של לימוד תורה השכר הוא סלע, "משתוקא בתריין", היינו אם רצה להפסיק באמצע לימודו ולדבר דברים בטלים וכפה את יצרו ולא דיבר, מגיע לו פי שניים משכר הלימוד עצמו. זהו דבר גדול עצום ונפלא מאוד, עצירת התאוה והתגברות עליה כמ"ש (אבות א, יז) שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בן החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. ואשרי מי שזוכה לכך.

ובן היה מנהג מורנו ראש הישיבה המקובל האלהי כמוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל לעשות יום אחד תענית דיבור עם כל הקהל והיו קוראים התהלים ג"פ ועד היום ב"ה זה ממשיך בישיבתינו, וכן הנהיג מו"ר ראש הישיבה מרן רבי יהודה צדקה זצוק"ל ביום ט"ו בשבט לעשות תענית דיבור בקריאה שלש פעמים תהלים ומשתתפים בזה הרבנים והאברכים וכל בני הישיבה, וב"ה עד היום זה ממשיך.

וכתב בקונטרס היחיאי (עמוד סה ע"ב) וז"ל: ועתה בזמננו זה שהגופות נחלשו בעוה"ר, ואין כ"כ חוזק ובריאות גוף להתענות איזה ימים רצופים, ומה גם שהמתענה צריך לקבל התענית מבעוד יום ואם לאו לא יועיל ובפרט שידוע שתנאי התענית הוא שצריך האדם באותו יום לשבור לבו בקרבו ולהזהר מכל עון ונדנוד עבירה, ולהזהר ביותר מפיתויו של היצה"ר, יען שבאותו יום הקדוש של התענית, העון הקטן אשר יעשהו האדם מפיל הרבה ניצוצות קדושה בסטרא אחרא. ועוד אם הוא בעל תורה צריך להזהר יותר ומה גם מעון הכעס וכו', ואם בעל מסחר צריך להזהר באותו יום שיהיה משאו ומתנו באמונה, ולהזהר מהשקר וחנופה ואונאה ורביית וגזל

מדבריהם, ובפרט שלא להשבע אפילו על האמת, ואין צריך לומר בשקר ושוא, גם לא להזכיר שם שמים לבטלה, וכהנה רבות וכו', ולכן איעצך נא עצה טובה שיש בה נחת רוח לנשמה מבלי שום צער הגוף כלל ועיקר, רק לעשות תענית הדבור וסגולת התהלים ותכפר כל חטאתיך, ובכל יום שתוכל לקיים התיקון הזה, עשה והצלח, בין בחול בין בשבת וכו'. והוא מעדות נאמנה של הגאון רבינו נועם אלימלך זלה"ה, ותלמידו הרב מוהרמנעון"ף העיד שעי"ז יכוף את היצר (שלא יחטיאו עוד, רק אם לא יתן לו יד) הואיל ובזה יהיה בידו כחרב חדה וחנית נגד היצר.

ואולי יעלה בדעתך לומר שתענית הדיבור לא מהני לכפר כל עון אשר חטא, לכן טרם כל הנני להראותך כח של תענית הדיבור, שהוא מועיל יותר מתענית הגוף, יען שבתענית הגוף לא יבצר מלדבר בו דברים בטלים, כעס, שקר, חנופה, כזב, רמייה, בדיחות, היתול, צחוק, קלות ראש, ושבעות שקר ושוא, והזכרת שם שמים לבטלה, וכיוצא בהנה רעות רבות, זהו באופני הלא תעשה. ובאופני העשה, הלא ע"י חלישות הגוף מהתענית, אולי ח"ו לא יוכל להתפלל כהוגן וכראוי, ויגרע מחובת לימודו, ויתרשל מלעשות מצוה הבאה לידי מחולשת איבריו מהתענית וכו' כידוע, אשר לא כן בתענית הדיבור, אתה יכול ללמוד להתפלל לאכול ולברך לה' ולעשות מצוות ה' בשמחה, ורק נמנע אתה מלדבר עם חבריך ובניך ואשתך וכל קרוביך כלל וכלל, ועכ"פ הרי באותו יום נקרא שמנעת עצמך מלדבר כל האיסורים הנז"ל, זה בשב ואל תעשה. ובעשה, הרי קיימת והגית בו, ודברת בס, עוסק בדברי תורה שתלמוד תורה כנגד כולם, וכל המצוות נדחים מפניה, לבד אלה הידועים. ואם הוא בשבת, הרי קיימת בו כל דבר קדוש, ומנעת

עיונים והארות

שומר מצרות נפשו, מות וחיים ביד לשון, ואוי למי שממית עצמו בשביל דיבור אחד! ומה יתרון לבעל הלשון? עכ"ל [הגר"א] הקדוש. ואמרו חז"ל כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, פירוש גדלתי בין החכמים ולקטתי מהם מדותיהם החמודות והקדושות, ומכולן היא מדת השתיקה הטובה שבכולן. עכ"ל.

ובעשיית התיקון הזה אז יהיה יום תשובה לה', וה' יקבל כל תפלות עמו ישראל, ויפרוק שכינתא מעפרא, ויראנו נפלאות בזכות דוד המלך ע"ה, כמ"ש וגונתי על העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי, וישלח לנו משיחנו בבנין בית קדשנו ותפארתנו במהרה בימינו, אמן.

אזהרות לנהוג ביום תענית דיבור מקונטריס היחיאלי

מודעה על תענית הדבור וסגולת התהלים הנחשבת להפסקה גדולה "לתענית משבת לשבת" כמ"ש הרב נועם אלימלך זצוק"ל, והרב חמ"י כתב שתענית משבת לשבת נחשבת לחמשה וששים אלף ושש מאות תעניות (65,600). כל מי שירצה להשתתף בלימוד של יום... בשבת קודש... לחודש... צריך לקבל על עצמו את התנאים האלה מלב ומנפש, בלי שום זכר אונס ומטרה ופנייה כלל ועיקר כי אם לעבודתו יתברך שמו אמן.

א שלא לדבר כלל וכלל מהתחלת הלימוד עד הגמר, גם לא בדברי תורה ולא בשאלת שלום.

ב יכוון לתקן מה שפגם ועיות בהפסיקו בלימוד התורה הקדושה בדברים בטלים, ולתקן פגם שדיבר דברי חול בבית הכנסת. ולהתחרט מכל מעשה לא טוב שעשה נגד רצונו ית"ש בין

עצמן מלדבר דברי חול בשבת, וקיימת וכבדת מעשות דרכיך, שדרכך בחול לדבר ובשבת לא לדבר, כי אם בכל דבר קדושה בין לבין עצמן בשירים ותשבחות ברכות והודאות תפלה וקריאת התורה שבכתב ושבע"פ ובסודותיה בזוהר ובמדרשים, ובכל אשר תאוו נפשך ללמוד בו, אך ורק לא בדברי דופי והבאי, בעתונים וחדושי העולם וכו', שזה ודאי אסור כידוע, אלא בכל דבר קדוש לישראל ובתורה הקדושה. ועיין מה שרשמנו לעיל בסגולות סגולה ל"ו (דכ"ד ע"ב) משם רבותינו: הגר"א, אבן שלמה, חמ"י, חפץ חיים, וראש הגבעה, שכולם פה אחד אמרו והעריכו תענית הדיבור איך הוא מעולה ורם מכל מיני סיגופים ועינויים כידוע. ויעו"ש דבריהם. והואיל וכעת בא לידי אופן העתקת לשון הרב חפץ חיים בנדון זה הנני להציגו לפניך, וז"ל בחלק שמירת הלשון שער התבונה בפרק ב' דט"ז ע"א: גם דקדקו חז"ל בלשון קדשם (בחולין פ"ט ע"א) בעוה"ז וכו' אלא כל ימי חייו ירגיל האדם את עצמו באומנות הזו להיות בטבע כאילם, כמו שכתב הגר"א באגרתו הקדושה עלים לתרופה וז"ל: ועד יום מותו צריך האדם לייסר את עצמו ולא בתעניות וסיגופים, כי אם ברסן פיו ובתאוותיו, וזהו התשובה. וזהו כל פרי העולם הבא, כמ"ש כי נר מצוה ותורה אור, אבל ודרך חיים תוכחות מוסר, וזהו יותר מכל התעניות וסיגופים שבעולם וכו' (הגה שם: וכן ראיתי כתוב בספר ראש הגבעה, שכשאדם רוצה להתנדב תענית טוב יותר שיקבל עליו התענית מן הדבור, ממה שיקבל עליו מן האכילה, כי ממנו לא יהיה לו נזק לא בגופו ולא בנשמתו, ולא יחלש ע"י התענית הזו), ואמר הכתוב מי האיש החפץ חיים אוהב ימים וגו', ובזה יכולת לו כל עון וניצול משאול תחתית, כמ"ש שומר פיו ולשונו

עיונים והארות

אחזה פניך. וכמ"ש בש"ס בבא בתרא (דף ט' סע"א) ששקולה מצוה זו כנגד כל המצוות שנאמר והעמדנו עלינו מצות וגו' ובפרט בגמר התיקון. שאז נעשה צדיק גדול ובעל תשובה גמורה מאהבה. ואז יבוא בפועל ענין הצדקה, שהיא כנגד כל המצוות וצדקתו עומדת לעד. ולא יפחות מלתת ל"ו פרוטות דמי אכילה אחת, שהוא "פדיון תענית" של יום אחד, כמ"ש הרב חיד"א זצוק"ל וזיע"א, ולמוסיף יוסיפו לו מן השמים.

ז) צריך לתת הצדקה תיכף ומיד ולא לנדור ח"ו כלל ועיקר, שלא להכשל ב"מ בעון נדרים, וכל אחד ואחד יתן בקערה שעל התיבה מה שלבו חפץ, באופן ששום אחד לא ידע כמה נתן, וגם הוא לא ידע למי המעות הללו ניתנים, שזאת המצוה המעולה שבצדקה.

ח) הרוצה לאכול בבוקר ושיהיה נחשב לו לתענית ג"כ, יצוה לבני ביתו שיעשו לו המאכל היותר ערב לחיכו. ואזי יאכל ממנו עד קרוב לכדי שביעה, וימשוך ידו מלאכול עוד ממנו, אע"פ שתאב עדיין לאכול ממנו עוד, ויחשוב שמניעתו זאת לסגף את עצמו ולכפרת עוונותיו, ויועיל לו לתענית ג"כ, כמ"ש הראב"ד שהמושך ידו מהמאכל שערב לחיכו לכפרת עוונותיו חשוב כאלו התענה וכמזבח כפרה, והרי זה פיקח שאוכל לשובע נפשו וחשיב כאלו התענה. עכ"ל. (הובאו דבריו בס' פלא יועץ דף ז').

ט) תענית הדיבור יש בו צורך גדול מאד, שמועיל לאדם יותר מכל מיני תעניות וסיגופים, וגם אינו מחליש איבריו וגופו כתענית האכילה ויתר הסיגופים, נמצא טוב לגוף וטוב לנשמה, ועושה שלום בין הנשמה ובין הגוף,

במצות עשה בין במצות לא תעשה, ולומר הוידוי בפה (ביום שיש בו תחינה) ולהרהר בלבו תשובה שלימה על כל עונותיו חטאתיו ופשעיו, ובפרט על החמורות כגון שז"ל, על לשון הרע ועל הדבור הנז"ל, הנתקנים עכשיו על ידי לימודו ועסקו בתורה, ואיך עתה הוא מתחיל לשוב בתשובה שלימה לפני ה' גם מכל העונות שהורגל בהם, ועל ידי זה מכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות, והקב"ה מתמלא רחמים ומרחם על כל ישראל.

ג) לא לעשן סיגארו [סיגריה] בבית הכנסת. ואם אינו יכול יצא לחוץ לשתות סיגריה, בכדי שביום תשובה ותקון גדול כזה, לא יהיה בביהכ"נ קטורת זרה וימלא ביהכ"נ עשן, ובפרט שלא לתת צער לאנשים, כי כמה וכמה אנשים שאינם מעשנים ומצטערים מזה. ואם ציער עצמו מעט במניעת העישון לא דבר גדול זה, כי לתקון זה, צריך לסגף עצמו מעט ועל ידי זה יתכפרו לעוונותיו, והתיקון והלימוד הזה נחשב לתענית משבת לשבת ולס"ה אלפים ות"ר תעניות.

ד) הלומד בקול רם ילמוד מלה במלה כהוגן, ובנעימה ולא בהלעטה, ושאר העם ילמדו אחריו בלחש, כי תרי קלי לא משתמע.

ה) יקבל על עצמו מצות עשה "ואהבת לרעך כמוך" ולאהוב כל ישראל כנפשו, ויכלול עצמו עם כל ישראל, כדי שתקובל תפלתו ברצון, ויהיה נחת רוח לשכינת עוזנו.

ו) טוב לתת דבר מה לצדקה בגמר התיקון קודם תפלת המנחה, כמו שכתבו משם האר"י החי ז"ל, כי יש תיקון גדול בזה, וכמ"ש בשלחן ערוך יורה דעה (ס' רמט סע' יד): טוב ליתן פרוטה לפני קודם כל תפלה שנאמר אני בצדק

ו. אחד מהתיקונים הגדולים לעוון הידוע הוא שיקרא קריאת שמע שעל המיטה בכוונה גדולה ועצומה וסגולתה רמה ונשאת וגבהה עד מאד לבטל ולהשמיד המזיקים שנבראו מכח העוון הנז' [ז].

עיונים והארות

שתדע שעיקר כונה זו היא כדי לתקן ולכפר על עון א' חמור מאד אשר הוא המונע עליית הנשמה בלילה לאדוניה. וע"י כונה זו נתקן האדם מאד מאד ממה שחטא ואע"פ שכבר נת' תיקונו בשער השביעי הנקרא שער רוח"ק והוא תיקון המוציא שז"ל הנה התיקון ההוא יועיל לנקות לו עונו שלא יכנס לגהינם ושימחלו לו עונותיו אלו אבל עדיין צריך תיקון אחר גדול וחזק ממנו כמשי"ת עתה בכונת ק"ש זו והוא לתקן ולהחיות אותם הטיפות בעצמם שיצאו לבטלה ונכנסו בקלי' ולהחזירם אל הקדושה. וזה ענינו דע שבכל עבירות שבתורה אפי' החמורות אין בהם מי שמוליד מזיקין ממש כמו המוציא שז"ל כמשי"ת כי אפי' הבא על כל העריות שבתור' נולד' משם ממזרים גופניים בעוה"ז והאמת הוא שמי שעובר שאר עבירות מתלבשין בו המזיקין ונעשים קטגורים עליו אבל המוציא שז"ל עונשו גדול לאין קץ.

הל' תראה מה שהפליגו בזו' במקומות רבים ובפרט בפ' ויחי שאמרו שכל העבירות תליין בתיובתא לבד ממוצי' שז"ל דלית ליה תיובתא בר בטורח סגי ויתיר ולא חזי אפי' מלכא לעלמין כו' וע"ש.

וזה ענינה דע כי המוציא שז"ל פוגם במחשבה כי אינו משתמש בשום כלי ובשום ערוה ועונשו גדול שפוגם בדעת עליון דאו"א וכמו שמעשיו הם זכר בלי נקבה כן כביכול גורם למעלה שממשיך אותה הטפה של אותה נשמה מן הזכר העליון ואינה נשפע' במלכו' אבל יוצא לחוץ אל הקלי' הנק' קליפ' נוגה הנז' בזוהר פ'

ששניהם יזכו לאור החיים, ולעולם הנצחי שכולו טוב, אך צריך להיות לפחות יום שלם ממש לתענית הדבור, כדכתבו רז"ל: הגר"א, חמדת ימים, אבן שלמה, חפץ חיים, ראש הגבעה.

י' גבאי הצדקה יזהרו לחלק כל הנקבץ לת"ח ולצנועים ולאביונים ולעניים שהם יראי שמים, ולא לאנשים שאינם מהוגנים, כדי שלא יקיימו בהם קללת ירמיה הנביא שאמר הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים ח"ו [כמבואר בב"ק דף ט"ז סע"ב]. וק"ו שלא ליהנות מהם עוברי על דת בפרהסיא כמחללי שבתות וכו' ודי לחכימא ברמיזא.

ועי' שם סדר תענית דיבור וסדר הנהגת הלימוד בארוכה (דף ס"ז ואילך).

ז. בגמ' מסכת ברכות (ה). ואמרו, אמר רבי יצחק כל הקורא קריאת שמע על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פיות בידו שנאמר "רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם", מאי משמע אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי מרישא דענינא דכתיב "יעלוזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם" וכתיב בתריה "רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם", ואמר רבי יצחק כל הקורא קריאת שמע על מטתו מזיקין בדילין הימנו, שנאמר "ובני רשף גביהו עוף" וכו'. יעו"ש. והענין דקאמר ואמר רבי יצחק כל הקורא קריאת שמע על מטתו מזיקין בדילין הימנו וכו', היינו אותם מזיקין של העבירות ח"ו.

והעתיק לפניך מה שכתב על זה מוריני הרב בשעה"כ (דף נו ע"ב) וז"ל: צריך

עיונים והארות

ויש אדם שגדול כח כונתו עד שיוכל להמ' בכל לילה אלף וקכ"ה כנז' בפ' בלק דף ר"א ע"ב ויש אדם שלא יוכל להמית אלא דבר יום ביומו וכמספר הימים שחטא כך צריך ימים אחרים כנגדם לתקן עון זה ויש בענין הזה כמה פרטים ואין אנו עתה בביאורו. ונמצא כי עיקר התיקון הוא שיכין להמית ע"י הק"ש של מטתו אותם הגופים של המזיקים ועי"כ יוכל האיש הזה להעלות עם נפשו אותם הנשמות למעלה אל הקדושה לתקנם בכל לילה.

ודע כי כמו שיוצאין המזיקין אלו מן האדם המוציא שז"ל להיותו בלא אשה כך האשה בוראה מזיקין בלא איש וזה נרמז בפ' לא תאונה אליך רעה ר"ל לא תאונה אליך שאתה זכר הרעה שהיא לילית אשת זנונים ונגע לא יקרב כו' ר"ל נגע שהוא סמא"ל דכורא אל יקרב באהליך שהיא אשתך כמ"ש שובו לכם לאהליכם.

ואמנם ענין כוונת מיתת הגופו' הנז' הוא בכוונ' שמות העולים בגי' כמנין וחרב פיפיות בידם. עכ"ל.

וע"ע נמי בדברי הגאון חסידא קדישא רבי יעקב אבוחצירא זיע"א בס' פתוחי חותם עה"ת וז"ל: וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל וגו' אפשר לרמוז דידוע דהמהרהר ביום בנשים משליט עליו המזיקין בלילה ומטמאים אותו, וחמורה טומאה היוצאה מגופו שנבראים מטומאה ההיא מזיקין ונקראים בנים זרים בנים משחיתים, והצער שמצערם לאדם אין לו קץ, ואם נשאר לאחר מותו אין לו מנוחה כלל, והתיקון לזה היא התשובה הגמורה כראוי, ובכל לילה לא ישכב עד שיקרא קריאת שמע על המטה כראוי, ויתודה בבכי ובתחנונים ובזה יהרוג בכל לילה כמה וכמה

ויקהל והיא ג"כ סוד אותה טיקלא דאזדמנת בההוא סטרא דעשיקת נשמתין כנז' בתחלת הסבא דפ' משפטים דצ"ה וצ"ו. הנה אשת זנונים דס"א פתי לחוה באמצעו' קליפ' נוגה כנז' שם פרשת ויקהל ונמשכת אותה הנשמה אליה ואז מתחב' בה כח מזיק אחד הנמשך מאותה אשת זנונים ונעשי בחי' גוף א' אל אותה הנשמה נמצא שהמוציא שז"ל גורם שאותם טיפות של הנשמות שעתידות לצאת ממנו בבחי' בנים שיתערבו בס"א ושם יתלבשו בגופו' הנעשות מסטרא דנחש אשת זנונים ונמצא שהפך והחזיר הקדושה אל הטומאה והטוב אל הרע.

והנה כדי לתקן עון זה צריך שימית אותם הגופות הטמאות המלבישים לאותם הנשמות ועי"כ אותם הנשמות יברחו משם ויחזרו אל שרשם שבקדושה ונמצא שצריך שני כוונות:

א. להמית הגופות ההם.

ב. להחזיר הנשמות ההם אל מקום הנוק' העליונה דקדושה שיתקנו שם ויצוירו כשאר כל הנשמות ואח"כ יבואו בעוה"ז כשאר כל הנשמות:

ג. יש עון אחר דומה לזהו הוא מי שמשמש מטתו ואינו שוהה עד שיצאו כל הטפין לגמרי כי אותם שיורי הטיפו' היוצאו' לבטלה אף ע"פ שאינם ראויים להוליד עכ"ז נבראים מהם ג"כ בחי' מזיקים ומשחיתים רעים ע"ד הנז' ובכל זה הנז' תבין סוד גדול הנז' בזו' פ' בלק על פסוק לא ישכב עד יאכל טרף כו' ובדרושי חז"ל בענין אותם אלפים ורבבות של מזיקין שהאדם ממית בכל לילה ע"י הק"ש של המטה וצריך האדם לכוין בכל ק"ש שאומר על מטתו לכוין בתיקון עון זה ולהמית כל אותם הגופות של מזיקין הנז'

ז. בק"ש שעל המטה, יכוין לתקן את אותן הטיפות שיצאו ממנו בין בשוגג בין במזיד, וכוונה זו כוללת ב' כוונות. א. שימותו הגופים הטמאים המלבישים לנשמות שעשקה אותם הסט"א, מכח אותם טיפות שז"ל. ב. שיחזרו אותן הנשמות לקדושה, ויבואו בעולם הזה כשאר כל נשמות קדושות [ח].

עיונים והארות

ועי"ש בשעה"כ שהאריך בענין זה מאד עד כמה חמור עוון של המוציא שז"ל, שאפי' בכל עבירות החמורות שבתורה, אין בהם מי שמוליד מזיקין ממש כמו במוציא שז"ל, ועונשו חמור עד מאד כמבואר בזה"ק פר' ויחי (דף ריט ע"ב), שכל העבירות תליין בתיובתא, לבד ממוציא שז"ל דלית ליה תיובתא בר בטורח סגי ויתיר, ולא חזי אפי' מלכא לעלמין וכו', והטעם מפני שכאן הפגם הוא במחשבה, ופוגם בדעת העליון דאז"א וכו', ודבר זה יש בכוחה של ק"ש זו לתקן ולהחיות אותם הטיפות בעצמם שיצאו לבטלה ונכנסו בקלי' ולהחזירם אל הקדושה, בסוד "לא ישכב עד יאכל טרף" הנזכר בזה"ק בפרשת בלק (דף ריא ע"ב), וזהו ענין אותם אלפים ורבבות מזיקים שהאדם ממית בכל לילה עי"ק ששעהמ"ט, ויש אדם שגדול כח כוונתו עד שיוכל להמית בכל לילה אלף וקכ"ה מזיקים, ויש שלא יוכל להמית אלא דבר יום ביומו וכמספר הימים שחטא כך צריך ימים אחרים כנגדם לתקן עוון זה, ואז על ידי שממית אותם יוכל אח"כ להעלות עם נפשו את אותם הנשמות למעלה אל הקדושה לתקנם בכל לילה. עכת"ד הקדושים. וכ"כ בפרי עץ חיים (שער טז פ"ה דף עו ע"ד).

והמעייין בזה"ק פרשת בלק הנ"ל, יראה שמיתת המזיקים נעשית גם עי"ק שגם עי"ה הפסוקים שלאחמ"כ וז"ל (שם): כד בעי בר נש למשכב על ערסיה, מקדש שמוא עילאה אימליך ליה לעילא ותתא וכו', בשעתא דפתחין פומהון על ערסייהו בשמע ישראל ובעאן רחמי

מהם, ועל זה אמר דוד המלך עליו השלום יפול "מצדך אלף ורובה מימינך". ועל זה גם כן אמר "יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם וגו' לעשות נקמה בגויים וגו' לאסור מלכיהם בזיקים" וגו' כל זה נאמר על המזיקין הנבראים מטפות קרי, דעל ידי קריאת שמע הם נהרגים ומתים, והנה הקריאת שמע בעצמה היא החרב, והוא הרומח ההורג למזיקין, דקריאת שמע יש בה רמ"ח תיבות ועם שש תיבות הוא רומח. והנה רמ"ח תבות הוא אותיות חר"ם, דעל ידי קריאת שמע נחרמים ונהרגים המזיקין, ותחת שהיה ראוי האדם הזה להיות חר"ם הוא בעצמו, עתה על ידי הקריאת שמע עם התשובה שעשה, עשה למזיקין חרם. וזהו כוונת הפסוקים וישמע הכנעני הוא הסטרא אחרא שעליו נאמר כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב, מלך ערד אותיות רעד שמכנים רעדה באדם עד שעושה עברה, ועוד ערד עם הכולל גמטריה הרע וכו' וידר ישראל בא לרמוז דאם נתעורר זה הישראל בתשובה כראוי, וחזר להיות קורא קריאת שמע על מטתו כראוי הורג המזיקים ההם, וזהו וידר הוא שנדר לעשות תשובה, וזה רמוז במלת וידר במילוי וי"ו יו"ד דל"ת רי"ש סופי תבות עם הכוללים גימטריה תשובה, לרמוז דעשה תשובה כראוי, נדר גימטריא רומ"ח לרמוז דצריך לתשובתו קריאת שמע על המטה, שהיא גימטריא רומ"ח שבו הורג המזיקין ההם וכו' יעו"ש.

ח. בא"ח פר' פקודי (אות יג), כה"ח (סי' רלט סק"ד), משם שעה"כ (דף נו ע"ב והלאה).

ח. תיקון חשוב לחטא זה שיטרח במוחו לחדש חידושים בתורה הקדושה, והוא תמורת מה שטרח לחשוב מחשבות זרות ולפגום במוחו. גם ישתדל ללמוד המשיניות בעל פה, שלימוד המשנה מסוגל הרבה לטהרת הנשמה. ומה טוב אם זכה לעסוק בחכמת האמת שיעסוק בסודות התורה והזהר"ק בענינים אלה, כי מעורר את אותם הסודות בשרשן להאירם ולתקנם, והוא תיקון גדול למה שפגם בהם והחשיך אורם|טו.

עיונים והארות

שנים בכל יום בלבד בעיון, ואח"כ יעסוק בתורה כנזכר, בשאר היום, אבל לא יתמיד כל היום בעיון. עכ"ל. וע"ע בפע"ח (שער הנהגת הלימוד פ"א), ובחמ"י שובב"ם (פ"א), ע"ש.

ובן מקובל נמי מהחזו"א זיע"א שהיה מורה ובא לכל השואלים אותו דבר תיקון בענין זה, שהעיקר הוא שיקבלו על עצמם לעמוד בלימוד התורה הקדושה בכל כוחם ונפשם, ועי' היטב נמי באיגרות החזו"א ח"א (איגרות כב - כד). יעו"ש.

וע"ע נמי בשו"ת דברי יציב חאה"ע (סימן מא אות ג) שהביא מדברי ס' בני יששכר מאמרי חדש תשרי (מאמר ד דרוש יד אות מ) שהביא מדברי רבינו החיד"א דהלומד תורה לשמה אי"צ לד' חלוקי כפרה שהובאו בגמ' יומא (פו ע"א). ובתשובות מהרש"ם ח"א (סימן נח בסופו), הביא מהזהר הקדוש (רות אות יב), שובנה וגו' כד אושיד זרעיה לארעא אבל בתיובתא שלימתא ואוליף אורייתא כולא ימחל ליה.

וע"ע למו"ר מופת הדור זצוק"ל בשו"ת יביע אומר ח"א (חיו"ד סימן יד אות יד) דלעולם שפיר יש לסמוך על דעת הסוברים דסגי בכה"ג בתענית של יום אחד, בפרט בדורות הללו, שהרי אין לתעניות וסיגופים שורש בש"ס, וע' במדרש רבה פרשת קדושים (ר"פ כה), אם נכשל

קמי מלכא קדישא בכמה קראי דרחמי וכו', עי"ש. ועיין עוד בזה"ק פרשת ויקרא (דף כא:): בענין זה.

ט. עי' בשער רוח"ק (דף ט' ע"א), שכתב וז"ל: גם אמר לי מורי ז"ל, כי שורש הכל לענין השגה, הוא העיון בהלכה. ואמר לי כי הטעם הוא, כי הנה ענין עיון ההלכה, הוא שיכין האדם שיש קליפת האגוז החופפת על המוח, שהוא ענין הקדושה, וזו הקליפה היא ענין הקושיא שיש בהלכה ההיא, כי הקליפה חופפת על ההלכה ואינה מניחה אל האדם שייבין אותה. וכאשר האדם מתרץ הקושיא ההיא, יכין לשבר כח הקליפה ולהסירה מע"ג הקדושה, ואז יתגלה המוח שהוא ההלכה. ונמצא, שאם אין האדם מתמיד לעיין ולשבר הקליפות, איך יתגלה לו המוח, שהם רזי התורה וחכמת הקבלה. ולכן צריך להשתדל מאד לעיין ולכוון בכוונה זאת שביארנו. ושמעתי ממורי ז"ל שהיה תמיד מעיין ששה פירושים של פשט בהלכה, ופי' השביעי ע"ד הסוד, בסוד ששת ימי החול, והשביעי הוא יום שבת. ואמנם אמר לי מורי ז"ל שהאדם שאינו קל העיון, וצריך לטרוח מאד בעיון עד שיפיק מבוקשה אין ראוי לו שיתבטל מעסק התורה בשביל העיון. ויותר טוב לו שיעסוק בדינים ובמאמרי רז"ל וכיוצא. אבל מי שהוא קל העיון, ואינו צריך טורח רב, צריך שיטרח שעה או

ט. יזהר מאד בברכת הנהנין לברך בכוונה גדולה, ובפרט מברכות לבטלה^[1].

עושים והארות

להגדיר "א" במי שנכשל בקרי, כמעט בפשע ר"ל, והשיב כשעוסק בתורה א"צ לדאוג כלל, ואע"פ שבתיקונים ובס' מוסר החמירו מאד בזה, מ"מ בסוף המאמר בס' התיקונים (תיקון כא וכב), נמצא דבר טוב למבין, שכ', אבל אורייטא אורך ימים בימינה, פי' שמצלת מן המיתה, ובשמאלה עושר וכבוד, שמצלת מן היסורין הקשים כמיתה. וספרי המוסר לא הביאו סיום זה בספריהם. ע"כ.

ובשו"ת מהרש"ם ח"א (ס"ס נח) הביא ג"כ לשון הזהר (רות אות יב): ואף דעבד עובדין בישין ואוליד בני בישין בסטרא דמסאבא כד אושיד זרעיה לארעא, אבל בתיובתא שלימתא ואולוף אורייטא, כולא ימחל ליה. וכתב, שמכאן מוכח דמ"ש בזהר פר' ויחי דלא מהני תשובה לחטא זה היינו בלא לימוד תורה. וכמ"ש בזה"ק פר' נשא שבצירוף לימוד תורה מקריא תשובה עילאה. והובא בראשית חכמה פ"ב משער תשובה. עכת"ד. ורבינו החיד"א בכסא רחמים (אבות דר' נתן פרק ל), הביא מ"ש השל"ה בשם רבינו האר"י ז"ל: כל מה שתמצא בדברי ראשונים סיגופים ותעניות לכפרת עונות, לא נזכרו אלא למי שאין עמלו בתורה, אבל מי שתורתו אומנותו ויודע דעת ויראת ה' זאת היא תקנתו לעסוק בתורה, ולא יחלש, ולא יתבטל מלימודו. ע"כ.

י. **הזהירות** בברכת הנהנין ומעלתן

ידוע מש"כ רש"י עקב תשמעון, אלו מצות שאדם דש בעקביו. ואחד הדברים שאדם דש בהם אם אינו זהיר טוב בברכות הנהנין ברכה ראשונה ואחרונה כי כמה פעמים יש זה לאדם ביום. תשמעון מלשון לקבל ולהבין את חומר

אדם בעבירה חייב מיתה בידי שמים, מה יעשה ויחיה, אם היה למוד לקרות דף אחד קורא שני דפים, ואם היה למוד לשנות פרק אחד ישנה שנים, ואם אינו למוד לקרות ולשנות ילך ויעשה פרנס על הציבור וגבאי של צדקה והוא חי. ע"ש. וע' מה שהאר"י בזה הגאון זרע אמת (חאו"ח סי' פט), שאפי' החוטא בעבירות חמורות אין לו לישב בתענית אם גורם לו ביטול תורה, ודלא כהרב ראשית חכמה שכ' שהחוטא בעריות וכיו"ב צריך לקבל עליו יסורים ותעניות אע"פ שיש בהם ביטול תורה וכו', וכ' ע"ז הרב זרע אמת, שהנה הרב גדש סאה להחמיר כדרכו בכ"מ, ומי יאמין לשמועתו נגד כל שאר הגדולים הנ"ל, ואחר הסליחה רבה, לגדל חסידותו, לא שביק מר חיי לכל בריה, וגם דבריו תמוהים וכו', וכיון שאף בחוטא בחמורות האר"י מיקל, הרוצה לסמוך עליו יש לו אילן גדול לסמוך עליו. ע"ש.

עוד כתב, ומי יתן והיה לבב כל חכמי דורנו שלא להטריח על בעלי תשובה יותר מזדי בסיגופים ובתעניות, אשר לרגלי החולשה האיומה כשל כח הסבל, ולא יוכלו מלט מחולאים וסכנות ח"ו, ודילמא ממנעי ולא עבדי תשובה. וע' ב"ק (צד ע"ב). והלא עיקר התשובה עזיבת החטא, והתורה אגוני מגנא ואצולי מצלא, ואין לך מזה טובה הימנה, והיא מכפרת אפילו על עבירות חמורות. וכמ"ש במנחות (קי ע"א) כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא חטאת ולא אשם. ע"ש. וע"ע בערכין (טו ע"ב) שמכפרת על עון לשה"ר, השקול כנגד ע"ז וג"ע ושפ"ד. ע"ש. וכמו כן בעון החמור שז"ל, מסיים בזה"ק שהתורה מגינה ומכפרת עליו. וכמובא בשאלות להגר"ח מוואלוז'ין (אות לה), ששאלו

עיונים והארות

ל"ב שניים - ובמעשה בראשית כתוב גם ל"ב פעמים אלה"ם, ללמדנו שמי שמברך את הברכות נעשה שותף למעשה בראשית. וסיים רבנו חיים ויטאל שהארי"ז"ל הזהירו מאד על כך.

ורבי יהודה החסיד צ"ל כתב שלא יתחיל אדם לברך עד שידע בלבו על מה יש לו לומר הברכה, כגון אם צריך לברך ברכת בורא פרי העץ לא יאמר במקומו בורא פרי האדמה.

הנשמה המגולגלת בפרי היתה באה אל תיקונה ומו"ר רבי יהודה פתיה צ"ל הביא מעשה באשה שמצאה תמר וברכה עליו בורא פרי האדמה, וכשעלתה על יצועה ראתה בחלומה זקן אחד שהודה לה על שגאלה את נפשו, אע"פ שעדיין לא הגיע לתיקונו, ותיקץ והנה חלום. וכשסיפרה לרבי יהודה זיע"א את המעשה פתר את חלומה ואמר לה אם היית מברכת את הברכה הראויה, הנשמה המגולגלת בפרי היתה באה אל תיקונה.

ובספר המדות וכן בספר יפה ללב כתוב שמי שאינו נזהר בברכת הנהנין - בברכה הראשונה שקודם האכילה, ובברכה אחרונה שבסוף האכילה, פחדים באים עליו.

לחלק כל ברכה לשלשה חלקים

ומרן ר' יהודה צדקה צ"ל היה רגיל בכל הזדמנות להזכיר את החשיבות המיוחדת של הברכות ונשא קל וחומר ומה כשאדם קונה חליפה, בודק ושואל אם החליפה מתאימה לו, על אחת כמה וכמה צריך אדם לבדוק את עצמו, כיצד היתה ברכתו, טובה או לא, אם ברכתו נשמעה מילה במלה מבלי להשמיט אותיות, או לא, ומשום כך היה מציע לחלק כל ברכה לשלשה חלקים: ברוך אתה ה', אלהינו מלך

הדבר ולקבלו ללכת בדרך זה לברך טוב ולהזהר לא לאבד שום ברכה.

וכתב הרב בשערה"ק כי עיקר השגתו של האדם זוכיה לרוח הקודש תלוי בברכת הנהנין שלו שאם הוא נזהר ומברך בכוונה מתבטל כח אותם הקליפות הנאחזים במאכל, וכל זה ע"י ברכתו בכוונה. וכתב והזהרני רבי מאד בזה.

אם ילמד האדם הלכות ברכות אזי בנקל ינצל מאיסור ברכה לבטלה

היות וברכות הנהנין יש להן חשיבות מיוחדת העומדת ברומו של עולם, ומה גם כי על ידי הברכה על הפרי - נתקנת הנשמה המגולגלת באותו הפרי, כמו שביום הכיפורים ביקשנו מה' יתברך שימחול ויסלח "על חטאים שאנחנו חייבים עליהם לגלול בדומם וצומח וחי בלתי מדבר וחי מדבר". ואמרו רבותינו שכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו מעל בקדשי שמים. על כן מן הראוי שכל אדם יהיה בקי בהלכות ברכות ואם ילמד האדם הלכות ברכות אזי בנקל ינצל מאיסור ברכה לבטלה.

וכבר העיד רבנו חיים ויטאל בשם רבנו הארי"ז"ל כי עיקר השגת האדם אל רוח הקודש תלויה בכוונתו וזהירותו בכל ברכות הנהנין, לפי שעל ידי הברכות מתבטל כח אותן הקליפות הנאחזות במאכלים החומריים ומתדבקים באדם האוכל אותם, ועל ידי הברכות שעליהם הנאמרות בכוונה, מסיר מהם הקליפות ההם ומזכך החומר שלו ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה, ועל ידי כך הוא מוריד שפע לעולם, והקדוש ברוך הוא רושם את המכוון בברכתו בספר הזכרונות.

ומה גם מי שמברך בכונה נעשה שותף למעשה בראשית, ומשום כך יש דמיון בין לעיסת האדם בשניו למעשי בראשית, שהרי יש לאדם

עיונים והארות

אותה היא המשיכה להתחנן לפני בוראה שלא תיפול בפסולת, ולאחר שנעשתה קמח שפכה לבה שתגיע לידיו של יהודי שיפריש חלה, וכך התפללה והתפללה שתזכה להגיע לפיו של יהודי שיברך עליה בכוונה ואז תזכה אף היא לגרום נחת רוח לאלהיה ולהגיע אל תיקונה.

ועכשיו אמרה הרבנית האם כל התפילות הללו של החטה שוות בעיניך כקליפת השום? האם תחננויה אינם משכנעים אותך שלא לחטוף את הברכה?

ושאבתם מים בששון, בששון"ר ת"ת שתי ברכות שהכל ונפשות, ואז ושאבתם מים ממעיני הישועה יהיה לך מעין של ישועה

מסופר כי במרוקן היה יהודי אחד בעל פונדק בדרך באמצע המדבר. כל עוברי דרכים היו חונים אצלו לפוש מן הדרך, והיה לו מעין מים חיים נובעים ליד הפונדק, והיו נחים אצלו אוכלים שותים קצת מים קרים על נפש עייפה, וקונים צידה לדרך, והיהודי היה מתפרנס מזה בכבוד.

חבר שלו יהודי קיבל ירושה וחיפש מקום להשקיע את כספו ראה שהפונדק מניב רווחים וחמד לקנות את המקום והציע לבעל הפונדק לקנות את הפונדק בכל מחיר. בעל הפונדק שהיה ירא שמים, ראה בכך הזדמנות לשבת וללמוד תורה ומכר לו את הפונדק.

הקונה נוכח לראות שהפונדק לא כל כך מוצלח כמו שחשב, אנשים לא עוצרים, המעין יבש, אין הכנסות ונגרם לו הפסד גדול. הלך לאור החיים הקדוש ר' חיים בן עטר זיע"א וסיפר לו קורותיו. שאל אותו אור החיים האם כשאתה אוכל אתה מברך לפני ואחרי? ענה לו, האמת

העולם, שהכל נהיה בדברו וכדו', וע"י כך ברכתו תעשה בכוונה טובה.

והרב בעל "קול ששון" זצ"ל היה אומר על הפסוק "ארוממך אלהי המלך, ואברכה שמך לעולם ועד". תחילה "ארוממך", יחשוב ברוממותו יתברך, ואחר כך "ואברכה" יברך הברכה.

סך כל הברכות הנאמרות על ידי האדם בשבעים שנותיו, מגיע לכדי שני מליון וחצי

ומו"ר הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל עשה חשבון שסך כל הברכות הנאמרות על ידי האדם בשבעים שנותיו, מגיע לכדי שני וחצי מליון. אבל כשיבוא האדם לבית דין של מעלה, לאחר מאה ועשרים שנותיו עלי אדמות, יתברר לו שמכל הסך העצום של הברכות נשארו לו רק כמה מאות. ובבוא האדם לבית הדין יבואו עמו גם קרונות ענקיים ובהם כל מליוני הברכות שאמר בימי חייו, אך כשיתחילו לבדוק את ברכותיו, ימצא שרק כמה מאות ברכות נאמרו בכוונה הראויה, בשמחה ובדבקות. לכמות כזו של ברכות לא היו צריכים להביא קרונות, די היה בכמה שקיות ניילון.

ובספר "טובך יבעו" מובא מעשה על הרבנית מבעלז ע"ה שכאשר ראתה פעם יהודי אחד נוטל פרוסת עוגה ומברך עליה במהירות וללא כוונה, ניגשה אליו הוכיחה אותו ואמרה לו: הבה נעשה חשבון פשוט, העוגה הזו נעשתה מחיטים, וכשזרעו את החטה בשדה בקשה מהבורא שתוכל לצמוח, והבורא אכן שלח מלאך שאמר לה לחטה גדלי! ואחר שגדלה נשאה תפילה שכאשר יקצרו אותה שלא תיפול ברוח עם יתר החיטים הנופלות, וכאשר זרו וטחנו

י. ימעט בשיחה בשיחת חולין ככל האפשר, כי ברית הלשון מכוונת כנגד ברית הבשר, וטובים השתים בשמירתן כאחד.

עיונים והארות

לתת מים, אתה שותה מהמעין בלי ברכה, איך יתן לך? תתחיל לברך, תקבל! היהודי קיבל עליו לברך. אמר לו אור החיים ושאתם מים בששון בששון"ן - שתי ברכות שהכל ונפשות, ואז ושאתם מים ממעייני הישועה, יהיה לך מעין של ישועה.

לא! שאל אותו מה שמך? ענה ששון. אמר לו ששון, אם תקבל עליך לברך כל ברכה בכוונה על כל דבר ודבר לפני ואחרי שאתה אוכל, תראה איזה שפע יהיה לך, איזה ברכה תהיה לך. בעל הפונדק הקודם הוא צדיק היה מברך היה לומד בפונדק, אתה לא הלכת בדרכיו והמעין לא מוכן

מאמרי הזוה"ק

פרעה קם למלך מחמת עשירות ולא מחמת עצמו

הנה נודע בספר בראשית כי יעקב אבינו ובניו י"ב השבטים ירדו למצרים והיו בארץ גושן וכו', ואח"כ נפטר יעקב ונקבר במערת המכפלה, ואח"כ מת גם יוסף ויישם בארון במצרים, ואחריו כל שאר השבטים אשר הושמו גם הם בארונות במצרים, האחרון שנפטר הוא לוי, ועם פטירתו החל השעבוד. ומגלה לנו הזוה"ק, כי בגלות מצרים ירדו נשמות השבטים והאבות הקדושים והשכינה הקדושה וצבאות מלאכי מעלה, כולם ירדו עם ישראל בגלות לעודד אותם, והם ג"כ יעלו עמהם בצאתם מן הגלות, ועליהם נאמר בספר שמות ואלה שמות בני"י הבאים מצרימה שהן נשמות השבטים.

שמות דף ז' ע"א

וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ. רַבִּי חֵיִיא אָמַר, מֶלֶךְ חָדָשׁ, חָדָשׁ מִמֶּשׁ הוּא
חדש ממש היה כפשוטו. **רַבִּי יוֹסִי אָמַר דִּתְּהוּ מִחֲדָשׁ גְּזִירִין, דְּלֹא**

חִידָשׁ מִלְבָּא אַחֲרָא מִקְדָּמָת דָּנָא רבי יוסי אמר הוא פרעה הקודם שהיה אלא שהיה מחדש גזירות חדשות מה שלא חידש מלך אחר מכל המלכים שקדמוהו. **אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף, כֹּל הָהוּא טִיבוֹ, דְּעֵבֶד יוֹסֵף בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם פִּי**
שלא ידע כל אותו הטוב שעשה יוסף בארץ מצרים, **דְּכִתִּיב, (בראשית מז, יד) וַיָּבֹא יוֹסֵף אֶת כָּל הַכֶּסֶף בֵּיתָה פְּרָעָה** ועי"ז מצרים נעשתה לאחת המדינות העשירות. **וְקַיִים לֹזֶן בְּשָׁנֵי כַּפְנָא** והחיה אותם בשנות הרעב, **כֹּל הָאִי לֹא דְּכִיר, וְעֵבֶד גְּרָמִיָּה דְּלֹא יָדַע בֵּיהּ** כל זה לא זכר ועשה עצמו כאילו שלא ידע בכל זה.

רַבִּי יוֹסִי וְרַבִּי יְהוּדָה, הָיוּ יֹתְבֵי וְלֻעָאן בְּאוֹרֵייתָא קַמִּיהּ דְּרַבִּי
 שְׁמַעוֹן רַבִּי יְהוּדָה וּרְבִי יוֹסִי הָיוּ יוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה לִפְנֵי ר' שְׁמַעוֹן, אָמַר רַבִּי
 יְהוּדָה, הָאִי דְּבִתְיָב וַיָּקָם מֶלֶךְ חֹדֶשׁ עַל מִצְרַיִם, וַתִּגְיֵנוּ, דְּאִיהוּ
 קָם מִגְרָמִיהּ אָמַר רַבִּי יְהוּדָה זֶה שְׁכָתוֹב וַיָּקָם מֶלֶךְ חֹדֶשׁ וּלְמַדְנוּ שֶׁהוּא קָם מִעֲצָמוֹ, מַה
 דְּהוּא שָׁפֵל, קָם, וְלֹא אֶתְחִי לְמִלָּכָא, וּבְעִיתָרָא קָם מִי שְׁהִיָּה שְׁפֵל
 קָם לְמַלּוֹךְ מִעֲצָמוֹ וְלֹא רָאוּי לִהְיוֹת מֶלֶךְ וּבַעֲשִׁירוֹת שֶׁהִתְהַלַּךְ לוֹ קָם לְמַלּוֹךְ. אָמַר רַבִּי
 שְׁמַעוֹן, כֹּלָא הָכִי הוּא, בְּגִוּוֹנָא דְּאַחֲשֹׁרוּשׁ דְּלֹא אֶתְחִי
 לְמִלָּכָא, וְקָם מִגְרָמִיהּ אָמַר רַשְׁבִּי הַכֹּל הִיָּה כֵךְ כִּמוֹ שֶׁלְּמַדְתָּם כַּעֲיֵן שְׁהִיָּה עִם
 אַחֲשֹׁרוּשׁ שֶׁלֹּא הִיָּה רָאוּי לִהְיוֹת מֶלֶךְ וְקָם מִעֲצָמוֹ לְמַלּוֹךְ, וְקָם בְּעִיתָרָא, וּבְעָא
 לְאוּבָדָא לְיִשְׂרָאֵל מַעְלָמָא וְקָם בְּכַח הָעוֹשֵׁר וּרְצָה לֵאבֹד אֶת יִשְׂרָאֵל מִהָעוֹלָם,
 אוּף הָכֵא, הָאִי לֹא אֶתְחִי לְמִלָּכָא, וְקָם מִגְרָמִיהּ, וּבְעָא
 לְאוּבָדָא לְיִשְׂרָאֵל מַעְלָמָא אִף כֵּן זֶה פֶּרַעַה לֹא הִיָּה רָאוּי לִהְיוֹת מֶלֶךְ וְקָם מִעֲצָמוֹ
 לְמַלּוֹךְ וּרְצָה לֵאבֹד אֶת יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם, דְּבִתְיָב (שְׁמוֹת י, ט) וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ וְגו',
 הִבֵּה נְתַחֲכֶמָּה לוֹ וְגו', וְכֵן הָיָה קָם מִלָּכָא לְעִילָא, קָם מִלָּכָא
 לְתַתָּא וְאָמַר לַעֲמּוֹ אֵיךְ וְכִיצֵד נִאֲבֹד אוֹתָם מִן הָעוֹלָם שְׁכָתוֹב וַיֹּאמֶר אֵל עַמּוֹ הִבֵּה נְתַחֲכֶמָּה לוֹ
 כִּי נְתַחֲכֶמָּה אוֹתוֹת נִחְתוֹךְ מִ"ה ח"ו וְכֹאשֶׁר הִיָּה קָם מֶלֶךְ לְמַעְלָה, דְּהֵיִינוּ הִשֵּׁר שְׁלָהֶם, קָם ג"כ מֶלֶךְ

למטה.

נשמות השבטים היו עם ישראל בגלות מצרים

שם ט"ז ע"א

תָּא חַוִּי בא וראה, **בְּנֵי יַעֲקֹב בָּלְחוּ הָיוּ מֵתִין בְּהָהוּא זְמָנָא וְנִחְתּוּ**
אַלִּין וְאַלִּין בני יעקב כולם כבר היו מתים באותו זמן וירדו אלו שהן נשמות השבטים

ואלו השכינה הקדושה עם המלאכים בגלות [א].

רַבִּי יוֹסִי וְרַבִּי אֶלְעָזָר אָמְרוּ, הָאִי פְּרִשְׁתָּא מְלִין עֲלָאִין אֵית
בָּהּ זו הפרשה דברים עליונים יש בה, **דִּתְנִן בְּשַׁעְתָּא דְנִחְתּוּ אֲלִין**
רְתִיבִין וּמִשְׁרִיִּין קְדִישִׁין שלמדנו, בשעה שירדו אלו המרכבות והמחנות הקדושות
של השכינה, **דְּיוֹקְנֵיהוֹן דְּשִׁבְטִין דְּגִלְפִּין לְעִילָא, בָּלְחוּ עֲאֻלָּן לְמִידָר**
עֲמָהוֹן צורות נשמות של השבטים שחוקות למעלה, כולם נכנסו לגור עמהם בגלות. **הָדָא**
הוּא דְכְתִיב וזה מה שכתוב, **אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ** צורות נשמותיהם של השבטים ושל
בני ביתם כולן באו להיות עם בניהם בגלות. **וּכְתִיב, רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לִוִּי** דהיינו צורת
נשמתם, אבל עיקר נשמתם הן למעלה בג"ע במקומן.

עיונים והארות

כשתרד מגדולתך אל הגלות, יש ירידה
כביכול גם למעלה ח"ו. "ואנכי אעלה"
בעלייתך, כמו שכל אומה עולה עם השר
שלהם ומנהיגם עולה ויורד עמהם. וז"ש
והכריתו את שמנו מן הארץ, ומה תעשה
לשמך הגדול. וכן, צור ילדך תשי. וכן
לטובה, רוכב שמים בעזרך.

א. דע דע לך אחי חביבי, כי כאשר היה
יוסף מלך במצרים והיו שם השבטים,
היה יחוד גדול עם השכינה, ולכן היו
יושבים בני ישראל שם בשלוה. אבל לאחר
שמת יוסף, אז עברה השליטה מן הקדושה
אל החיצוניים, ואז היה פרוד וגלות
השכינה, וז"ש "אנכי ארד עמך" פי'

דָּבָר אַחֵר, וְאַלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרִימָה אֶת יַעֲקֹב וְגו'. אֶת־חֹזֶר פֶּרֶשְׁתָּא דָּא לָמָּה דְּאָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה, וְכֹלָא הָוָה חוזרת פרשה זו, לפי מה שאמר רבי יוסי בר' יהודה ופירש, שכמו

שהשבטים באו בחייהם עם יעקב, כן במיתתם באה צורת נשמתם וירדה עם השכינה ועם ישראל

בגלות.

שם

וְתָא חַוִּי וְבֹא וְרֵאדָּה, רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרֵךְ, בְּד הָוָה מָטִי לְהָאִי פְסוּקָא, הָוָה בְּכִי כאשר היה מגיע לזה הפסוק ואלה שמות בני', היה בוכה. דִּתְנִיָּא ששנינו, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרֵךְ, בְּשַׁעֲתָא דְּאִזְלוּ יִשְׂרָאֵל בְּגִלּוֹתָא בשעה שהלכו ישראל בגלות מצרים, אֶתְכַּנְּשׁוּ בְּלֵהוּ נִשְׁמַתְהוֹן דְּשִׁבְטֵין לְמַעְרְתָא דְּכַפְלָתָא התאספו כל הנשמות של השבטים למערת המכפלה.

צִוּוּחֵי וְאָמְרוּ צַעֲקוּ וְאָמְרוּ, סָבָא סָבָא, כְּאִבָּא דְּבָנִין לָאו בְּלֹאוֹתָא (בְּגִלּוֹתָא) דְּעֵלְמָא דִּין יַעֲקֹב יַעֲקֹב, הַכָּא שֶׁל הַבָּנִים אִי אִפְשָׁר לַעֲמֹד בִּזְה וְלִסְבּוֹל אֶת הַגְּלוּת שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה, בְּנִיךְ בְּלֵהוּ מִשְׁתַּעֲבָדִין בְּקִשְׁיֵי בְּנִיךְ כּוֹלָם, מִשְׁתַּעֲבָדִים בַּעֲבוּדָה קִשָּׁה, עִם אַחֲרֵן עֲבָדִין בְּהוּ נִוְקָמִין דְּעֵלְמָא ועם אחר עושים בהם נקמות גדולות שיש בעולם.

בְּהֵיָא שְׁעָתָא, אֶתְעַר רִוְחִיהּ דִּתְהוּא סָבָא באותה השעה נתעורר רוחו של אותו סבא יעקב אבינו, רְשׁוּתָא שְׂאִיל וְנַחֲתִית בִּיקֶשׁ רְשׁוֹת מִדְּהַקְב"ה וירד למצרים. קָרָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְכָל רְתִיכוּי וּמִשְׁרִייתֵיהּ,

וּמִלְכִּיהוֹן בְּרֵאשִׁיהוֹן ואז קרא הקב"ה למרכבותיו ולמחנותיו, והמלך הקב"ה בראשם,
 וְנָחְתוּ בָּלְחוּ עִם יַעֲקֹב וְעִם שְׂבָטוֹהִי וירדו כולם עם יעקב אבינו ועם נשמות
 השבטים. וא"כ לפי זה שְׂבָטֵינָּה נָחְתוּ חַיִּין עִם אֲבוֹהוֹן השבטים ירדו בעודם חיים
 ממש עם יעקב אביהם, וְשְׂבָטֵינָּה נָחְתוּ מֵתִים עִם אֲבוֹהוֹן והשבטים ירדו ג"כ
 במותם, פי' צורת נשמתם, עם יעקב אביהם, הָדָא הוּא דְּכֶתִיב זֶה הוּא מִשְׁכַּב יְאֵלָה
 שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרֵימָה וְגו', וְכֶתִיב, רְאוּכֵן שְׁמֵעוֹן
 לִי וְגו'. וְתָא חַיִּי ובא וראה, מֵתִים הָיוּ וְנָחְתוּ, וְכֶתִיב וַיֹּסֶף הָיָה
 בְּמִצְרַיִם כי כבר היו מתים וירדו למצרים, וכתוב שנשמתו של יוסף היתה במצרים גם אחרי
 שמת. אָמַר רַבִּי אֲבָא, בְּהָאֵי אֲתִקְרִי בזה נקרא יוסף (תהלים קג, יג) בְּרַחֵם
 אֱב על בָּנִים.

כאשר האדם זוכה לשמור את עצמו מכל משמר שלא יפול חלילה בעוון הנורא של פגם הברית, וכן המקבל על
 עצמו את מצות העשה של התשובה, ומתקן את אשר פגם, זוכה למעלות אדירות ונשגבות בעולם הזה ובעולם
 הבא. על מנת להלחיב את הלבבות, הבאנו מעט מדברי קדשו של התנא האלהי רבי שמעון בר יוחאי זיע"א על
 אוודת מעלת "שומר הברית"

שומר הברית - כמקיים כל התורה כולה

פרשת מקץ קצו.

כָּל מֵאֵן דְּנִמְר בְּרִית קְדִישָׁא כל מי ששומר אות ברית קודש, בְּאִילּוּ קָיִים
 אֲוִרֵיתָא קְדִישָׁא בּוֹלָה כאילו קיים כל התורה הקדושה כולה, דִּהָא

בְּרִית שְׁקִיל כָּבֵד אֲוִרֵיתָא שהרי הברית שקולה ככל התורה, כי התורה עצמה

נקראת ברית כמ"ש (בראשית יז, י), זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם.

שומר הברית - נקרא צדיק, וממנו באה ברכה לעולם

פרשת ויצא קסב.

הוּ, הָהוּא פֶּר נֶשׁ, דְּזָכִי לְמִנְטֵר אֶת קַיִמָּא קַדִּישָׁא, וְעָבִיד

פְּקוּדֵי דְאֲוִרֵיתָא עוד, אותו האדם שזוכה לשמור את אות ברית קודש ומקיים

את כל המצוות, **צָדִיק אֶקְרִי, וּמִרְיָשִׁיהּ וְעַד רַגְלֵי הָכִי אֶקְרִי** נקרא צדיק

ומהראש ועד סוף רגלו נקרא כך, כיון שכל אבריו טהורים וקדושים. **וְכֵד בְּרַכָּאן נִגְדִין**

לְעֵלְמָא, שְׂרִיין עַל רִישִׁיהּ וכאשר הברכות יורדות לעולם, קודם כל שורים על ראשו,

ודרכו עובר השפע לכל העולם, **וּמִנֵּיהּ קַיִמִי בְּרַכָּאן לְעֵלְמָא, בְּכַנִּין**

קַדִּישִׁין וּפְאִין דְּאוּקִים וממנו באה הברכה לעולם בזכות הבנים הקדושים והצדיקים

שזוכה להביא לעולם.

שומר הברית - זוכה לעלות ולהראות לפני ה' יתברך

פרשת שלח לך קסד:

זָבָאָה מֵאֵן דְּנִטִיר בְּרִית דָּא אשרי מי ששומר את הברית הזאת. **וְעַל דָּא,**

יִשְׂרָאֵל אֶתְחַזֵּן כָּל דְּכוּרִין, דְּנִטְרִין אֶת קַיִמָּא דָּא, קַמִּי

מִלְכָּא קַדִּישָׁא ולכן הזכרים מעם ישראל ששומרים אות ברית, זוכים לעלות ולהראות לפני

ה' יתברך בעליה לרגל בבית המקדש, שנאמר (דברים טז, טז) "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר". מאן איהו דייכיל לנזקא לברא דאיהו באמצעו, אבונה מבאן, ואמיה מבאן, ואיהו בינייהו וכשם שאף אדם לא יכול להזיק לאותו הבן כאשר הוא בין אביו ואמו. ודא פד איהו אחרי יהוה כך שומר הברית ההולך אחרי מצוות ה', אין בכוחו של אף אדם בעולם להזיקו.

שומר הברית - אין שום אומה ולשון יכולים לו

פרשת נח טו:

אמר רבי אלעזר, בבל ומנא דבני נשא יתאחדון בברית דא ולא ישבקון ליה אמר רבי אלעזר, בכל זמן שעם ישראל שומרים את הברית קודש ולא יעזבו אותה, לית עם ולישן בעלמא דייכול לאבאשא לון אין בכוחה של אף אומה ולשון להזיק להם.

שומר הברית - אין שר של גהינם שולט בו

הקדמת הזוהר דף ח.

רב המנונא סבא אמר הכי רב המנונא סבא דרש ואמר כך את הפסוק (קהלת ה, ה) אל תתן את פיך לחטיא את בשרך, דלא יחייב פד נש פומיה למיתי להרהורא בישא שלא יתן האדם את הפה שלו להביאו להרהורים רעים, ויהא גרים למחטי להחיא בשר קדש דחתים ביה ברית קדישא ויהיה גורם לו על ידי זה לחטאת בבשר הקודש שחתום בו ברית קודש. דאילו

עבִיד בֶּן מִשְׁכִּין לִיה לְגִיהֶנָּם שֶׁאִם יַעֲשֶׂה כֵן, יִקְחֵהוּ וַיִּמְשְׁכוּ אוֹתוֹ ב"מ לְגִיהֶנָּם.
וַתְּהִי הַמְּמֻנָּה עַל גִּיהֶנָּם דּוּמ"ה שְׁמִיָּה, וְכַמָּה רַבּוּא דְּמִלְאֲכֵי
חֲבֻלָּה בְּהִרְיָה, וְקֹאִים עַל פִּתְחָא דְּגִיהֶנָּם וְאוֹתוֹ הַמְּמוֹנָה עַל גִּיהֶנָּם שְׁמוֹ
דּוּמ"ה, וְכַמָּה אֲלָפֵי מִלְאֲכֵי חֲבֻלָּה עִמּוֹ, וְהוּא עֹמֵד עַל פִּתְחָהּ שֶׁל גִּיהֶנָּם, וְכָל אֲנָוִין דְּנִטְרוּ
בְּרִית קִדִּישָׁא בְּחַי עֲלֵמָא, לִית לִיה רִשּׁוֹ לְמִקְרַב בְּחֵי וְכָל אוֹתָם
שֶׁשִּׁמְרוּ אֶת אוֹת בְּרִית הַקּוֹדֵשׁ בַּעֲלֹם הַזֶּה, אֵין לוֹ רְשׁוֹת לְהִתְקַרֵּב אֲלֵיהֶם.

שומר הברית - ניצול מכל הדינים

פרשת פנחס דף רלו:

כָּל מֶאֵן דְּנִטְר בְּרִית דָּא, אִיהוּ אֲשֶׁתִּיב לְעִילָא וְאֲשֶׁתִּיב
לְתַתָּא כָּל מִי שְׁשׁוּמֵר אֶת הַבְּרִית הַזֶּה, הוּא נִיצוֹל לְמַעַלָּה בַּעֲלֹם הַבֵּא מִכָּל הַמִּקְטָרִגִּים
וּמִגִּיהֶנָּם, וְנִיצוֹל לְמַטָּה בַּעֲלֹם הַזֶּה מִכָּל הַדִּינִים וּמִכָּל צְרוֹת הַחַיִּים.

שומר הברית - ה' יתברך ימלא כל משאלות לבו לטובה

שם דף רכה:

פִּתְחָא רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּר יוֹחָאי זִיע"א וְאָמַר לְבֹאֵר אֶת הַפְּסוּק, (תהלים לו, ג) בָּטַח בִּיהוָה
וַעֲשֶׂה טוֹב, שְׁכֵן-אֶרֶץ וַרְעָה אֱמוּנָה. בָּטַח בִּיהוָה, בְּדָקָא
יָאוֹת, וַעֲשֶׂה טוֹב, תְּקוּנָא דְּבְרִית קִדִּישָׁא, דִּתְהֵא מִתְקַן לִיה,
וְנִטְר לִיה בְּדָקָא יָאוֹת בִּטּח בַּה' - אִם יִבְטַח הָאָדָם בַּה' יִתְבָּרַךְ בְּכָל לְבוֹ. וַעֲשֶׂה טוֹב
הֵינֵנו תִּיקוֹן בְּרִית קוֹדֵשׁ שִׁיחִיָּה מִתְקַן אוֹתוֹ ע"י מַעֲשִׂים טוֹבִים וְשׁוּמֵר אוֹתוֹ ע"י סוּר מֵרַע כְּפִי שְׁצִרִיק.

וְאִי תַעֲבִיר דָּא, ואם תעשה כך, מובטח לך כי אֲנִי תִהְיֶה הָכָא בְּאַרְעָא, אתה תהיה כאן בארץ וְיִתְּזֶן מִנֶּךָ, וְיִתְּפָרְנֶם מִנֶּךָ, הֵחִיָּא אֱמוּנָה דְלְעִילָא והמלכות שנקראת אמונה תהיה ניוזנת ממך ומתפרנסת ממך על ידי מעשיך הטובים.

תיקון הברית - הוא התיקון לכל

וְתוּ, תִתְעַנֵּג עַל יְהוָה וְיִתֵּן לְךָ מִשְׁאֲלוֹת לְבָבְךָ. כָּל דָּא אֶתְתַּקַּנְתָּ בְּתַקְוֵנָא דְבְרִית וְעוֹד הוּא יִזְכֶּה לְהִתְעַנֵּג עַל הַשֵּׁם, וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יִמְלֹא אֶת כָּל מִשְׁאֲלוֹת לְבוֹ, וְכָל זֶה זִכּוּת תִּיקוֹן שֶׁהוּא מִתּוֹקֵן בְּבְרִית. כִּיּוֹן דְּאֶתְתַּקַּנְתָּ בְּרִית, אֶתְקַן כָּלָא מִכִּיּוֹן שְׁתִּיקוֹן הִבְרִית הוּא הִתִּיקוֹן לְכָל, שְׁכַל הִבְרָכָה וְהַשְׁפַּע בְּשָׁנֵי הָעוֹלָמוֹת תְּלוּי בְּשִׁמְרֵת וּבְתִיקוֹן הִבְרִית.

שומר הברית - הקב"ה שומרו מכל שונאיו

תיקוני הזוהר דף נח.

וּמָאן דְּנָטִיר אוֹת בְּרִית וְכו', קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא נָטִיר לִיה בְּגִינָה בְּכָל אֶתֶר, וּמִכַּסֵּי עֲלֹי מִשְׁנֵאֵי וְכָל מִי שְׁשׁוֹמֵר אֶת הִבְרִית, הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא זִכּוּת זֶה שׁוֹמֵר אוֹתוֹ בְּכָל מְקוֹם, וּמִכֶּסֶה עָלָיו מִפְּנֵי שׁוֹנְאֵי שְׁלֵא יוֹכְלוּ לְרֵאוֹתוֹ וּלְהִזְקוֹ.

שומר הברית - ינצל לעתיד מכל המגפות והמיתות

שם דף נד.

דְּבֹמֶנָּה דִּיִּיתִי מְשִׁיחָא, כָּל אֲנֹנִי דְנִצְרֵי אוֹת בְּרִית, יִשְׁוִיב יִתְהוֹן

מִמּוֹתָנָא כי בזמן שיבוא מלך המשיח, כל אותם האנשים ששמרו את אות הברית

ינצלו מחבלי המשיח וה' יתברך יציל אותם ממות.

הקדמה לחומש שמות

ספר שמות אחר בראשית

ברוך ה' זכינו לסיים את ספר בראשית, בו למדנו אורחות חיים מהאבות הקדושים בבחינת (תנא דבי אליהו רבה ריש פרשה א') דרך ארץ קדמה לתורה, וכידוע (עבודה זרה כה. ופסיקתא זוטרתא בראשית פרק מ"ט ס"ח') ספר בראשית נקרא ספר הישר, כי הוא מיישר ומדריך את האדם למדות טובות, כדי שיהיה כלי לקבלת התורה (מהרח"ו בשערי קדושה ח"א שער ב'). ולכן עתה אחר הקדמת דרך ארץ, אפשר להתחיל לזכות ללמוד ספר שמות שבו ג' ענינים חשובים.

א. ענין יציאת מצרים וקריעת ים סוף שהם יסודי הדת.

ב. קבלת התורה בהר סיני מפי הגבורה, ופרשת משפטים שבהם מצוות התורה הקדושה.

ג. השראת השכינה, ובנין המשכן.

נשמות עם ישראל כלולים באבות הקדושים

נודעים דברי הרב בשער הגלגולים (ריש הקדמה ל"א ובעוד דוכתי) שאדם הראשון, כולל כל הנשמות כולן היה, ואחר כך נכללו הנשמות בג' אבות העולם, ואחר כך ב"ב השבטים, ואחר כך בשבעים נפש בני יעקב, ואחר כך בששים ריבוא נשמות עם ישראל.

וזה מה שאומר הכתוב "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", ולא נאמר בני יעקב אלא בני ישראל, כי בתיבת "ישראל", רמוזים האבות והאמהות כן: יצחק יעקב שרה רבקה רחל אברהם לאה, שנשמות בני ישראל הבאים מצרימה כלולים בהם. וכיון שגם השכינה ירדה עמם למצרים, לכך ממשיך הפסוק "מצרימה", ולא נאמר מצרים, כיון ש"מצרימה" עולה בגימטריא "שכינה".

גלות מצרים היתה לזכך את ישראל מזהמת הנחש הקדמוני

האלשיך הקדוש (שמות א, ז) האריך להוכיח שתכלית גלות מצרים היתה לזכך את ישראל מזהמת הנחש הקדמוני, שנכנס בכל הבריות בחטא עץ הדעת. וכל זמן שלא היו מזוככים מזהמת הנחש, לא היו מסוגלים לקבל את התורה. לכן הביא הקדוש ברוך הוא את ישראל לגלות מצרים, כדי שישכלו שם את קושי השיעבוד, ועל ידי כך יזדככו מזהמת הנחש ויזכו לקבלת התורה. וסיים את דבריו בזה הלשון, כלל הדברים, כי מה' יצא הדבר להגלותם מצרימה, למען ענותם להתיר חלאת זוהמת נחש, כהיתוך כסף בתוך כור והגו סיגים מכסף [וסיגים מתוך הכסף], והיה הכסף אשר יצאו ממצרים, והסיגים הנותרים, הן המה כל המתים בימי אפילה כמדובר. [היוצאים ממצרים היו הכסף, והנותרים היו הסיגים] על כן לא יצאו רק אחד מחמישים. עד כאן לשונו. וראה ברורה לכך מביא מן הכתוב (דברים ד, כ) ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה כיום הזה. ופירש רש"י וזה לשונו, כור הוא כלי שמזקקים בו את הזהב. עד כאן. כלומר, כמו שכדי לנקות ולהסיר את הסיגים והלכלוך הדבוקים בזהב, יש צורך להתיר את הזהב בכור הברזל, כך זיקק הקדוש ברוך הוא את הסיגים שנדבקו בנשמות ישראל, באמצעות הסבל וקושי השיעבוד במצרים, כדי להכין אותם לקראת קבלת התורה, כדי (דברים ד, כ) להיות לו לעם נחלה כיום הזה.

בדרך זו מוסיף האלשיך ומבאר, זהו שבישר הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו בברית בין הבתרים (בראשית טו, יג) ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, זאת כדי שיזדככו מזהמת הנחש שהכניס בכל הנבראים, ומה שכתב (שם יד) וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, הכוונה בזה, על הרכוש הגדול של התורה שבכתב והתורה שבעל פה, שיזכו לקבל בזכות הזיכוך בגלות מצרים. זה תוכן דבריו הקדושים.

והיות שתכלית גלות מצרים לזככם לקראת קבלת התורה, והרי שנינו בגמרא (ברכות סג:) מנין שאין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה? שנאמר (במדבר

יט, יד) זאת התורה אדם כי ימות באהל. לכן סיבב הקדוש ברוך הוא שימררו המצריים את ישראל בחומר ובלבנים, כדי להטביע בנפשם את הכח והיכולת להמית עצמם באוהלה של תורה.

ימי השובבי"ם

והנה עתה מתחילים אנחנו תקופה חדשה, ימים חשובים מאוד, ימי השובבי"ם, ונקראים כך, מפני ששובבי"ם הם ראשי תיבות הפרשיות שמות, וארא, בא, בשלח, יתרו, משפטים שיבואו לפנינו. בפרשיות הללו מ"ב ימים, והם כנגד שם מ"ב אותיות, שיש ב-אנא בכח, שעל ידי שם זה, מעלים את כל ניצוצי הקדושה מהקליפות לקדושה. ובימים אלה יוצאת בת קול ואומרת, שובו בנים שובבי"ם, כי בהם ניתן לתקן חטאות נעורים, וכמו שכתב רבנו האר"י ז"ל (בשער רוח הקודש תיקון כ"ז) בארוכה. וכיון שפרשיות אלו עוסקות בשיעבוד מצרים, הן מסוגלות מאוד למי שעברו עליו "מים הזדונים".

עוד כתב רבנו האר"י ז"ל (בשער הפסוקים ריש פרשת שמות), כי על ידי חטא אדם הראשון, נפלו ממנו ניצוצות הקדושה ונתפזרו בכל העולם, ובמצרים שהיא "ערות הארץ", נפלו בה יותר ויותר, ולכן הוצרכו בני ישראל לירד למצרים, כדי להוציא ולתקן את אותם ניצוצי הקדושה, ולכן בפרשיות אלו, שבהן מסופר על שיעבוד מצרים, יש כח ויכולת לתקן ולברר ניצוצי הקדושה שנפלו על ידי האדם מחמת עוונותיו. והאדמו"ר מתולדות אהרן בספרו עה"ת (שמות ד"ה שובבי"ם) כתב, כי ימי השובבי"ם הקדושים הללו, מעלתם ממש כעשרת ימי תשובה, וימים אלו מסוגלים מאוד לתשובה.

תיקוננו על ידי לימוד התורה בעמל ונידוד שינה

והנה, מכיון שבגלות מצרים עדיין בני ישראל לא קיבלו את התורה, לכן כדי להוציא את הניצוצות, הוצרכו ישראל במצרים לשיעבודים ועבודת פרך, כאשר נתבאר לעיל, אבל אנחנו שזכינו שיש לנו את התורה הקדושה, לכן התיקון שלנו הוא על ידי לימוד התורה בעמל גדול ובטורח גדול, ולנדד שינה מעיינו, וכמו שכתוב בזוהר הקדוש (ח"ג דף קנ"ג ע"ב) על הפסוק (שמות א, יד) וימררו את חייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה, שזה חוזר על עמל התורה, וכך כותב הזוהר, בעבדה קשה - בקושיא. בחומר - בקל וחומר, בלבנים - בליבון ההלכה, ובכל עבודה בשדה - הברייתות [שנקראת ברייתא מלשון "חוץ", והיא כשדה שהיא בחוץ]. ולימוד התורה ועמל התורה הוא הצרי הכי גדול להעלות ארוכה ולתקן את ניצוצי הקדושה.

תיקון השובבי"ם

ולכך "שובבים" בגימטריא עולה ש"ס (תורת חיים תנינא דף י"ד לשבת שובה), כיון שבזמן הזה צריך להשתדל ולהרבות בלימוד התורה וה"ש"ס", ברוב עוז ותעצומות, ובזה יזכה לתקן את החטאים.

וזכר ידוע מה שכתוב בספרים הקדושים (טהרת הקודש, לרבנו אהרן ראטה זיע"א ח"ב עמ' תש"ט) שכל הצרות הבאות על האדם, הן מהפגם באות ברית קודש, שבזה מוריד את ניצוצי הקדושה לקליפות, וניצוצות אלה צועקים להצילם ולהוציאם מהשבי, כדוגמת אדם שלוקחים ומניחים אותו במקום שאינו יכול לצאת משם. ולא די בזה, אלא גם מענים ומייסרים אותו. והחוטא בזה הוא חמור יותר, כי למעשה ניצוצות אלה הם ממש הילדים שלו, שהוא בעצמו הכנים אותם לשביה, ואין אכזריות למעלה ממנה, שאדם לוקח את בנו ושם אותו בשביה, ושם אויבי אביו מענים אותו ומכים אותו. אמנם אין אדם שלא מרחם על בנו, ולכן עכשיו בימים הללו שזה זמן התיקון שלהם להוציאן מהקלי', ישים האדם לב על עצמו, להשתדל מאוד לתקן את הפגם הגדול הזה. (ראה בשער הכוונות דרושי הלילה דרוש ז', ודרושי חג הסוכות דרוש ז').

קדושת הלשון

"ואלה" ראשי תיבות וחומרת איסור לשון הרע. "שמות" ראשי תיבות מוצא שפתיך תשמור ועשית. והוא ענין שמירת הלשון, שהאדם צריך להזהר מאוד על פיו. וכותב בעל הבני יששכר (בשמועות מנחם ציון בדברים בטלים) שקיבלנו מרבתינו על הפסוק (שיר השירים ה, ו) נפשי יצאה בדברו, כי לכל אדם יש ניצוצי קדושה שנשמה שלו שצריך לתקנם, והתיקון הוא על ידי הדיבור, כי בדיבור אחד שמדבר, הוא מתקן ניצוץ אחד של נפש. ולכל אדם יש קצבה של דיבור, וכל דיבור שאינו טוב שהאדם מוציא מפיו, מפסיד חס ושלוש מחייו. אבל אם מרבה לדבר דברי תורה, מוסיף לו חיים, כמו שאמרו חז"ל במשנה באבות (פ"ב מ"ז) מרבה תורה מרבה חיים, וזה שכתב "נפשי יצאה בדברו" שהחיים של האדם תלויים בדיבור שלו, שאם חס ושלוש מדבר דברים בטלים ולשון הרע וכיוצא, חס ושלוש מסתלקת ממנו חיותו וימיו מתקצרים. וזה פירושו שנפשו יוצאת על ידי דיבורים אסורים.

ולכן אדם שרוצה לתקן את היסוד, אחד הדברים הגדולים שעליו לעשות, הוא לשמור את פיו מלדבר לשון הרע, שקר וליצנות, כי ברית הלשון והברית, תלויים זו בזו, ולכן על ידי שמירת הלשון, יכול האדם לתקן גם את פגם הברית.

שמירת שתי בריתות תלויות זה בזה

ורמז לזה מצאנו בדברי הגמרא (ב"מ קיז.) דאיכא שם מעשה בשני שכנים שהיו גרים בבית ועליה, ונפחת גג התחתון, וכשהיה העליון שוטף ידיו, היו נוזלים המים לבית שכנו, ונחלקו בגמ' על מי לתקן את הנזילה, דעת ר' חייא בר אבא דעל העליון לתקן ודעת ר' אילעי משום ר' חייא בר אבא שהתחתון מתקן, ע"כ. וכתב על זה רבנו יוסף חיים ע"ה בבן יהוידע (בבא מציעא ריש פרק י') "שני השכנים" הם שתי הבריתות, ברית הלשון והברית, ו"נפחת הגג" הוא שנפחתה היראת שמים שהיא מגינה על האדם כגג, והיא נפחתה כשפגע בברית הלשון, היינו כאשר האדם פוגם בפה ומדבר לשון הרע ורכילות, אז עוונות הלשון נשפכים מ"הגג", ומזיקים לפה התחתון שהוא היסוד, מפני שעל ידם מטמא בריתו חס ושלום. ו"מי מתקן? על העליון לתקן" שהוא הפה, על ידי שישמור פיו ולשונו וילמד בפה תורה ובזה יתקן הכל. ולכן העיקר הגדול לשמור את הפה שהוא ברית הלשון.

ובזה זוכים ל"ושכנתי בתוכם"

והנה הדברים באים יחד עם פירושו של האדמו"ר הקדוש ר' דוד אבוחצירא הי"ד, המכונה "עטרת ראשנו", בס' שכל טוב על הפסוק (שמות כה, ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, היינו שאם תעשו את הל"י שהוא ראשי תיבות לשון ויסוד, תעשו אותם "מקדש" דהיינו שיהיו מקודשים, בזה תזכו ל"ושכנתי בתוכם", אני אשכון בתוך עם ישראל.

שתי פיות

וכל כך גדולה קדושת הפה, עד שאמר (ירושלמי ברכות פ"א ה"ב) רבי לוי בשם רשב"י, אילו הייתי במעמד הר סיני, הייתי מבקש ב' פיות, האחד לצורך לימוד התורה, והאחד לצורך העולם הזה, לבקש לחם וחלב וכו', שאין ראוי בפה העוסק בתורה לעסוק בדברי חולין.

קדושת הלשון בפרשתנו

והנה בפרשתנו מצאנו ג"כ גודל זהירות קדושת הלשון והדיבור. משה רבנו משיב לבקשת ה' ממנו שילך לגאול את עם ישראל (שמות ד, א) והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי. ולכך נתן לו הקדוש ברוך הוא ב' אותות שיאמינו לו שהוא שליח ה'. א. המקל נהפך לנחש. ב. היד נהייתה מצורעת. ומדוע נתן לו ה' אותות כאלו משונים, שהמטה נהפך לנחש, ועוד יותר תמוה שידו נעשית מצורעת כשלג, וכי אין אותות אחרים?

מבארים חכמינו (שמות רבה פרשה ג' ס' י"ב-י"ג, שבת צז). שאותות אלו ניתנו לרמוז למשה רבנו על כך שדיבר לשון הרע על בני ישראל, באומרו (שמות ד, א) והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי. כי לשון הרע הוא כאומנות הנחש [שהנחש דיבר לשון הרע על הבורא, כמו ששינו בבראשית רבה (פרשה יט ס' ד) שאמר הנחש לחוה שאסר עליהם הבורא לאכול מעץ הדעת, כיון שמעץ זה אכל וברא את העולם, ואומן שונא את בני אומנותו]. ולכך המטה נהפך לנחש. ולכן גם האות השני היה שנצטרע ידו, ובוה רמז לו שדיבר לשון הרע על ישראל, כי החוטא בלשון, לוקה בצרעת, כמו שמצינו במרים.

קדושת הלשון מביאה את המשיח

עוד רמז לדבר נמצא בכתוב בהמשך הפרשה (ג, א), וינהג את הצאן אחר המדבר. "המדבר", אותיות מדבר, כשהכוונה היא על קדושת הדיבור, מה מותר לדבר ומה אסור לדבר. ולכן נאמר "אחר המדבר", היינו "אחר" האותיות של "מדבר" ישנן האותיות "נהגש" [שאחרי האות מ' של מדבר, היא האות נ', ואחרי האות ד' של מדבר, ה', וכן הלאה]. והוא עולה בגימטריא "משיח", שמשה רבנו הנהיג את הצאן שהם עם ישראל בקדושת הדיבור ללמוד תורה ולהרבות תפילות ולהזהר בפגם הלשון על חלקיו, לעשות הכל כדי לזכות לביאת המשיח.

לא ישיב למחרפו

וכן על הנאמר (שמות א, יב) וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ, כתב הגאון רבי רחמים מאוזו זצ"ל (בכסא רחמים שמות שם) "כאשר יענו אותו", "יענו" מלשון עניה ותשובה, כלומר אם עונים חזרה במריבה, "כן ירבה וכן יפרוץ", הרי זה גורם שהריב יגדל וירבה, אלא צריך "ויקוצו", היינו שיש לקצוץ ולבקע את הריב.

מפורסמים דברי בעל ה"קהילות יעקב" בברכת פרץ (פרשת בא) על הפסוק (שמות ה, ב) ותעל הצפרדע, כידוע (סנהדרין סז: ומדרש תנחומא י"ד) צפרדע אחת היתה, והיו מכים אותה, וככל שהכו אותה יותר, כך היתה מוציאה עוד אלפי צפרדעים. ושאל הרב, אם כן מדוע המצרים המשיכו להכותה, וכי לא ראו שהם עושים פעולה הפוכה לתכליתם? והשיב, הנהגתם היתה מאותה סיבה שאנחנו עונים לבעל הריב, מתוך הרצון להשתיקו, אף שבאמת אנו יודעים שכתוצאה מכך, יקרה ההפך הגמור והמריבה תגדל...

חומרת איסורי הלשון

כתב החפץ חיים (ח"ח על התורה, פרשת חוקת) כשמשה היה מהרהר בלבו ואומר מה חטאו העם הזה שנשתעבדו יותר משאר האומות, ראה שני אנשים (דתן ואבירם) רבים. אמר לרשע (שמות ב, יג) למה תכה רעך? והוא השיבו (שם יד) הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי? וביארו במדרש (שמות רבה פרשה א' ס' ל') שאז נתישבה דעתו של משה ואמר (שם) אכן נודע הדבר, כעת אני מבין על מה קיבלו ישראל את השיעבוד הנורא הזה, משום שיש בהם עוון לשון הרע.

ועוד כתב החפץ חיים (על התורה שמות כא, ו) על פי הספרי זוטא, שעוון זה חמור עד מאוד, משום שכשאדם חוטא בשאר אבריו, בורא מלאך של חבלה בלי פה. ואז הקדוש ברוך הוא מרוב טובו מטה הדין כלפי חסד כיון שאין למלאך פה לדבר ולקטרג. אבל מי שמדבר לשון הרע, בורא בחטאו מלאך מקטרג הנברא עם פה ולשון, מכיון שהוא נברא על ידי הדבור, והוא כבר מקטרג במו פיו ותובע את שלו.

וכתב הגאון רבי אליהו מוילנא באגרתו, שהכל יביא במשפט על כל דיבור, ולא נאבד אפילו דבור קל וכו', כי חטא הלשון על כולו, כמאמר חכמינו, ולשון הרע כנגד כולם. ומה לי להאריך בזה העון החמור מכל העבירות, כל עמל אדם לפיהו וכו'. לך ראה שם בדבריו הנוקבים ויורדים עד תהום.

מה עשיתי בסך הכל הוצאתי מעט רוח?

ושמא יאמר האדם ומה אני עושה? בסך הכל מדבר, ומוציא רוח מפיו! כבר כתב החיד"א (ראש דוד ריש פרשת שלח לך) על דברי שלמה המלך (עמוס ד, יג) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו, שלכאורה צריך להבין מהו הקשר בין יצירת הרים ורוח לשיח האדם? אלא הכונה היא, שלולא ההרים, רוחות הסערה שבעולם היו משברות והורסות את העולם, ולכן הקדוש ברוך הוא ברא את ההרים, בכדי לעצור את הרוחות הללו. וזהו מה שאמר שלמה המלך "מגיד לאדם מה שיחו", היינו שמכאן תבין מה יכולה לעשות רוח, ואל תאמר ומה בכך שאני מדבר לשון הרע ורק רוח אני מוציא.

כיצד ניתן לזכות ש"ככל היוצא מפיו"

לעומת זאת, השומר את פיו מלדבר רע, ומשתמש בו רק לדברי קדושה, אין ספק שיכול להפוך עולמות ולשנות גזירות רעות לטובות. וכמו שכתב רבנו יוסף חיים זצ"ל בן איש חי

דרושים (פרשת מטות) על הפסוק (במדבר ל, ג) לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה, שהמקפיד לא לחלל את דיבורו בדברים אסורים, אז שכרו הוא ש"ככל היוצא מפיו", שהקדוש ברוך הוא יעשה וישמע ויקבל את תפילותיו.

כפי המסופר על הגאון ר' זלמן אחיו של רבי חיים מוואלוז'ין שהיה בקי בכל התורה שבכתב ושבשל פה, ומעולם לא דיבר דברים בטלים (ראה בס' תולדות אדם פרק ז'), וכשהיה מבקש לאכול, היה אומר הלכות סעודה כלשון מרן בשלחן ערוך, ואז היו מבינים שהוא רעב, וכשהיה צריך לישון היה אומר הלכות קריאת שמע... כך שכל חייו היו קודש קדשים.

ולכן הצדיקים תפילותיהם וברכותיהם מתקבלות לפני בורא עולם ומשפיעות על האדם טובה והצלחה על ידי ברכותיהם, משום שיש להם פה קדוש, כמו שכותב הרמב"ן בהשגותיו על בעל המאור פעמים רבות "איך פה קדוש יאמר כן"?! שכך הוא היחס לצדיקים הקדושים.

חיזוק בענין תענית דיבור

ולכן בתקופת פרשיות ימי השובבי"ם, עם ישראל מתקנים את חטא הלשון, ומרבים בתענית דיבור, להמנע אף מדיבור חול, משום שעל ידי הדיבורים, אף אם הם מותרים, בסופו של דבר נגרם איסור לשון הרע ורכילות. לכן כל אדם ימעט בדיבורים בטלים וירבה בלימוד התורה בפרט בזמנים האלה, וכפי שכתב מרן החיד"א (ציפורן שמיר סימן ו' והלאה, וחדרי בטן ויחי ראשון אותיות ה' כ"ט) שנהגו בשבועות אלה לעשות שבוע שלם תענית של דיבור ואכילה. ומכיון שירדה חולשה לעולם וקשה לעשות תענית של אכילה, לפחות צריך לעשות תענית דיבור ולמעט בדיבורים של חולין, ולהרבות בדיבורי תורה, ובוה יחשב כתשובת המשקל, כמובא בצוואת ר' יהודה החסיד לתיקון לשון הרע. ונאמר (דברים ו, ז) ודברת בם [בדברי תורה], "בם" בגימטריא ארבעים ושתים, כמנין ימי השובבי"ם, שהם ארבעים ושנים ימים שהוא רמז על הצורך להרבות תורה בימים הללו.

ירבה האדם בקריאת תהלים בימים אלה

הרב חיד"א כתב בס' לחם מן השמים (ריש שמות) "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה" ראשי תיבות [שלא על פי הסדר] **משב"ה**. גם "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה" סופי תיבות [שלא על פי הסדר] **תהלי"ם**. והיינו שבאמירת התהלים בכוונה גדולה, יש כח

להוציא את ניצוצי הקדושה "משביה", שהם הקלי', וכמו שידוע שאמירת התהלים מזמור עריצים ומכירת כל הקוצים. והחיד"א שנה את דבריו גם בס' פני דוד (פרשת שמות אות י"ב).

גם ישראל הבאים ראשי תיבות יחד עם סופי התיבות יוצא "מילה". כי "תהלים" זה אותיות "תיקון מילה" שעל ידי אמירת התהלים, זוכים לתיקון היסוד. ו"מילה" בראשי תיבות "המנחיל מנוחה לעמו ישראל". והיינו שבכל זמן שיש לאדם צרה, יקרא תהלים ויזכה למנוחה בעזרת השם.

והמשך הפסוק, את יעקב איש סופי תיבות שב"ת לומר לך, ששבת ומילה הם תיקון גדול לחטאות נעורים.

מעלת קריאת התהלים

אמרו חז"ל (מדרש שוחר טוב, תהלים א' וכו' בילקו"ש שם) שדוד המלך ביקש שקריאת תהלים תחשב לאדם כמו מי שעוסק בנגעים ואהלות, והפלא יועץ (ערך תהלים) כתב ע"פ דברי חז"ל אלו, שנראה שלימוד התהלים מועיל לתיקון הברית כמו לימוד סדר טהרות, שכתבו גורי האר"י שמועיל לתיקון פגם הברית. עוד כתב, שעל כל אדם ללמוד כל ספר תהלים בכל שבוע מידי שבת בשבתו. ואף שכתבו הפוסקים שמי שיכול ללמוד הלכה ופלפולים ועוסק בתהלים, נחשב הדבר כלפיו לביטול תורה. מכל מקום אם קורא פעם אחת בשבוע, באופן זה לא דברו, ועת לכל חפץ. ומה גם אם קוראים אותם ברבים, יש לכך חשיבות מיוחדת.

עוד כתב שם הפלא יועץ בשם ספר עמק המלך, שהרגיל בספר תהלים, דוחה כל מיני פורענויות ופגעים רעים מעליו ומעל בני ביתו ומעל כל בני דורו. ומגלגל עליהם כל מיני שפע ברכות טובות והצלחות. ואין דבר להגן מפני המזיקים כאמירת קדיש על התהלים. והרוצה לרבוך בו יתברך ובשבחיו, ידבק בספר תהלים. וקבלה מאנשי שם הקדושים, שמי שיש לו איזה דוחק השעה או צער, או שהוא מהלך בדרך וכדומה, יקרא כל התהלים בלי הפסק בכונה ובהכנעה, ויראה נפלאות, וזה בדוק ומנוסה.

בלימוד התהלים מתקן כל עון

בספר כזר הזהב (בחלק כזר לחם מערכת ו' אות ט"ז) כתב וזה לשונו, "תהלים" נוטריקון תהלים ללימודו יתקן הברית מפגמו. ועוד אמרו רבותינו ז"ל, שאפילו מי שלא הניח שום עבירה שלא עשאה, על ידי לימוד תהלים, יתקן כל מה שעשה, וזוכה לגן עדן עם הצדיקים.

שמעתי מחכם אחד, מעשה באדמו"ר שהיה הולך בדרך, ופגע בו אדם בכלי זיין, שאל אותו האדמו"ר מי אתה? אמר לו יהודי הייתי ועכשיו נעשיתי מומר. שאלו הרב מדוע נעשה מומר? ויענהו כיון שהשחית והתעיב עד מאד בעלילות ברשע, נתייאש מן היהדות, והוא עכשיו זקן ואין לו שום תקנה לשוב. אמר לו האדמו"ר, אם תקבל עליך מה שאני אומר לך בלבב שלם, אין אתה צריך לא לתעניות, לא לסגופים ולא לצדקות, אלא תיכף ומיד תיעשה יהודי כשר ותזכה לגן עדן. אמר לו מי יאמר שדברייך אמת? אמר לו אראה לך מופת ובו תדע שכל דברי הם אמת וצדק. אמר לו, אם תראני דבר פלא ומופת על דברייך שהם אמת, אקבל עלי בלבב שלם לעשות ככל אשר תאמר אלי. אמר לו האדמו"ר הנה אנחנו עומדים על אם הדרך, הבט כמה עצים יש בשדה שהם יבשים ואין בהם שום לחוחית, לא עלים ולא שושנים, ועתה בקש ממני איזה עץ יבש שתמצא להיות תיכף ומיד לעץ שבו עלים ושושנים. אולם בתנאי שתעצום עיניך בידך, ותאמר אני קבלתי עלי לשוב בתשובה שלמה בכל לבי ככל אשר יורני החכם הזה, ואעשה כל אשר רצונו לעשות, ומבקש מהשם יתברך שימחול לי על כל חטאתי, וכל מה שעברתי מקטנותי עד היום הזה. מיד סגר עיניו ואמר כן בכל לבו, עד שזלגו עיניו דמעות ובכה. ויאמר לו האדמו"ר, פקח עיניך עתה וראה הפלא הגדול מהעץ ההוא. ויפתח עיניו וירא כי העץ ההוא מלא עלים ושושנים וריחם הטוב נודף למרחוק, ויפול הזקן ההוא על ידי האדמו"ר וישקם, ויאמר מעתה צווני מה אעשה, ואני מוכן לעשות ככל אשר תצוה עלי. ויאמר לו, קבל על עצמך ללמוד תהלים יום יום. ואחר כל מזמור, תבקש שהשם יתברך ימחול לך עוונותיך ושלא תשוב עוד לכסלה. אחר איזה שנים אחדים מת אותו זקן, ובא בחלום לאותו אדמו"ר ואמר לו שלא הענישוהו בבית דין של מעלה על שום עון שעשה, וזכה לגן עדן עם הצדיקים. ועוד הגיד לו, שניתוספה מעלה למעלתו של אותו אדמו"ר בעולם העליון, על שזיכהו לתשובה במעלה רמה מאוד מאוד. נלמד מהמעשה הזה, עד כמה מעלת לימוד התהלים חזק מאוד שעל ידי זה מתקן כל עוון.

הנהגת השובבי"ם לת"ח ולכלל

ולכן בימים אלה, יש מעלה גדולה יותר לעשות תענית דיבור [וכדלעיל] וזה עולה כמו הרבה תעניות, וקוראים ג' פעמים תהלים ואח"כ חוזרים על ח' פרקים הראשונים, כי יחד עם ח' פרקים הראשונים, יוצא בגימטריא חת"ן, שהחתן נחשב לבריה חדשה ונמחלים עוונותיו. וכל זה למי שקשה לו ללמוד בכל היום ולכן יקרא תהלים ככוונה. אבל מי שלומד תורה כל היום, ולא מדבר דברים בטלים, בודאי שעולה לו למעלה עצומה, כי העיקר הוא התענית דיבור. ולכן

התלמידי חכמים שכל היום עוסקים בתורה הקדושה, ילמדו כל היום בלא הפסקה בתענית דיבור, ויעלה להם הדבר למספר תעניות, וכמו שאומר הפסוק (הושע יד, ג) "ונשלמה פרים שפתינו" שע"י הלימוד האדם מתקן הרבה יותר מול התעניות והסיגופים. וכמאמרם ז"ל (ויקרא רבה כה, א) "עץ חיים היא למחזיקים בה" אם עבר אדם על כריתות ומיתות בי"ד אם היה רגיל לקרוא פרק אחד יקרא שני פרקים, ואם היה רגיל לקרוא פרשה אחת יקרא שתי פרשיות ובזה ינצל.

מאמרי הפרשה

"וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם" (א, א)

סגולת קריאת שנים מקרא ואחד תרגום

כתב רבנו אפרים ז"ל בפירושו כתיבת יד, "ואלה שמות" ראשי תיבות, וחייב אדם לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום.

וענין זה שמצות שנים מקרא קשורה ליציאת מצרים יבואר ע"פ מה שכתב רבנו האריז"ל בשער הפסוקים (ריש פרשת שמות) כי גלות מצרים היתה לברר את ניצוצי הקדושה אשר שם במצרים ערות הארץ, וזאת על ידי השיעבוד בחומר ובלבנים. וגם סוד קריאת שנים מקרא ואחד תרגום, הוא לברר מקלי' נוגה את ניצוצות הקדושה שבה, שקלי' זו חציה בחול וחציה בקודש, ועל ידי קריאת שנים מקרא ואחד תרגום, אנו מכניסים את חציה שבחול, אל הקודש. ולכך המילה "תרגום" עולה בגימטריא "תרדמה", שהיא סוד נוגה, שיש לחבר את התרגום עם המקרא בכל פסוק ופסוק, שיהא התרגום בכלל הקדושה, וכמו שהאריך רבנו האריז"ל (שער המצות פר' ואתחנן ופרי עץ חיים שער השבת פ"ג). ומעתה יכוונו הדברים מאד, כשם שכאן בשיעבוד מצרים הוצרכו בכל תוקף קושי השיעבוד לברר את ניצוצי הקדושה, כן על כל אדם מישראל לקרוא את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, כדי לברר את הניצוצות מנוגה ולכללם בקדושה.

בדרך זו נרמז גם בהמשך הפסוק, את יעקב איש סופי תיבות שבת, היינו שיש לקרא את שנים מקרא עד שבת, בסוד והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו (ראה בפרי עץ חיים שער השבת פ"ג). וממשיך הכתוב שבוה "הבאים מצרימה", "מצרימה" בגימטריא "שכינה", שכיון שהבירורים באים אל השכינה, על כן בבירורי הניצוצות שעל ידי קריאת שנים מקרא ואחד תרגום, "הבאים" היינו יבואו הבירורים, "מצרימה", אל השכינה.

ובזכות מצוה גדולה זו, יזכה האדם לאריכות ימים ושנים, כמו שכתוב (ברכות ח:): כל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכים לו ימיו ושנותיו.

"וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם" (א, א)

אף הפשוטים ביותר, מאירים הם ככוכבים

כתב רש"י (כאן, ומקורו מתנחומא ישן שמות ב') וזה לשונו, אף על פי שמנאן בחייהן בשמותם, חזר ומנאן במיתתן, להודיע חיבתן, שנמשלו לכוכבים שמוציאן ומכניסן במספר ובשמותם, שנאמר (ישעיה מ, כו) המוציא צבאם לכולם בשם יקרא. עד כאן.

כלומר הסיבה שבנוסף למנין שנמנו בני ישראל בפרשת ויגש (בראשית מו, ח), שוב נמנה מנין יורדי מצרים, לפי שבני ישראל חביבים על ה', ודבר החביב מונים אותו שוב ושוב, וכפי שנמצא בכוכבים שהקדוש ברוך הוא מונה אותם כשמוציאם להאיר בלילה, ושוב בבוקר כשמכניסם.

בדרך רמז ביאר מורנו ראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, את עומק המשל שנמשלו בני ישראל לכוכבים, כמו שהכוכבים נראים לנו קטנים מאוד, ולפי האמת הם גדולים עד מאוד, וישנם כוכבים רבים הגדולים פי כמה וכמה מכדור הארץ, וכמו שידוע שהשמש גדולה מכדור הארץ פי מליון ושלוש מאות אלף, ויש כוכבים הגדולים מהשמש פי מאה ויותר, ובכל זאת הם נראים לעינינו כמו נקודות אור קטנות בשמים, כן היהודים, על אף שלמראית העין הם נראים פשוטים, ולא נראית גדולתם בעולם הזה, אבל למעשה הם מאירים את העולם ואנשי ענק הם, ומאחורי כל אחד ישנו אור המאיר למרחקים לארץ ולדרים עליה ברחמים.

"וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם" (א, א)

שמות כל עם ישראל נמצאים בפרשתנו

פעם אחת (סיפורי חסידים, זוין, ריש שמות) בא חסיד אחד להרב הקדוש ר' שלמה מרדומסק ז"ל, בעל התפארת שלמה, ומסר לו פתק, "קוויטל", כמנהג החסידים. אחרי כן אמר לרב, בהיותי בדרך לרדומסק, פגשתי באיש אחד ממכירי, וביקש ממני, שכאשר אהיה אצל כבוד

הרבי, אזכיר לפניו חולה אחד הזקוק לרחמים. ואמר לי את שם החולה ושם אמו, אבל מחמת טרדותי, שכחתי את השמות, וכמה שיגעתי להיזכר, לא הועלתי מאומה, ואיני זוכר לא את שם החולה ולא את שם אמו.

אמר לו הרב, ואם אינך יודע את השמות, כיצד אוכל להתפלל בעד החולה? שתקו האיש והרב כמה רגעים, ואחרי כן אמר הרב, אולי כך הוא שם החולה? נענה האיש בהתפעלות ואמר, כן, רבנו, כן! חזר הרב ושאל, ואולי שם אמו של החולה כך הוא? כן, נזכר האיש והשיב מתוך התפעלות עצומה, ודאי כן.

וכל העם שהיו עומדים שם בשעת מעשה, השתוממו עד מאוד לראות בפועל את רוח הקודש של בעל התפארת שלמה. כשראה הרב את תמהונם נענה ואמר, היודעים אתם מנין אני יודע את שם החולה ושם אמו? יש לנו חומש המתחיל ב"ואלה שמות בני ישראל", ושם נמצאים כל השמות של בני ישראל, ומצאתי שם גם את השמות של החולה ואמו.

"וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרִימָה" (א, א)

מדוע כתוב מצרימה ולא מצרים?

בספר שפתי כהן מגורי האר"י (כאן) הקשה, מדוע כתוב "מצרימה" ולא למצרים? ותירץ שמונח כאן רמז נפלא, שהנה בחז"ל מובא (מכילתא מס' דעמלק א), שכל עבד שהיה נכנס למצרים לא היה יכול לצאת משם. לכן המילה "מצרים" פותחת באות מ' רגילה, ומסתיימת עם ס' סתומה, לומר לך, אפשר להיכנס למצרים, אבל אי אפשר לצאת ממנה.

מה עשה הקדוש ברוך הוא? במקום לכתוב "ואלה שמות בני ישראל הבאים למצרים" כתב "הבאים מצרימה", כך שהאות מ' האחרונה והאות ה' שאחריה שתיהן פתוחות, לומר לנו, אני אורדתי את בני ישראל למצרים, ואני גם אעלה אותם משם.

"וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרִימָה" (א, א)

הכשפים אינם שולטים במי שמשנה את שמו

איתא במדרש - מלמד שכולם היו צדיקים, ע"כ. והדבר תמוה מנין יוצא מפסוק זה שכולם היו צדיקים.

ומבאר רבנו יהונתן אייבשיץ בספרו מדרש יהונתן (שמות מאמר ע"ג), בהקדים דברי הגמרא ויקרא שמו נח, לא נח שמו אלא חנינא שמו. ולמה נקרא שמו נח, כיון שבדורו היו

מכשפים גדולים, וכדי שלא יכשפו אותו בשמו, לכן שינה הקדוש ברוך הוא את שמו. וכפי שידועים דברי הגמרא (חולין ז.) שהיתה אשה אחת שרצתה לכשף את ר' חנינא, ואמר לה שלא יעזור לה משום ד"אין עוד מלבדו" כתיב. ומקשה הגמרא, והרי ר' חנינא בעצמו אמר, למה נקרא שמם מכשפים, מפני שמכחישים פמליא של מעלה? ומתרתת הגמרא, שאני ר' חנינא דנפיש זכותיה. פירוש, כיון שר' חנינא היה צדיק גדול, לכן לא היו הכישופים שולטים עליו. ולפי זה מובן, הנה במצרים היו מכשפים גדולים, וכדברי הגמרא במסכת קידושין (מט:): שתשעה קבין של כשפים נטלו מצרים. אם כן מדוע בני ישראל לא שינו את שמם, כדי שלא יכשפו אותם, וכמו שראינו אצל נח הנזכר לעיל, ששינה ה' את שמו כדי שלא ישלטו בו כשפים? על כך אומר המדרש, "מלמד שכולם צדיקים", וכדברי הגמרא בחולין הנזכרת, דשאני ר' חנינא דנפיש זכותיה, לכן לא חלים בו כשפים, ומעתה גם עם ישראל לא היו צריכים לשינוי השם, שלרוב גדולתם ומעלתם, כשפים לא יכלו לפגוע בהם, והדבר נפלא.

"את יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ" (א, א)

יעקב אבינו קודם שירד למצרים שידך גם את התינוקות

במדרשי חז"ל (פסיקתא זוטרותא ומדרש אגדה כאן, וכן הביא גם החזקוני כאן) כתוב, שיעקב אבינו ידע שהמצריים שטופי זימה הם, והיה ירא שמא ילמדו בניו ממעשיהם המכוערים חס ושלום, לפיכך השיאם נשים קודם שירד לארץ מצרים.

ובילקוט שמעוני (כאן רמז קס"ב) הוסיף עוד, שאף הילדים הקטנים, כפרץ חצרון וחמול, שהיו כבני שנה ושנתיים, שידך להם יעקב אבינו נשים, טרם יצאו למצרים. שהרי אמרו חז"ל במסכת יבמות (סב:): כל שאין לו אשה שרוי בלא חומה, ועל כן דאג יעקב אבינו, שיהיה לכל אחד מצאצאיו אשה, בכדי שיהיו שמורים מן החטא.

ודבר זה מרומז כאן בנאמר "איש וביתו באו", שכל אחד מן הבאים למצרים בא עם אשתו, כמו שדרשו חז"ל במשנה במסכת יומא (פ"א מ"א) "ביתו" זו אשתו, ולכן "איש" היינו כל הגברים "וביתו" יחד עם נשותיהם, "באו" למצרים.

"רְאוּבֵן שָׁמְעוֹן לֵוִי וַיהוּדָה. יִשְׁשָׁכָר זְבֻלֹן וּבִנְיָמִן. דָּן וְנִפְתָּלִי גָד וְאָשֶׁר... וַיּוֹסֶף הָיָה בְּמִצְרַיִם" (א, ב-ה)

שמות השבטים נקראו על שם הגאולה

"שמות" בראשי תיבות שמותיהם מיוחסים ומעשיהם תמימים.

בספר כסא רחמים (מלמד, כאן דף ל"ח ע"ב) מבאר שכל שמות השבטים, קראם יעקב על שם הגאולה העתידה והתורה הקדושה, ועל מה שיקרה לעם ישראל בעת הגלות והגאולה, וזה שנאמר על יעקב אבינו (בראשית מב, א) וירא יעקב כי יש שבר, שבר גלות, ושבר הגאולה.

ולכן יש בשמות השבטים מ"ט אותיות, כנגד מ"ט שערי טומאה שהגיעו אליהם בשיעבוד מצרים, ונגאלו והגיעו למ"ט שערי קדושה. וכנגד פרוץ הבינה מ"ט ימי ספירת העומר. וכנגד פסוק שמע וגו' וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שגם בהם יש בהם מ"ט אותיות.

וכך סדר השבטים: **ראובן** נקרא על שם (שמות ג, ז), ראה ראיתי את עני עמי.

שמעון על שם (שמות ב, כד), וישמע אלהים את נאקתם.

לוי על שם (זכריה ב, טו), ונלוו גויים רבים אל ה', דהיינו הערב רב שיצאו עמהם.

יהודה על שם (ישעיה יב, א), אודך ה' כי אנפת בי.

יששכר על שם (ירמיה לא, טו), כי יש שכר לפעולתך.

זבולון על שם (מלכים א, ח, יג), בנה בניתי בית זבול לך, דהיינו משכן ובית המקדש.

דן על שם (בראשית טו, יד), וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. ועל שם ד"ן פרשיות התורה.

נפתלי על שם (שיר השירים ד, יא) נפת תטופנה שפתותיך כלה, והיא התורה שנקראת "נפת צופים".

גד על שם (במדבר יא, ז), והמן כורע גד.

אשר על שם (משלי ט, ו), ואשרו בדרך בינה. שעמדו על הר סיני בקדושה ובטהרה.

יוסף על שם (ישעיה א, יא), יוסף ה' שנית ידו, וכתוב (דברים א, יא) יוסף עליכם ככם אלף פעמים.

בנימין על שם (ישעיה סב, ח), נשבע ה' בימינו.

שמות השבטים רומזים על עבודת הבורא

עוד יש לומר ולרמוז כי שמות השבטים רומזים לכך שעל האדם לזכור תמיד את הקדוש ברוך הוא, ולהתחזק בו, כדי שלא להגרר אחרי התאוות והבלי העולם הזה, שהנה:

"ראובן", רומזו על ראייה, והיינו להזהר בשמירת העיניים, כדי שלא יבוא לידי עבירה. ועוד שהשם "ראובן" הוא "ראו-בן", כלומר תראה בן מי אתה, בנו של אברהם יצחק ויעקב, ועל כן צריך אתה ללכת בדרכיהם.

"שמעון", מלשון שמיעה, שחייב האדם לקדש את חוש השמיעה ולשמוע רק דברים טובים, וכמו שאמרו בגמרא (כתובות ה:): תנו רבנן אל ישמיע אדם לאוזניו דברים בטלים, מפני שהן נכוות תחילה לאברים. (ועיין בראשית רבה פרשה ע"א סי' ג').

"לוי", להורות שצריך להתלוות ולהתחבר תמיד אל התלמידי חכמים, וכמו שכתוב במשנה (אבות פ"א מ"ז) שמעון בנו אומר, כל ימי גדלתי בין החכמים. ועל ידי שמתדבקים בחכמים, זוכים ללמוד מדרכיהם, ואז נזכה שהקדוש ברוך הוא גם כן יתלווה אלינו.

"יהודה", מלשון הודאה, להורות שאנחנו צריכים תמיד להודות לקדוש ברוך הוא בכל מדה שנוהג עמנו, בין בטוב בין ברע (ברכות נד.), כי בעצם האדם אינו יודע מה טוב לו באמת, וזהו שאומר הפסוק (תהלים נו, יא) באלהים אהלל דבר, בה' אהלל דבר. כלומר, בין אם הוא נוהג איתנו במדת הדין שזה שם אלוקים, ובין אם במדת החסד שזה שם הוי"ה ב"ה, צריך להללו. וכמו שמספרים מעשה בשני אנשים שרצו להפליג בספינה, בדרכם אל הספינה לאחד נכנס קוץ ברגל, ולא יכל ללכת ולכן הפסיד את הספינה, והצטער מאוד שאירע לו כך. לאחר זמן שמע שהספינה טבעה בים, וכל האנשים שהיו בה מתו. בשומעו זאת החל לברך ולהודות לקדוש ברוך הוא על שסיבב שיכנס לו הקוץ ברגל, כדי שהוא לא יטבע עם הספינה [ואנחנו לא נחכה עד שאחרים ח"ו יוזקו כדי שנדע שהקב"ה עושה עמנו חסדים ונפלאות וכל עכבה לטובה].

"יששכר" זבולון, יששכר אותיות "יש שכר", שידע האדם שהקדוש ברוך הוא נותן שכר לעושי רצונו, וכן להפך הוא נותן עונש, ואחרי שהולך האדם מהעולם הזה, נותן לו "זבול", היינו חלק לעולם הבא, שהצדיקים זוכים להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו. ואם כן צריך לנצל כמה שיותר את חיי העולם הזה, לאסוף תורה ומצוות ומעשים טובים, שמי (עבודה זרה ג.) שטרח בערב שבת, יאכל בשבת.

"יוסף", שאם האדם מעורר את עצמו לנצל את ימי חייו בעולם הזה, הקדוש ברוך הוא יעזור לו שיוסיף עוד בעבודת ה', ויעלה עוד במעלות התורה.

"בנימין", בזה שהוא מתקרב לקדוש ברוך הוא, זוכה ונהיה "בן ימין", כלומר עומד לימינו של הקדוש ברוך הוא, וכמו שנאמר (שיר השירים ה, ו) שימיני כחותם על לבך כחותם על זרועך.

"דן ונפתלי", "דן" מלשון דין, "ונפתלי" מלשון תפילה, שאם האדם זכה למעלות גדולות, ומושל ביראת אלהים, בשעה שמדת ה"דין" מתוחה, יש בכוחו על ידי ה"תפילה" לבטל גזירות, ולהוריד שפע לעולם.

"גד", מלשון מזל, שיש בכח הצדיק גם כן להוריד ולעורר מזל חדש חסד חנים מאת הקדוש ברוך הוא.

"אשר", שאז הוא מאושר ושמח בחלקו, על שזכה להשפיע ברכה ולזכות את הרבים. (דרש יהודה).

"וַיְהִי כָּל נֶפֶשׁ יִצְאִי יֶרֶךְ יַעֲקֹב שִׁבְעִים נֶפֶשׁ" (א, ה)

עם ישראל הם כגוף אחד ונפש אחת

כאן ביעקב נאמר "שבעים נפש", בלשון יחיד, ואילו בַּעֲשׂוֹ שהיו לו רק שש נפשות, הכתוב קוראם (בראשית לו, ו) "נפשות ביתו", בלשון רבים. וצריך להבין את סיבת שינוי הלשון.

אלא כיון שעם ישראל מאוחדים, על כן הם כגוף אחד ונפש אחת. אבל הגויים, כל אחד הוא בפני עצמו ואין בהם איחוד, ולכן בעשו כתוב "נפשות", בלשון רבים, וביעקב נאמר "נפש", בלשון יחיד. (ועיין רש"י בראשית מו, כו).

מספרים על מלך אחד, שנטל מיהודי וגוי את בניהם מיד מעת שנולדו להם, וגידלם אצלו בביתו. לימים קרא להם המלך ואמר, אני מחזיר לכם את בניכם, וכל אחד יבחר את הילד שלו ויקחו. היהודי לא ידע מיהו בנו, מה עשה? לקח שתי קערות, בקערה אחת שם ענבים, ובשניה אגוזים, ונתן לפני הילדים. ועל הילד שלקח את הענבים אמר, בוודאי זהו בני. אמר לו המלך, אמת נכון הדבר, אבל איך ידעת זאת? אמר היהודי, הענבים מסמלים את עם ישראל, שאף על פי שהם הרבה גופים, מכל מקום כולם מאוחדים, כאשכול ענבים, שבו הרבה גרגירים, אבל כולם מחוברים יחד באשכול אחד. ולכן נאמר "ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש", בלשון יחיד, שעם ישראל הם כגוף אחד ונפש אחת. (דרש יהודה)

"וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אָחָיו... וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאדָּ מְאֹד" (א),

(1-2)

הצדיקים מולידים במיתתם יותר מבחייהם

וימת יוסף וכל אחיו, וסמך ליה ובני ישראל פרו וישרצו. המלאך המגיד גילה למרן (מגיד מיישרים שמות מהדו"ק ד"ה אבל רוא) שהתורה רמזה כאן בסמיכות הפסוקים, שהצדיקים מולידים במיתתן יותר מבחייהם. שבזמן שמסתלק צדיק מן העולם, כמה נפשות ערטילאות מסתובבות בעולם, ואין להן מנוחה, והולכות אצל הצדיק, וכאשר מספידים את הצדיק ואומרים דברי תורה, הנפש מתעטפת במילים האלה, ועל ידי כך היא עולה בדרגות עליונות. ולכך בסמיכות ל"וימת יוסף וכל אחיו" הם הצדיקים, נאמר "ובני ישראל פרו" וכו', כי בשעת פטירת הצדיקים, הם כביכול פרים ורבים יותר מבחייהם.

"וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאדָּ מְאֹד וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם" (א, 2)

יזהר האדם שהארץ לא תמלא אותו

במצרים ירדו עם ישראל מהדרך הטובה, רדפו אחר הכסף ואחר התאוות, ולכן היה שיעבוד קשה, כמו שמסביר רבנו ישראל יעקב אלגאזי זצוק"ל בספרו מענה לשון (ערך "מאד" סי' תקפ"ג) על הפסוק "ובני ישראל פרו וכו' ויעצמו במאוד מאד ותמלא הארץ אותם", לכאורה היה צריך לומר רק פעם אחת "מאוד", ולא ב' פעמים? ועוד קשה, מהו הפירוש "ותמלא הארץ אותם", וכי עם ישראל מילאו את כל הארץ?

אלא ידוע כי "מאוד", פירושו ממון, כמו שפירוש הפסוק (דברים ו, ה) "ואהבת את ה' אלהיך... ובכל מאודך", "מאודך" פירושו (יומא פב.) בכל ממונך. כן גם כאן, פרעה ועמו משכו אותם לממון, שידעו המצריים שלא יוכלו על בני ישראל כשהם שומרים על המצוות, לכן הביאו להם פלאפונים קטנים שאפשר לשים בכיס, ויש בהם את כל הצרות שבעולם, וכן הביאו להם כל מיני תאוות וכסף, ואז בני ישראל רדפו אחר התאוות. ולכך נאמר "ויעצמו במאוד מאד", "מאוד" הראשון פירושו שהרבו בממון, ו"מאוד" השני הכוונה שהרבו בו עד "מאוד" הרבה. ואז הלכו אחר הארציות התאוות והמותרות, ולכך סיים הפסוק "ותמלא הארץ אותם", כלומר ה"ארציות מלאה אותם בעצמם. ולכן צריך האדם שמירה גדולה שלא ילך כלל אחר התאוות.

"וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאד מְאֹד וַתִּמְלֹא הָאָרֶץ אֹתָם" (א, ז)

מניין שהיו יולדות ששה בכרס אחד

במדרש שמות רבה (פרשה א' ס' ח') שנינו שהיו יולדות ששה בכרס אחד. עד כאן. ביאר הבן איש חי באדרת אליהו (ריש שמות) בשם הרב דבק טוב, שהמדרש למד זאת מהפסוק (להלן א, יב) "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ". והנה מצינו שהיו מענים את עם ישראל ששה ימים בשבוע, וכדאיתא במדרש (שמות רבה פרשה א' ס' כ"ח) שמושה רבנו כשגדל אמר לפרעה, למה אתה מעביד אותם גם בשבת, הרי הם מתעייפים ונחלשים? ולכן יעץ לו שבשבת ינוחו, ופרעה הסכים. וזו סברא גדולה שינוחו יום אחד, ויתחזקו, ואחר כך יהיה להם כח לעבוד יותר. [וזהו מה שאומרים בתפילה "ישמח משה במתנת חלקו", שמושה הנהיג את השבת עוד לפני מתן תורה, על ידי שביקש מפרעה שיתן להם יום מנוחה ולא יעבדו בשבת], אם כן הם עבדו ששה ימים. ולכך כשנאמר "וכאשר יענו אותו", היינו כמנין הימים שהיו מענים את ישראל, שהם ששה ימים, "כן ירבה וכן יפרוץ" כנגד זה יהיה גם כן ששה, מכאן שנולדו "ששה" בכרס אחד. וכל זה היה לטובתם של ישראל לקרב את הקץ.

"וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאד מְאֹד וַתִּמְלֹא הָאָרֶץ אֹתָם" (א, ז)

ביאור נפלא בפסוק

ריבוי הפעלים בפסוק זה צריך ביאור, ועמד על כך בספר אמרי חן (ויזגן, שמות עמ' צט) ובקיבוץ דברי כמה מפרשים יחד ביאר הכל, **פרו** בהריון, שכל הנשים ילדו ולא היו בהן עקרות. **וישרצו** שילדו ששה בכרס אחת, וי"א עשר וי"א ששים (שמות רבה פרשה א' ס' ז). **וירבו** גדלו, שכל הנולדים חיו וגדלו ולא מתו בקטנותן. **ויעצמו** שהיו כולם בריאים וחזקים ומפותחים יפה. (כן הוא במדרש החפץ כת"י, מובא בתורה שלמה כאן עמ' ט"ז הערה ס"ו). **במאוד מאוד** שהיו חזקים יותר מהילדים שנולדו בלידה רק ילד אחד.

"וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאד מְאֹד וַתִּמְלֹא הָאָרֶץ אֹתָם" (א, ז)

לפרות ולרבות למרות הקשיים ואין ללמוד מהמודרניים

פרעה הרשע פחד שמא יתרבה עם ישראל מאד, עד שהם יהיו הרוב במצרים, וילחמו עם עמו. ולכן רצה למעטם, וזה היה עיקר תכלית גזירת השיעבוד שגזר פרעה, כדי שלא יהיה להם כח וזמן להיות אצל נשותיהן (ספר הישר שמות עיין שם), ובתחילה גזר למרר את חייהם

בעבודה קשה, ובשביל ליישם זאת בתחילה (שמות א, יג) ויעבדו מצרים את בני ישראל "בפרך", ודרש רבי שמואל בר נחמני בסוטה (יא רע"ב) "בפה רך", היינו שבתחילה אמר להם פרעה מי שיעבוד כך וכך על כל לבנה יקבל עשרה זהובים, ומשעה זו עבדו עם ישראל שעות נוספות, וכל זאת עשה פרעה בשביל לראות כמה לבנים הם יכולים לעשות ביום אחד, ולאחר מכן אמר להם פרעה עתה אין כסף, וכך וכך לבנים אתם צריכים לעשות ביום כסכום הלבנים אשר עשיתם. ואז (שם יד) וימררו את חייהם בעבודה קשה בלי מנוחה.

בשכר נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים

אמנם הגמרא מבארת (סוטה יא:): דרש רב עורא, בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים, והביאור הוא שנשותיהן היו צדיקות וחסידות והשגיוהו על בעליהן והיו מבשלות תבשיל חם והיו מסעדות אותם במילים רכות, וכאשר היו הולכות לשאוב מים, היה הקדוש ברוך הוא מזמן להן דגים קטנים שהם מבריאים גופו של אדם, והיו מבשלות קדרה של דגים וקדרה של מים חמים, והיו אוכלים ושותים, ומן הזיווג הזה היו מתעברות, וכאשר מגיע זמן לידתן, היו יוצאות לשדה ויולדות תחת עץ התפוח, שנאמר (שיר השירים ה, ח) תחת התפוח עוררתיו. והקדוש ברוך הוא היה שולח מלאך שהיה רוחץ את הילד ומחתל אותו, והיו נותנים בידו האחת אבן שינק חלב ממנה וביד השנייה דבש, וכך גדלו. וכאשר היו באים המצריים, היו נבלעים התינוקות באדמה כדי שלא ימצאום, והיו מביאים המצריים שוורים לחרוש את האדמה וכמו שנאמר (תהילים קט, ג) על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם, שהיו מעמיקים את המחרישה והם היום נבלעים יותר בעומק האדמה, ואמנם המצריים היו בטוחים שלאחר שחרשו את האדמה כבר מתו, והיו הולכים להם, ואמנם בלכתם, התחילו לבצבץ התינוקות מן האדמה, שנאמר (יחזקאל טז, ז) רבבה כצמח השדה נתתיך.

מן המדרש הזה אנו למדים, שעל אף התנאים הקשים והגרועים ביותר, הוסיפו בנות ישראל לנהל חיי משפחה, כדי להגדיל את עם ישראל, ולא נקטו בשיטות המודרניות והאפיקורסיות שכשהמשפחה במצוקה צריך חס ושלום למעט את הילודה, אלא שמו מבטחן בהשם יתברך. ובזכותן נגאלו ובזכותן אנחנו נגאל.

הקדושה בטבעה מתרבה ומוציאה פירות, והסט"א להיפך

איתא בזהר הקדוש (משפטים ח"ב דף ק"ג ע"א) שהקדושה ולהבדיל הטומאה שני הפכים המה. הקדושה בטבעה תמיד מתרבה ועושה פירות, ולעומתה הטומאה ומיני הקליפות אינם

מתרבים ואינם עושים פירות [ובלשון הזוהר הקדוש שם, אל אחר אסתרס ולא עביד פירין וכו'].

דבר זה למדנו גם מדברי תורה וגם מדברי קבלה, שהנה בפרשת ויצא (בראשית ל, כז) מצינו שאמר לבן אל יעקב אבינו ע"ה, נחשתי ויברכני ה' בגללך, כי ידע לבן היטב, שהריבוי והברכה שבאה לו, הגיע רק מצד צדקת יעקב אבינו, וכאמרו (שם, שם, ל) כי מעט אשר היה לך לפני ויפרוץ לרוב, וברש"י שם מבאר, כשבאת לכאן, לא היו לי בנים ועכשיו היו לו בנים. עד כאן. גם בדברי קבלה נאמר (שמואל ב, ו, יא) וישב ארון ה' בית עובד אדום הגיתי שלשה חדשים, ויברך ה' את עובד אדום ואת כל ביתו, ואמרו חז"ל (ברכות סג:) שילדו שמונה כלותיו כל אחת ששה בכרס אחד, עיין שם.

ובספר פרדס רמונים להרמ"ק זי"ע (שער ח' פי"ב) מבאר, שזו כוונת מאמר חז"ל (יומא עו.) מידה טובה מרובה ממידת פורענות אחת לת"ק, כי זהו טבע מידת הקדושה להיות רבה והולכת, ואילו טבע מידת פורענות להתמעט בטבעה.

יונה יולדת בכל חודש - טריפה אינה יולדת

עוד תתבונן, כי היונה שהיא בעל חי טהור וכשר, וישראל נמשלו לה (ברכות נג:), יולדת זוג יונים בכל חודש, חוץ מחודש אדר (רשב"ם ב"ב פ.), ולעומתה, הנחש הארור, מוליד אחת לשבע שנים, והאפעה אחת לשבעים שנה (בכורות ח.), וכל זה כי כאמור הקליפה מתמעטת והיפך הקדושה מתרבה.

עוד אמרו חז"ל (חולין נז:) שהטריפה אינה יולדת, ולפי האמור יובן הטעם, כי התולדות באים מצד הקדושה, ואילו הטריפה ניתקה משורש עליון קדוש, שממש חיות כל נברא, ומעתה על כן אינה יולדת, ובספק אם היא טריפה או לא, אזי אם מתעברת ויולדת כשרה היא (שם) כי היא לסימן שלא נפסקה משורש הקדושה.

פירות ומגדים שנטע שלמה המלך

וכך מצינו בגמרא (יומא כא: ובירושלמי שם פ"ד ה"ד) בשעה שבנה שלמה את בית המקדש, נטע בו כל מיני מגדים של זהב, והיו מוציאים פירותיהן בזמן. וכשנכנסו נכרים להיכל, יבש, עיין שם. כי כל זמן ששרתה בו קדושה, היו גדלין ומתרבין, כיון ששלטו בו זרים, מיד אסתרס ולא עביד פירין [ולא היה עושה פירות].

ונמצא בספרים עתיקים, שאותו האיש ימח שמו, ציוה לתלמידיו שיסרסו את עצמן, ומי שלא יכול לעמוד בזה, יעסוק בסירוס בעלי חיים. והיינו כאמור, כי הקדושה מתרבה, ולהבדיל הקליפה מתמעטת.

עוד בחינה אחרת והיא פועל יוצא מהיסוד הנפלא הנ"ל, מאחר שהקדושה מתרבה והקליפה מתמעטת, לכן הקדושה משמרת ומקיימת כל דבר, ולהבדיל הקליפה מאבדת ומקרעת.

הנה אמרו חז"ל (חגיגה ד.) מסימני השוטה מאבד מה שנותנין לו, וקורע כסותו, כי השטות היא ממיני הקליפה, וזה דרכם של הקלי' והטומאה לקלקל ולקרוע, כאמרם ז"ל (ברכות ו.) הני מאני דרבנן דבלו, מחופיא דידהו. ופירש רש"י, בגדי התלמידים שבלים מהר [הוא מפני] שבאין המזיקין ויושבין אצלם ומתחככים בהם. ובגמרא פסחים (ק.) שנינו, האי מאן דפגע בנשים כשפניות, נימי הכי [הפוגע במכשפות יאמר לחש זה] חרי חמימי בדיקולא בזיאי לפומייכו. וברש"י שם: סלים קרועים ונקובים עיין שם. כי זו מידתם וזה טבעם. ולכן תמצא שאותיות המילה "חכם" סדרם עולים במספרם למעלה יותר ויותר, שמונה, עשרים, וארבעים, להורות על הריבוי. ואילו אותיות המילה "שטה" המספר מתמעט והולך, מורה על האמור כי הוא פוחת והולך.

ולהבדיל בין הקודש לחול, בחכמים ובקדושים הוא להיפך, כמו שאמרו חז"ל (אבות פ"ב מ"א) בור סוד שאינו מאבד טיפה. וכן מצינו בכהן הגדול שהוא חכם וצדיק הדור, ועליו נאמר במעיל האפוד (שמות כח, לב) שפה יהיה לפיו לא יקרע, והכהנים צריכים להיות שלמים בלי פגם, וכמבואר בזהר הקדוש (אמור ח"ג דף ס"ט:) כהנא דקריב קרבנא קדם ה', בעי דליהוי שלים באברוהי. וכן אמרו בזהר הקדוש (ח"א פ' יוחי דף רטו:) ושכינתא לא שריא באתר פגים.

חוק ההפלות בשנת תשל"ז

בשנת תשל"ז רצתה הממשלה לחוקק חוק המתיר הפלות. מראשי התומכים בחוק זה היה שר המשפטים באותם ימים שמואל תמיר, חוק זה כמובן מנוגד לדעת תורה, ולכן, כחלק מן המאבק של הח"כים החרדים בחוק, הוחלט לשגר משלחת אל השר, לנסות לשכנע אותו לשנות את דעתו. בין חברי המשלחת היו רבי מיכל שטרן, רבה של עזרת תורה, ורבי רפאל לוין, בנו של הצדיק רבי אריה לוין זצ"ל. מאחר שהרבנים ידעו כי רבי אריה לוין היה אהוב מאוד בקרב חוגי הלח"י והאצ"ל, אשר שר המשפטים נמנה עליהם, הם קיוו שהצטרפותו של בנו לחברי המשלחת, תדבר אל ליבו של השר.

יומיים לפני הפגישה המיועדת, התקשר רבי רפאל לוין אל כל חברי המשלחת ושח להם, דעו, כי פגישה זו היא פגישה גורלית מאד! לקחנו על עצמנו משימה כבדה מאד, ומי יודע אם נצליח לעמוד בה?! אנחנו חייבים לקרוע את השמים בתפלות! אנו מוכרחים לעשות מאמצים כבירים בתפלה, משום שאין לנו שום סיכוי... וכי מדוע שיקשיבו לנו? ואכן, תפלות רבות התפללו למען מטרה זו, ובהגיע השעה המיועדת, צעדו חברי המשלחת כשתפילה על שפתותיהם, אל ביתו של שר המשפטים.

בתחילתה של הפגישה התבקש כל אחד להציג את עצמו, וכשאמר רבי רפאל את שמו, ואת שם אביו, נהרו פניו של שמואל תמיר, ואמר, הו, רבי אריה, הוא הרי הרב שלנו!, וכיבד את רבי רפאל להציג את בקשתם לפניו. רבי רפאל ביקש תחילה לספר לו סיפור קטן שארע עם אביו, וכה אמר, באחד הימים נקשו על דלת ביתו שני בני זוג, אשר חזותם החיצונית העידה עליהם שאינם שומרי תורה ומצוות. משנכנסו פנימה, שטחו לפניו את שאלתם, זה לא מכבר הרתה האשה, ובעלה, אשר החליט כי לימודי הרפואה שלו אינם עולים בקנה אחד עם הולדת ילדים, מבקש שהיא תפיל את עובריה. ומאידך האשה מתנגדת לכך בכל תוקף, ומאחר שנתגלעו ביניהם חלוקי דעות אלה, החליטו לגשת לרבי אריה לוין, כדי שיכריע בנדון. ישב רבי אריה שעה ארוכה עם בני הזוג ותיאר להם את גודל המעלה בהבאת ילד יהודי לעולם. והוסיף לדבר על לבם כשהוא פורט על נימים רגישים, ומתאר עד כמה יועיל להם בן זה לעת זקנתם... דבריו היוצאים מן הלב, נכנסו אל לב הבעל, והחליט לקבל את דעת הרב ולהמנע מההפלה. רבי רפאל לוין הרים את עיניו אל שר המשפטים, שמואל תמיר, ואמר, המשכו של הספור היה, שכעבור חדשים אחדים נולד לבני הזוג בן, ושמו בישראל נקרא: שמואל תמיר...

שר המשפטים הנדהם, מיהר להתקשר לאמו ושאלה, האם כך אכן התרחשו הדברים? מעבר לקו ענתה לו אמו בהתנצלות, אכן כן, עליך להבין אותנו, הזמנים אז היו אחרים... קשים מאד... הוא ניתק את השיחה, ובפנותו אל חברי המשלחת אמר, אל דאגה, כל עוד אני הוא שר המשפטים, חוק זה לא יעבור בכנסת!...

כאשר יצאו הרבנים המרוצים החוצה, שאל רבי מיכל שטרן את רבי רפאל לוין, הרי הסיפור הזה ידוע היה לך גם לפני שלשה ימים. כבר אז ידעת שיש בידך את הקלף המנצח. ואם כן, למה צלצלת אלי ובקשת שנתפלל? למה סבור היית שהמצב הוא כה קשה ושצריכים כה להרבות בתפילה, כשנשק יום הדין כבר היה בידך? השיב לו הרב לוין, סיפור פה, סיפור שם... אך לולי התפלות, לא היתה לנו שום הצלחה. חושב אתה שהסיפור ניצח? לא ולא! דע

לך, כי התפלה שלנו ניצחה, ובלעדיה לא היה הסיפור מוצלח ככל שיהיה, משיג את מטרתו. (מתוך האור פרשת לך לך).

"וַיִּקֶם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף" (א, ח)

משל נפלא בהכרת הטוב

בפסוק זה רואים אנו את כפיות הטובה של אומות העולם, שאפילו שעושים איתם חסד, הם לא מכירים טובה כמנהגם של החיות הטורפות. וכמו שמבאר רש"י (כאן, והוא מעירובין נג.), עשה עצמו כאילו לא ידע. עד כאן.

משל לראם שהיא חיה גדולה וכבדה עד מאוד שהלך ביער ונפל על צידו, ומרוב גודלו לא יכל לקום. עבר במקום אדם, וביקש ממנו הראם, עשה לי טובה ותקים אותי. הלך האיש טרח והביא אבנים ושם תחתיו, עד שהגביהו בדרך זו מעט מעט עד שקם. כשקם הראם תיכף רצה לטרוף את מושיעו. אמר לו האדם, הרי עשיתי עמך טובה, ואיך תגמלני רעה גדולה כזו?! אמר לו הראם, ומי אמר שאסור לגמול רעה תחת טובה? הבה נעשה משאל. כשעבר שם החמור, שאל אותו הראם, האם מותר להשיב רעה תחת טובה? פחד החמור מהראם, והשיב ודאי שמותר. לאחר מכן עבר גמל, ושאל הראם אף אותו, האם מותר להשיב רעה תחת טובה? אף הוא השיב ודאי שמותר, כי גם הוא פחד. למזלו של האדם בפעם השלישית עבר שם שועל שהיה ידידו משכבר הימים, וכששאל אותו הראם כמו כן, הבין לצרתו של האדם, ולפיקח הערים ואמר, כיצד יתכן שאדם זה שהוא כה קטן הרים אותך שאתה כה גדול, לזאת לא אוכל להאמין, אלא אם תוכל תשכב עוד פעם על צידך, ונראה אם יוכל האדם עשות זאת. כדי להוכיח את דבריו נשכב הראם על צידו, ותיכף שניהם ברחו, הפח נשבר ואנחנו נמלטנו. (מנחת דוד, אלעזרוף, סוף פרשת שמות עמ' ק"ו נדפס תשל"א)

הנמשל הינו פרעה הרשע, שלא הכיר ביוסף שהציל אותו ואת עמו, והשיב רעה תחת טובה, כמנהג החיות הטורפות, וכנאמר על הגויים בשר חמורים בשרם (יחזקאל כג, כ).

"וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעֲצִים מְאֹד" (א, ט)

לעם ישראל יש את כל המעלות להצלחה במלחמה

כתב הרב אלשיך (כאן) לבאר את הפסוק, ישנם ד' סיבות לנצחון במלחמה. א. על ידי שיש אחדות בין הלוחמים, וכמו שהיה בימי אחאב. ב. שהלוחם הוא צדיק, ולכן יש לו סייעתא

דשמיא ניסית, וכמו שמצינו שהיה אצל אברהם אבינו במלחמת המלכים. ג. חכמה בקשרי מלחמה. ד. גבורה.

ולזה אמר פרעה "ויאמר אל עמו", אנו צריכים לטכס עצה גדולה נגד עם ישראל, כיון שיש להם את כל המעלות הנזכרות לנצח במלחמה, ש"נהנה עם", היינו הנה הם עם מאוחד, "בני ישראל-ל", והם בניו של ה"אל", שהקדוש ברוך הוא איתם ומשכין שמו ביניהם, "רב", הוא מלשון (איכה א, א) רבתי בגויים, שהם רבתי בדעה, ולכן יש להם דעה גדולה וחכמה בקשרי המלחמה, "ועצום", זה גבורה.

"הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנָאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ" (א, י)

קמת בבוקר תגיד תודה, כל השאר "בונוס"

אמרו חז"ל (שמות רבה פרשה א' ס' ט') פרעה התייעץ עם שלושה יועצים, בלעם, איוב, ויתרו. בלעם יעץ לפרעה, לכלות חלילה את עם ישראל, ולפיכך נענש במידה כנגד מידה ולבסוף נהרג בחרב. איוב ששתק, נידון ביסורין. יתרו ברח, וזכה שישבו בניו בלשכת הגזית. עד כאן.

ברור שעונשו של בלעם צריך להיות קשה לאין ערוך מעונשו של איוב, משום שבלעם יעץ רע על עם ישראל, ואילו איוב שתק. אולם לכאורה כשנתבונן, נראה לכאורה שהעונש של איוב היה חמור מהעונש של בלעם, שהרי איוב נידון ביסורים מרים ונוראים, שאין בכח אנוש לסבלם, ואילו בלעם נהרג בחרב, רגע אחד של צער וסבל ולא יותר. וכך הגמרא אומרת (כתובות לג:): אלמלי נגדוה לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא. פירוש, דוקא בגלל שזרקו אותם לאש מסרו עצמם על קידוש ה', אבל אילו היו מכים ומייסרים אותם, לא היו יכולים לעמוד ביסורים, והיו חס ושלום משתחווים לצלם. זאת אומרת שהיסורין קשים מן המיתה. ואם כן צריך להבין, מדוע לכאורה נענש איוב בעונש חמור יותר משל בלעם?

ברם, באמת מכאן יש לנו ללמוד יסוד חשוב מאוד, שעצם זה שהקדוש ברוך הוא נותן לאדם חיים בעולם הזה, זו היא טובה גדולה עד מאוד למרות הסבל והיסורים, וכמו שפירש רש"י (קידושין פ:): על הפסוק באיכה (ג, לט) מה יתאונן אדם חי, וזה לשונו, איך יתרעם אדם על כל הקורות הבאים אליו, אחר החסד שאני עושה עמו שנתתי לו חיים. עד כאן. וזאת משום שרק בחיי חיותו של האדם, אפשר לתקן ולהגיע למעלות רמות, לא כן כשניטלת הנשמה, אזי כבר אי אפשר לתקן מאומה. וכל תכלית בואו של האדם הוא אינו לצורך העולם הזה, אלא

לצורך העולם הבא. נמצא שבאמת העונש של איוב היה פחות מהעונש של בלעם, כי בלעם הלך לאבדון ולא ניתנה לו אפשרות התיקון, ואילו איוב, למרות היסורים הנוראים שעבר, סוף סוף ניתנו לפניו חיים של תיקון המעשים.

משל לאדם שנודע לו שזכה בזכיה גדולה בגורל, קפץ מרוב שמחה וידו הפילה את כד היין שהיה על השולחן ונשבר. בודאי שלא יחוש לשבירת הכד, משום שהפסד הכד הוא הפסד מועט עד מאוד, כלפי הרווח הגדול שזכה בו. כך צריך כל אדם להתייחס לכל הצער והסבל בעולם הזה, שבאמת הוא פעוט לעומת המתנה הגדולה של החיים שהקדוש ברוך הוא הפקיד בידו נשמה חלק אלוה ממעל, שעל ידה יוכל לתקן הרבה תיקונים. וכך אמר דוד המלך עליו השלום (תהלים קיח, יח) יסור יסרני יה ולמות לא נתנני, היינו אף שיסרני השם ביסורים גדולים, אולם למוות לא נתנני, ועל כן לא ארגיש ביסורים כלל. ומי שמתרעם ומתאונן על הקורות הבאות עליו, ומסיח דעתו מהאושר הגדול של החיים הנמצאים תחת ידו, עליו הכתוב אומר (תהלים מט, יג) אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו, "אדם ביקר", ניתן ביד האדם "היקר" מכל, "בל ילין נמשל כבהמות נדמו", כיון שאינו מעריך את אשר ניתן לו, הרי הוא חי כבהמה, ואין חייו נחשבים למאומה (שיחות מוסר וארא תשל"א).

זה לא "הוא" זה "הוא"

החזון איש בספרו אמונה ובטחון (פרק ב') כתב, וממידת הבטחון, להעמיד עצמו על נקודת האמונה... כי לא המקרה פגעו, שאין מקרה בעולם כלל, רק הכל מאתו יתברך. ומוכיח זאת מדברי הגמרא (תענית יח:), כשביקש טוריינוס להרוג את לוליוס ופפוס אחיו בלודקיא, אמר להם, אם מעמו של חנניה מישאל ועזריה אתם, יבא אלהיכם ויציל אתכם מיד. היינו יצילכם כדרך שהציל את חנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר. והם השיבו לו, שאין להשוותם להם, לפי שחנניה מישאל ועזריה צדיקים גמורים היו, וראויין היו ליעשות להם נס, ונבוכדנצר מלך הגון היה, וראוי לעשות נס על ידו. ואותו רשע (אליו היו הדברים מכוונים) הדיוט הוא, ואינו ראוי לעשות נס על ידו, ואנו נתחייבנו כליה למקום, ואם אין אתה הורגנו, הרבה הורגים יש לו למקום, והרבה דובין ואריות יש לו למקום בעולמו שפוגעין בנו והורגין אותנו. אלא לא מסרנו הקדוש ברוך הוא בידך, אלא שעתיד ליפרע דמינו מידך. בהשקפה כזאת יש לו לאדם להביט על כל אשר יארע לו, כי הכל ממילא נעשה מן השמים, והעושה... אינו אלא שליח, ואם לא היה שליח זה עושה כן, הרי שהיה שליח אחר עושהו במקומו.

"וְכַאֲשֶׁר יַעֲנֵנִי אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וְיִקְצֹצוּ מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל" (א, יב)

אומות העולם מרובים בכמות ועם ישראל גדולים באיכות

בספר ילקוט הגרשוני (כאן) הקשה את אשר שמע בשם המגיד מדובנא, ומצא כן בכנפי נשרים, רבים שואלים, מדוע אומות העולם, מצויים במספר גדול בעולם, ואילו עם ישראל הם מתי מעט. והלא מנהגו של הקדוש ברוך שברא את הכל בשווה, כפי שמצינו ברש"י על הפסוק (בראשית ב, ז) ויפח באפיו וגו', שה' במעשה הבריאה כיוון שלא תהיה קנאה בין העליונים לתחתונים, ולכן ביום השישי ברא את האדם שגופו מן התחתונים ונשמתו מן העליונים, עיין שם.

אך העניין הוא, כאבנים טובות ומרגליות, שאף שהם מעטים במציאות, אך באיכות, שווה אבן טובה אחת, יותר מכמה מאות עצי היער. כמו כן עם ישראל, אף שמועטים במנין המה, ברם יש להם ריבוי באיכות, ואילו אומות העולם אף שרבים בכמות הינם, אינם בעלי איכות, ובזה משתווה הכל, שלכולם נתן השם יתברך מעלה וריבוי, לזה בכמות ולזה באיכות.

אם כן כל מה שיישראל הם במתי מעט, הוא לפי שיש להם מעלה וריבוי באיכות, אבל "כאשר יענו אותו", והיו מבטלים אותם מלימוד התורה, ובזה היו נוטלים מהם את מעלת איכותם, אם כן שוב שורת הדין נותנת ש"כן ירבה וכן יפרוץ" בכמות, כדי שלא להטיל קנאה במעשה בראשית.

"וְכַאֲשֶׁר יַעֲנֵנִי אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וְיִקְצֹצוּ מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל" (א, יב)

בקבלה טובה נעשה נס ומהות האדם נהפכת

כתב הרב הקדוש השם משמואל זי"ע (שמות עמ' ח' שנת תער"ב) בשם האגלי טל, נאמר (א, יב) וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ, וברש"י מבאר, בכל מה שהם נותנין לב לענות, כן לב הקדוש ברוך הוא להרבות ולהפריץ. עד כאן. והיינו כי כאשר "זממו" המצרים לענות את בני ישראל, כבר נחשב להם הדבר כמעשה, כי אצל עכו"ם מצרף הקדוש ברוך הוא את המחשבה למעשה (ירושלמי פאה א, א), לכן מיד בתחילת זממם, כבר שידד הקדוש ברוך הוא את מערכות הטבע, וברא לבני ישראל גוף חדש, שיוכלו לילד ששה ששה בכרס אחד, מה שלא היה מעולם כדבר הזה, ולכן "כן ירבה וכן יפרוץ".

מכאן ילמד כל אדם קל וחומר לנפשו, ומה אם בעבור "מחשבה רעה" של המצריים, שינה הקדוש ברוך הוא את גוף היהודי, קל וחומר בן בנו של קל וחומר בשעה שאחד מישראל

מקבל על עצמו קבלה טובה, "ובמחשבתו" רוצה הוא לישב על אדני התורה והעבודה, והרי אצל היהודים מחשבה טובה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה (קידושין מ.), וודאי שתיכף ומיד יהפך להיות איש אחר ברוחניות ובגשמיות.

"ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך" (א, יג)

"בפרך" בפה רך

אמרו רבותינו ז"ל (סוטה יא רע"ב) אל תקרא "בפרך" אלא בפה רך, דהיינו, שפרעה הרשע פיתה את עם ישראל בלשון רכה ואח"כ התחיל להכביד עליהם את עול השיעבוד, וכפי שמפרט המדרש (רבה בהעלותך פרשה ט"ו סימן כ', ותנחומא בהעלותך סימן כ"ג, וראה באורך בספר הישר) שביום הראשון נטל פרעה סל ומגרפה והיה עושה בלבנים, ומי היה רואה את פרעה עושה כן ולא היה עושה, והיו אומרים לכל אחד ואחד וכי כבודך גדול יותר משל פרעה, המלך בעצמו עושה לבנים. ובסוף היום עמדו ומנו כמה לבנים עשה כל אחד ואחד, ואמרו להם כזה אתם מעמידים בכל יום ויום. ואילו שבט לוי לא היו בכללם, מפני שאותו יום נפטר לוי והלכו לקברו, ושבעה ימים היו בהספד ואבלות וי"א מפני שהבינו הלויים שהמצרים מרמים, ובשביל זה שבט לוי לא היו בעבדות. וזה שנאמר (א, יג) ויעבדו מצרים את "בני ישראל", בני ישראל דווקא ולא בני לוי.

א'ת ב'ני י'שראל ב'פרך ר"ת אבי"ב

עוד מרמז לנו הפסוק כאן שלעתיד כשיצאו מעבדות מצרים, יהיה זה בחודש האביב, כפי שאירע לבסוף (שמות יג, ד) היום אתם יוצאים בחודש האביב, וזה שאומר את בני ישראל בפרך, ראשי תיבות "אביב".

עוד נרמז כאן בראשי תיבות "אביב", שהוא "אב-יב", "אב" עולה בגימטריא ג', והיינו שבזכות ג' אבות, ובזכות "יב" שבטים, שסימנם "אביב", יגאלו.

"וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בַּחֹמֶר וּבַלְבָּנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֶת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בַּפֶּרֶךְ" (א, יד)

או עבודה קשה או תלמוד תורה

כתב הזוהר הקדוש (ח"א דף כ"ז ע"א) "בעבודה קשה", בקושיא. "בחומר", בקל וחומר. "ובלבנים", בליבון הלכה, "ובכל עבודה בשדה", זו ברייתא. עד כאן. והדברים צריכים

ביאור.

בהגדת צוף אמרים (קליינמן עמ' 66 נדפס תרפ"ד) מבאר זאת בשם הדברי השכל, דהנה ידוע ששבט לוי לא היה בשיעבוד מצרים, כיון שעסקו בתורה. וכפי ששנינו באבות (פ"ג מ"ה) כל המקבל עליו עול תורה, מעבירים ממנו עול דרך ארץ. אבל שאר השבטים שלא עסקו בתורה, נכללו בשיעבוד ונאמר עליהם "וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים". וזה כוונת הזוהר, "בחומר", בקל וחומר, היינו שמי שלא עסק בקל וחומר היה צריך לעסוק בחומר, ומי שלא עסק בקושיות ותירוצים היה צריך לעסוק בעבודה קשה ובשאר עבודה בשדה.

מדוע כל האברים עובדים קשה חוץ מהעינים

בהקשר לכך שמי שלומד, בדין הוא שלא יצטרך לעבודה קשה, מסופר בספר וזאת ליהודה על יהודי קשה יום שבא אל הרב הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל וטען לפניו, אני עובד קשה במשך כל היום, והנה הרב מחנך את הבן שלי שאני אעבוד קשה ושהוא ישב וילמד כמו מלך. היתכן?! ענה לו הרב, הסבר לי, מדוע כל האברים עובדים קשה, הידים, הרגלים, הפה, ורק העינים אינן עובדות, ותפקידן הוא רק להביט ימינה ושמאלה? אלא שהעינים ממלאות את תפקידן עבור שאר האברים. אם לא היו העינים, הרגלים היו מועדות בבור. גם הידים היו פוגעות ומזיקות במקום לפעול את פעולתן כראוי, וכן שאר האברים. הרי שהעינים שומרות ומפקחות על כל האברים, שיוכלו לפעול ולעבוד כהלכה. סיים הרב את דבריו ואמר, תלמידי החכמים נקראים "עיני העדה", וכיון שתפקידם של לומדי התורה הוא כתפקיד העינים, לדאוג לכל העם שיוכלו להתקיים ולהחזיק מעמד, מן הדין הוא שלא יעבדו קשה.

"וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים" (א, יד)

היצר משתמש בחומר ובלבנים

היצר הרע ממרר את חיינו עם כל מיני עבודות. פעם הוא בא עם "בחומר", ומשקיע אותנו בתוך כל "החמירות" של העולם הזה, נסיעה לים, טיולים ושאר הנאות. אבל אחר כך הוא בא "בלבנים", מה הכוונה? כגון כשמתחיל "ומן אלול" והאדם חושב לעשות תשובה, מגיע אליו היצר הרע ואומר לו, כולך "לבן" שהרי כבר עשית תשובה בעבר, הנך זך וטהור, מהצדיקים האמורים, ממש (ויקרא יג, יג) כולו הפך לבן, טהור הוא... וכך דרכו פעם הוא בא עם חומר ופעם בלבנים, ובין כך ובין כך הוא מרדים אותנו, ולא מאפשר לנו להתקדם בעבודת ה'.

"וּבְכָל עֲבֹדָה בַשָּׂדֶה" (א, יד)

מהי העבודה הקשה שעשו בשדה

בילקוט שמעוני (שמות רמז קס"ג קס"ד) הקשה המדרש, וכי בשדה היו עושין ולא במדינה? אלא שגזרו עליהם שהאנשים ילינו בשדה והנשים בעיר, כדי למעטן מפריה ורביה. ודרשו שם רבותינו, שבשביל נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים. שהנשים היו מביאות מים חמים לשדה וכו', והיו מזדווגים עם בעליהן, וכשנתעברו נשותיהן של ישראל, הרגישו המצריים בדבר ורצו להורגם. מה עשו בנות ישראל, השליכו בניהן בשדה, והיו באים לשם המצריים להורגם. עשה להם הקדוש ברוך הוא נס ונבלעו בארץ. הביאו המצריים שוורים וחרשו עליהם, וכשיצאו ישראל ממצרים עשה להם הקדוש ברוך הוא נס ויצאו מן הארץ וכו'. ושאלו להם ישראל, מי האכיל אתכם, אמרו, בא זקן אחד ונתן לנו צימוקים של דבש וכו' והם הכירו להקדוש ברוך הוא תחילה בים, שנאמר "זה אלי ואנוהו".

ביאור הפסוקים בעשרת הדברות

על פי דברי הילקוט שמעוני הנזכר, מובאת פנינה נפלאה בשמו של הגאון רבי יעקב קאפיל מרגלית, מק"ק זלאדמיוא [שהיה שריד מהפוגרומים בשנות ת"ת-ת"ט בפולין, והובא כשבוי לטורקיה, ושם נפדה על ידי יהודי טורקיה] בעשרת הדברות פתח הקדוש ברוך הוא ואמר לישראל (שמות כ, ב-ג) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך "מארץ מצרים" מבית עבדים. ולכאורה, מדוע נאמר "מארץ מצרים", ולא "ממצרים"? אולם על פי תיאור ה"ילקוט" יובן, כי הכוונה היא לאותם שנבלעו בארץ בחסד השם יתברך, וכאשר יצאו בני ישראל ממצרים, הוציאם הקדוש ברוך הוא "מארץ מצרים", דהיינו מתוך הארץ ממש.

ולכן הוסיף ואמר (בהמשך הפסוק שם) לא יהיה לך אלהים אחרים "על פני", כלומר, בזמן שאתם הייתם תחת הארץ, הייתי נראה לכם פעם זקן רחמן, ואילו בים כמו בחור שעושה מלחמה, ושוב בהר סיני זקן שיושב ולומד ביישיבה. ומפני שראיתם את פני פעם כפני זקן ופעם כפני בחור, על כן אני מצוה לכם "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", פני ממש. ועל כן ממשיך הפסוק ואומר (בפסוק הבא שם ד), לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת וגו', כי אנכי ה' אלהיך, בין שראית אותי "בארץ מתחת", ובין שראית אותי בהר סיני, הכל אני הוא ולא אחר!

"אֲשֶׁר שֵׁם הָאֵחָת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשְּׁנִית פּוּעָה" (א, טו)

מי הן שפרה ופועה

איתא במדרש זה שאומר הפסוק (תהלים ג, ד) כבודי ומרים ראשי. ע"כ. ויש צורך להבין את הקשר שבין פסוק זה למילדות העבריות. אלא דברי המדרש באו בדרך רמז, דהנה הגמרא בסוטה (יא:) מבארת ששפרה זו יוכבד, ופועה, זו מרים. וזה שאומר המדרש כבודי ומרים ראשי, שאותיות המילה "כבודי" הן אותיות "יוכבד", וכן במילת "ומרים" ישנם האותיות "מרים", וזו כוונת המדרש אם רצונך לדעת מי היו שפרה ופועה? דע כי הן מרים ויוכבד (שבת יהודה עמ' מ"ט).

מדוע נקראו שפרה ופועה

הגמרא בסוטה (יא:) מבארת שנקרא שמה שפרה, מלשון שיפור, שכן היא היתה משפרת את הוולד.

ובבעל הטורים (כאן) כתב ששפרה הוא מלשון שפופרת, כי כן דרך המילדת, שפעמים שהולד נולד מת, ולוקחת המילדת שפופרת של קנה, ונותנת לתוך מעיו של הולד ונופחת בו, ועל ידי כן שבה רוח חיים לולד.

עוד שם בגמרא סוטה שנקראת מרים פועה, משום שהיתה פועה לולד. ורש"י (כאן על הפסוק) ביאר שהיתה מדברת והוגה לולד, כדרך שמפייסות הנשים תינוק הבוכה.

ואולם תוספות (סוטה יא: ד"ה שהיתה) פירשו בשם רבנו חננאל פועה לולד, היינו שהיתה לוחשת לחשים, ועל ידי כן היה יוצא הולד.

מאיזו סיבה פרעה נתן להם שמות אלו

הבני יששכר (מאמרי ניסן, מאמר ד' דרוש י' ע"ד הסוד) ביאר שפרעה שינה את שמות בני ישראל, ובכללם שינה את שמות יוכבד ומרים לשפרה ופועה, ועשה כן בכוונה מכוונת, כדי להשקיעם תחת טומאת מצרים. והנה זה לשונו, הנה, מלך מצרים זה, דרכו ברצותו שיהיו ישראל סרים למשמעתו, הניח להם שמות [דהיינו נתן להם] בכדי שיהיו נמשכין כל כוחות הנפש אחרי שמו שהניח, על פי עצת הסטרא אחרא. וזהו (שמות א, טו) "ויאמר מלך מצרים", אשר זה דרכו כל היום, "למילדות העבריות", מה אמר להן? "אשר שם האחת" יהיה שם "שפרה, ושם השנית פועה". ובאמת היה שמותיהן העבריות יוכבד ומרים. וכיון שהניח להם

שמות, אזי היה בטוח שימשכו אחר השם וישמעו לעצתו וכו', (שם יז) ותיראן המילדות וכו' ולא עשו וכו', רק התייחסו בשמותיהם יוכבד ומרים וכו' עד כאן לשונו.

מניין ששפרה היא יוכבד ופועה היא מרים

יש לשאול דלכאורה מי אמר לגמרא ששפרה זו יוכבד ופועה זו מרים, אולי ההיפך הוא הנכון? אמרו חכמים רמז לדבר שפועה היא מרים, כיון ש"פועה" היא מלשון צעקה, כי אביה עמרם (סוטה יב. ושמות רבה פרשה א' סי' י"ג) גירש את אשתו, מחמת שפרעה גזר להשליך את הילדים ליאור, ולשם מה ללדת עוד ילדים, וכששמעו ישראל שעמרם גירש את אשתו, עמדו כולם וגירשו גם כן את נשותיהם. ומרים "צעקה", אבא, גזירתך יותר קשה משל פרעה, כי פרעה גזר רק על הזכרים ואתה גוזר גם על הנקבות! ושמע לה והחזיר את אשתו, וכשראו כך כולם החזירו אחריהם גם כן את נשותיהם, ולכן פועה מלשון צעקה היא מרים.

ושפרה זו יוכבד, כי יוכבד באותו הזמן היתה בת מאה ושלושים שנה (סוטה יב.), אלא שהקדוש ברוך הוא "שיפר" אותה וחזרה לנעוריה, אם כן את מי שיפר? את יוכבד! ולכן אמרה הגמרא ששפרה זו יוכבד ופועה זו מרים. (דרש יהודה)

"וַיֹּאמֶר בְּיָלְדָכֶן אֶת הָעֶבְרִיּוֹת וַדְּאִיתָן עַל הָאֲבָנִים אִם בֶּן הוּא וְהִמָּתֵן אֹתוֹ וְאִם בַּת הוּא וְחָזְרָה" (א, טז)

מדוע גזר פרעה אם בן הוא והמיתן אותו

הילקוט שמעוני (רמז קס"ד) מבאר, מדוע גזר פרעה להרוג את כל הנולדים הזכרים, וזה לשונו, בשנת מאה ושלושים לרדת ישראל מצרים, ופרעה חולם והנה יושב על כסא מלכותו, וישא עיניו וירא זקן אחד עומד כנגדו, ובידו מאזנים ממאזני הסוחרים. ויקח האיש הזקן את המאזנים ויתלם לפני פרעה, ויקח כל זקני מצרים שריה וגדוליה, ויאסרם ויתנם יחד בכף מאזנים האחת, ואחר כן לקח טלה חלב אחד ויתנהו בכף מאזנים השנית, ויכריע הטלה את כולן. ויתמה פרעה על החזון הנורא ההוא, מדוע יכריע הטלה את כולם. וייקץ פרעה, והנה חלום.

וישכם בבוקר ויקרא לכל עבדיו, ויספר להם את החלום, וייראו האנשים יראה גדולה. ויען סרים אחד מסריסי המלך, אין זה כי אם רעה גדולה אשר תצמח למצרים באחרית הימים, כי ילד יולד בישראל ויחריב כל ארץ מצרים. אם על המלך טוב, יצא דבר מלכות מלפניו ויכתב בדתי מצרים אשר כל זכר הילוד בעברים יהרג, למען תחדל הרעה הזאת מארץ מצרים, ויעש המלך כן. עד כאן לשונו.

ואכן נתקיים חלומו במלא עוזו, והילד שנולד נתגדל בביתו, וטיפחו בביתו במלא הדרו, והיה מאוכלי שולחנו על אפו ועל חמתו, כי אין חכמה ואין תבונה נגד רצון ה'.

"וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵיךָ מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַתַּחֲיֶיךָ אֶת הַיְלָדִים" (א, יז)

בזכות תפילת המיילדות כל הנולדים יצאו ללא מום

במדרש שמות רבה (פרשה א' סי' ט"ו) מבאר את כפילות הפסוק, שמאחר "ולא עשו כאשר דבר אליהן", אין אנו יודעים שקיימו את הילדים? אלא שיש כאן קילוס בתוך קילוס, שלא דיין שלא קיימו המיילדות את גזירתו של פרעה, אלא שיש מהתינוקות שראויים לצאת חיגרים או סומים או בעלי מומין כפי דרך הטבע, שיש תינוקות שכך נולדים, והיו המיילדות העבריות עומדות בתפילה לפני הקדוש ברוך הוא ואומרות, אתה יודע שלא קיימנו דבריו של פרעה, דבריו אנו מבקשות לקיים, רבון העולמים, בבקשה שיצא הולד בשלום, כדי שלא יאמרו עלינו שיצאו בעלי מומים, מפני שביקשו להרוג אותם. והיה הקדוש ברוך הוא שומע בקולם ויוצאים שלמים.

"וַיֵּיטֵב אֱלֹהִים לְמִיֻּלְדֹת" (א, כ)

שתי הטבות הטיב להם

איתא במדרש פסיקתא זוטרותא (כאן) כתוב, הטיב להם בעולם הזה, והקרן קיימת להן לעולם הבא. עד כאן. והביאור בכך הוא שממה שבתורה כתוב "וַיֵּיטֵב" בשני יודין, היו"ד הנוספת באה ליתן דגש שניתן להם ב' הטבות, הטבה אחת בעולם הזה, והטבה נוספת בעולם הבא.

"וַיְהִי כִּי יֵרְאוּ הַמִּיֻּלְדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים" (א, כא)

שלח פרעה להרגן וה' החביאם

במדרש הגדול (כאן) מקשה על לשון הפסוק "וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים", וכי לשעבר לא היה להם בתים? אלא ששלח פרעה להרגן, וכיסה אותם הקדוש ברוך הוא כשתי קורות של בתים. עד כאן. כלומר "וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים" היינו שה' העלים מפרעה, ועשאן כנמצאות בתוך בית שמוסתרות מפני הרואים.

"וַיֵּצֵאוּ פְרַעְהָ לְכָל עַמּוֹ לְאֹמֶר כָּל הַבֶּן הַיְלֹד הַיְאֹרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ" (א, כב)

מה נעשה עם הילדים שהושלכו ליאור

בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"א) איתא, רבי שילא אומר, כל הילדים שהשליכו המצריים ליאור לא מתו, אלא היאור היה מפליט אותם למדבר מצרים, והיה הקדוש ברוך הוא מביא סלע בפי כל אחד ואחד וסלע בצדו, והסלע שהיה בפיו היה מניק אותם, והסלע שבצידם היה סך אותם שמן כחיה שהיא מסכת את בנה, שנאמר (דברים לב, יג) ויניקוהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור. וכשבאו ישראל ראו את הקדוש ברוך הוא והכירוהו וקלסוהו וקדשוהו, וזה מה שנאמר (שמות טו, ב) זה אלי ואנוהו.

דתן ואבירם בהיותם תינוקות הושלכו ליאור ומשה הצילם

רבנו אפרים (לקמן ב, יג) כתב בשם המדרש חידוש נפלא, וזה לשונו, כשגזר פרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבנו של עולם, מה חטאו אלו הילדים? אמר לו, גלוי וידוע לפני שעתידים להיות רשעים גמורים. אמר לו אם לפניך גלוי, לפני אינו גלוי. אמר לו תציל אחד או שנים מהם ותדע מה יהיה באחריתם. הציל את דתן ואבירם. וכל מקום שנאמר "נציים" הם דתן ואבירם.

דומה לזה מצינו במדרש החפץ (שמות ב, יג), שבעת מכת חושך התפלל משה רבנו על דתן ואבירם שלא ימותו כשאר הרשעים שמתו אז, והשארם הקדוש ברוך הוא כבקשתו.

"וַיֵּצֵאוּ פְרַעְהָ לְכָל עַמּוֹ לְאֹמֶר כָּל הַבֶּן הַיְלֹד הַיְאֹרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ" (א, כב)

אין כישוף שולט במים

פירשו המפרשים, מפני מה גזר פרעה דוקא שישליכו את הנולדים היאורה, ולא ציוה להרגם במקום, בזמן שיש בכך טורח רב כשיוולדת נמצאת הרחק מן היאור, לישא את התינוק עד היאור בכדי להשליכו? וביארו על פי הא דאיתא בגמרא (סנהדרין סז:) רב זעירי הלך לאלכסנדריא של מצרים וקנה שם חמור, וידוע שרוב מכשפים נמצאים במצרים [וכדאמרינן בגמרא (קידושין מט:)] עשרה קבים כשפים ירדו לעולם, תשעה נטלה מצרים], ורימו אותו ומכרו לו עץ בעלמא ובכישוף היה נראה חמור, רכב בו והלך, ולימים עבר ליד הנהר והחמור ניגש לשותות, וכשנגע במים נהפך החמור לעץ. הלך זעירי אל המוכרים וקבל עליהם שרימוהו. אמרו לו, אם לא שאתה רב זעירי, לא היינו מחזירים לך כספך, כי כאן כולם יודעים שכשקונים דבר

מה, בודקים אותו תחילה במים, כיון שכישוף לא נשאר קיים במים חיים. וכמו שפירש שם רש"י (ד"ה פשר) וזה לשונו, כל מילי מכשפות נבדקין על מים חיים ונמוחין.

כן כאן, פרעה חשב שאם יצוה להרוג את הילדים במקומם, אולי ישראל למדו להיות מכשפים, ועל ידי כישוף תמורת הילד הילוד, יתנו להם חתיכת עץ, והשוטר הורגו ונותן להם כתב שהרגו, ובוה יצילו את ילדיהם. לכן ציווה "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", כי שם יבחן האם הוא תינוק אמיתי, או שמא הוא רק כישוף. ואם תראו שזה נעשה על ידי כישוף, תחזרו בשנית אל ההורים ותקחו את הבנים האמיתיים.

זהו גם הנאמר להלן (ד, ח-ט) והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האות הראשון, והאמינו לקול האות האחרון. והיה אם לא יאמינו גם לשני האותות האלה ולא ישמעו לקולך, ולקחת מממימי היאור ושפכת היבשה, והיו המים אשר תקח מן היאור והיו לדם ביבשת. עד כאן. ה' אמר למשה, שאף אם לא ישמעו לקול האות הראשון, יאמינו לקול האות האחרון, כשיהפוך את מי היאור לדם, כי בזה יודע לכל שאין זה כישוף, שהרי אין הכישוף שולט במים, ואין זה אלא נס ממרום, ואמת הדבר שהוא שליח ה'.

וכן מצינו אצל אליהו בהר הכרמל עם נביאי הבעל, שהתפלל (מלכים א, יח, לו) ענני ה' ענני, וביארה הגמרא (ברכות ט): "ענני" שתרד אש מן השמים ותאכל כל אשר על המזבח, ו"ענני" שתסיח דעתם כדי שלא יאמרו מעשה כשפים הם, וההוכחה לכך שאינו מעשה כשפים, מפני שהאש שירדה מן השמים ליחכה גם את המים, וכאמור אין כישוף שולט במים, וכמו שנאמר (שם יח, לה-לט) ותפול אש ה' ותאכל את העולה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המים אשר בתעלה לחכה. ואז נאמר, וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו, ה' הוא האלהים, ה' הוא האלהים.

"וַיִּצְוָה פְּרָעָה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל בֶּן־הַיִּלּוּד הַיִּאֲרָה תִשְׁלִיכֻהוּ" (א, כב)

כל תחבולות אנוש לא יזיזו כלום מגזירת מרום

בספר לקח טוב (שמות ב, א) מביא את דברי מרן הגר"י קניבסקי זצ"ל בספרו ברכת פרץ, כתבו חכמינו זכרונם לברכה (סוטה יב.) שגזירת כל הבן הילוד היתה על פי איצטגניניו של פרעה, כשראו בכוכבים שיוולד איש שיציל את ישראל. אמנם הסוף היה, שלא די שלא השליך פרעה את משה ליאור, אלא שבת פרעה הצילתו, ועל ידי עצם גזירה זו, ניצול על ידי בת פרעה. ופרעה בעצמו גידל את מושיעם של ישראל על ברכיו, וכמו שדרשו רבותינו (הגדה של פסח) "והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם", שפרעה גידל את משה רבנו בביתו.

והנה כל זה בא ללמדנו, שכל מעשה אנוש ותחבולותיו, לא יועילו להזיז דבר ואפילו כל שהוא מגזירת שמים, זולת תשובה ומעשים טובים וצדקה שהם מעבירין את רוע הגזירה.

מעשה ברבותינו שמסרו נפשם שלא להכניס לימודי חול ליישובות

ומעתה בינו נא זאת, כי האדם צריך לקיים את המוטל עליו, ללא התחכמויות וסברות שאינן על פי דעת תורה. וכמו שראינו מעשה נורא שאירע בחורף שנת תרנ"ב, שגזרה מלכות רוסיה לקבוע ביישיבת וולאז'ין שעתיים לימודי חול בכל יום. לגזירה זו נתלוה איום, שאם תסרב הנהלת הישיבה למלא פקודה זו, תסגר הישיבה. ראש הישיבה הגאון רבי נפתלי צבי יהודה ברלין זכר צדיק לברכה, לא רצה לקבל על עצמו את האחריות להחלטה גורלית זו, ולכך כינס את גדולי הדור לאסיפה מיוחדת, לדון עמם בדבר. רוב המשתתפים צידדו לבחור את הרע במיעוטו, ולהנהיג לימודי חול, ובכך למנוע את סגירת הישיבה, אבל לא כן היתה דעת הגאון רבי יוסף דב סולובייצ'ק זכר צדיק לברכה, כשהדמעות זולגות מעיניו, קם והודיע ברבים את החלטתו על פי דעת תורה, כי אומנם מחוייבים אנו להחזיק במעוז התורה, להעמיד תלמידים ולמסור את התורה לדורות הבאים, אבל כל זה אך ורק על פי הדרך שהתנו לנו אבותינו מאורי הדורות, עתה משנגזר עלינו דרכים ואופנים חדשים, אין האחריות מוטלת עלינו, לפיכך יבוא נותן התורה ויעשה את שלו, ואנו את נפשנו הצלנו, וכך החליט על סגירת הישיבה בשנת תרנ"ב.

והנה כאשר החפץ חיים היה מספר את סיפור המעשה הזה, היה מוסיף לזה מוסר השכל שאפשר ללמוד ממה שאירע כתוצאה מסגירת הישיבה, וכך אמר, בא וראה עד היכן הגיעה דעת תורה של גאוני הדור שעבר, לו הסכימו אז להנהיג לימודי חול ביישיבת וולאז'ין, היתה חס ושלום התורה משתכחת מדורנו, כי הלא כך דרכו של היצר הרע, פותח בשתי שעות ביום בלימודי חול, עד אשר משאיר לבסוף שתי שעות בלבד ליום ללימודי קודש. אבל מכיון שהחליטו לעמוד כעמוד ברזל ולא להתפשר כלל, אז מצאה לה התורה נתיבים ושבילים במקומות אחרים. נפתחו ישיבות בכמה מערי ליטא ופולין בלא לימודי חול, ויישובות אלו נעשו מבצרי התורה, כדרך המעיין, שאם אתה סותמו מכאן, פורץ לו דרך ממקום אחר ומפכה את מימיו דרך שם.

רבי חיים ברלין זכר צדיק לברכה פרסם מכתב (נדפס בקובץ מכתבים מאת רבותינו גדולי ישראל תשמ"ב) לאחר פטירת אביו הגאון רבי נפתלי צבי יהודה ברלין זכר צדיק לברכה, בו כתב בזה הלשון, לזכרון מה שהזהירני וציוה עלי מר אבא הגאון זכר צדיק לברכה לחיי העולם הבא, הריני כפרת משכבו, קודם פטירתו, על דבר שמסר נפשו על ענין ישיבת וולאז'ין, שלא להכניס

לתוכה שום לימוד חול, ולסיבה זו נסגרה הישיבה, ומזה נחלה בחוליו אשר לא עמד ממנו. וציווה עלי באזהרה, שלא להסכים לענין זה בשום אופן, בלא שום הוראת היתר בעולם. ואמר שהקדוש ברוך הוא רמז כל זה בתורה, כנאמר (ויקרא י, י) להבדיל בין הקודש ובין החול, היינו שכל ענייני חול המתערבים בקודש בלא הבדל, לא די שאין ענייני החול מקבלים קדושה, אלא אף זו שענייני לימוד הקודש מתקלקלים מהם. על כן לא ירע לך בני מה שהענין הזה גרם לי לצאת מן העולם ולסגור את הישיבה, כי כדאי הוא הענין הגדול הזה למסור נפשי עליו. כל זה דיבר אלי ביום ג' כ"ז מנחם אב תרנ"ג בוורשא.

"וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לִוִּי וַיִּקַּח אֶת בַּת לִוִּי" (ב, א)

ההבדל בין יוכבד לשרה

רש"י (כאן, ומקורו מסוטה יב.) כותב, שיוכבד היתה בת מאה ושלושים שנה כששב עמרם לקחת אותה ונעשה לה נס וחזרה לנערותה וילדה את משה. עד כאן.

הנה מכך שילדה יוכבד בגיל מאה ושלושים שנה, שהוא נס עצום ופלאי, התורה לא עשתה פרסום, רק כתבה "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי", ואילו בשרה אמנו שילדה בת תשעים שנה התורה פירסמה את הדבר, ככתוב (בראשית כא, ז) ותאמר מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה כי ילדתי בן לזקוני, ובגמרא (בבא מציעא פז.) שכל העולם רגש מכך, והביאו כולם את בניהם לשרה שתניקם, לבדוק האם אמת ונכון הדבר או לאו, וצריך להבין מה ההבדל?

מיישב זאת המגיד מדובנא (אהלי יעקב) במשל לשני עניים שיצאו לאסוף צדקה, וכשחזרו סיפרו זה לזה את הקורות אותם, והתפארו בהישגיהם. האחד אמר אספתי בכל כוחי ביום אחד עשרים זוזים. אמר לו רעו, אני באותה העיר אספתי שש מאות זוזים. שאלו הראשון, באיזה יום בשנה היה זה? השיבו, בפורים! אמר לו רעו עתה נפתרה תמיהתי, לפי שבפורים זמן הוא שידם של ישראל פתוחה לרווחה לכל פושט, ועל כן ודאי שתאסוף הרבה, אבל אני הלכתי לעיר הזו בחודש תמוז, והוא זמן שכל העשירים יוצאים מן העיר לנפוש במקום אחר, ואינם נמצאים בעיר, ובאותו הזמן אספתי עשרים זוזים, והרי זה הרבה מאוד!

וכך הוא הביאור אף כאן, שרה אמנו היתה בזמן שלא היו ניסים בכלל, ועל כן כשילדה בת תשעים שנה, היה זה פלא גדול ודבר עצום באותם הימים. אבל יוכבד כשילדה, היה זה בזמן שהניסים היו מצויים כמים, הן היו יולדות ששה בכרס אחת, והיו באות ללדת בשדה והמלאכים היו מגדלים את הילדים ונותנים להם דבש וחלב ורוחצים אותם, וכשבאים המצריים היו רואים מלא ילדים בשדה, וכשבאים לקחתם, היו נבלעים באדמה, והיו ניסים לאין סוף, על

כן אז כשיוכבד ילדה בגיל מאה ושלושים, לא היה נחשב הנס מרוב הניסים שהיו, ולכן גם התורה לא עשתה מכך פרסום כשם שעשתה בשרה.

"וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לִוִּי וַיִּקַּח אֶת בֵּת לִוִּי" (ב, א)

"משפחה מתוכננת" היא גזירה הקשה משל פרעה

שנינו בגמרא סוטה (יב.) עמרם, גדול הדור היה, ולקח את יוכבד לאשה, וכששמע על גזירת פרעה שגזר (שמות א, כב) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, וראה שכבר השליכו מעם ישראל אלפים, אמר לשוא מולידים בני ישראל ילדים, ואפילו את אשתו שהיתה בחודש השלישי, עמד וגרשה, שכל ישראל יראו וכן יעשו. וכך היה, שהרבה גרשו את נשותיהן. אמרה לו מרים, אבא גזרתך קשה משל פרעה, שפרעה גזר רק על הזכרים, ואילו אתה גזר גם על הנקבות. זאת ועוד, גזירת פרעה ספק האם תתקיים, אבל אתה צדיק, ובודאי תתקיים גזרתך. ועוד, שפרעה גזר רק בעולם הזה, ואילו אתה גזרת גם לעולם הבא, היות שאלו התינוקות שנהרגו על ידי פרעה, יש להם חלק לעולם הבא, ואילו אתה גזרת גם על העולם הבא, כי אם לא נולדים, אין נשמות בעולם. ועמרם קיבל את דבריה, וחזר ונשא את יוכבד, וכן עשו בני ישראל.

הרב עזריאל טאובר זצ"ל מספר שאמו היתה צדקת גדולה, ובזמן השואה, כולם היו חוששים ללדת ילדים, היות וכידוע היו לוקחים אותם למחנות ההשמדה, ואף על פי כן אמו לא נמנעה מללדת ילדים ונולדו לה עשרה ילדים, ואף על פי שהיו אומרים לה כולם שלא להביא ילדים, היא נשארה בשלה, ולבסוף כל ילד הלך למקום אחר, ואביו זכה לראות את כל בניו חיים וקיימים, כשלכל אחד היה סיפור אחר של הצלה.

הרוצה לקרב את הגאולה לא ימוש מלהביא ילדים לעולם

כחיים יש שבקושי מביאים ילד אחד או שנים, ויש חס ושלום כאלה המפילות את בניהם, ולא יודעות שזה איסור גמור. ואביא מעשה מוזעזע שסיפר לי הרה"ג המקובל רבי דוד דניאל הכהן שליט"א ראש ישיבת שערי קדושה, על השכנים שלו מעיר בני ברק, אדון בנימין כהן ורעיתו ז"ל, זוג שחזרו בתשובה שלימה והיו להם ארבעה ילדים, וביתם היה מתנהל אך ורק בדרך ישראל סבא. פעם כשהאשה היתה חולה בעיניים נכנסה להריון, ואמרו לה הרופאים שההריון אינו טוב לעיניה, ואם תמשיך בהריון זה, יכולה חס ושלום להתעוור ועליה לעשות הפלה. היא לא ידעה שלדבר זה צריך לשאול רב, ובתמימותה עשתה הפלה. אחר כך סיפרה זאת לשכנים, והם הסבירו לה את חומר האיסור. כיון שכן, הלכה לגאון הרב שמואל הלוי וואזנר

זצ"ל וסיפרה לו כל זאת, והורה לה שאין לה לחשוש מלהכנס שוב להריון, ושלא תשים לב לדברי הרופאים, וכך עשתה, ואחרי שנה נולד להם בן. לאחר זמן נסעה המשפחה יחד עם כל בניהם, לבקר את ההורים. בדרך בר מינן קרתה תאונה מחרידה, וכולם נהרגו, חוץ מהילד הנולד באחרונה שניצל בדרך נס, שעף דרך החלון ונותר חי. היתה הלוויה עצומה והרב וואזנר השתתף בה ובהספדו אמר, כמה דבר גדול הוא שלא להמנע מהריון, כי אילו היתה האשה הזו נמנעת, לא היה נשאר מהם זכר. כיון שהסבים היו חילונים, מסרו את הילד למשפחה חילונית שתגדל אותו, וככל שניסו להשפיע עליהם שימסרו אותו לגדלו לתורה כחפץ הוריהם, לא הבו לשמוע. והנה זה פלא, יום אחד באה הסבתא מעצמה ומסרה אותו לאדמו"ר מנדבורנא כדי לגדלו. כאשר שאלו אותה מה השתנה, השיבה שבנה בא אליה בחלום ורצה להכות אותה אם לא תמסור את הילד לחינוך של תורה ומצוות.

וכך שנינו ביבמות (סב.) אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף. וידוע (מהר"ל בחידושי אגדות שם) שיש אוצר למעלה מלא נשמות שהן צריכות לרדת לזה העולם, ורק אז יבוא משיח. ולכן מי שרוצה לקרב את הגאולה, לא ימוש מלהביא ילדים לעולם.

מעלת מצות פריה ורביה

המצוה הראשונה שניתנה לאדם היא (בראשית ט, ז) ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה. יש אנשים החושבים שלא להביא ילדים כדי למנוע מעצמם צרות ויסורים. נשיב להם, אם הקדוש ברוך הוא רוצה להביא על האדם צרות, הרבה דרכים למקום, ואם כן לא ירויח כלום.

כתב הרב הגדול רבי אליעזר פאפו זצ"ל בספרו פלא יועץ (ערך פריה ורביה) וזה לשונו, פריה ורביה היא מצוה רבה, ואשריהם ישראל היושבים בערי ישמעאל כולם זהירין, יש זריזין מקדימין ויש מאחרין, אבל אין גם אחד שלא יעסוק בפריה ורביה. אבל בערי אדום, יש ויש שאין נושאים נשים, ומזקינים ומתים כערער בערבה, במשאות שוא ומדוחים, אוי להם ואוי לנפשם. שהרי מי לנו גדול מחזקיהו המלך, שהיה צדיק גמור, ורביה וקיבץ פעלים לתורה הפלא ופלא, ומאי דלא נשא אשה היה משום דחזא ברוח הקודש דנפקי מינה בני דלא מעלי [תרגום: הסיבה שלא נשא אשה הוא משום שראה ברוח הקודש שעתיד לצאת ממנו בן שאינו הגון], ואפילו הכי בא אליו ישעיהו הנביא ואמר לו (מלכים ב, כ, א) כה אמר ה', צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה. ופירשו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות י.) מת בעולם הזה, ולא תחיה לעולם הבא. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (יבמות טז:) שמי שאינו עוסק בפריה ורביה, כאלו ממעט את הדמות, וכאלו שופך דמים, וגורם לשכינה שתסתלק מישראל, וחייב מיתה. ועוד אמרו (יבמות

סב): השרוי בלא אשה, שרוי בלא ברכה וכו'. וכהנה רבות מאמרי רבותינו זכרונם לברכה בש"ס ומדרשים ובזוהר הקדוש. ובודאי מי אשר הוא יהודי ומאמין בתורה ובדברי רבותינו זכרונם לברכה הקדושים, לא יעשה שקר בנפשו, ולא יהא מאבד עצמו לדעת מן העולם הזה ומן העולם הבא. והחטאים האלה בנפשותם, שאין נושאים נשים ואינם עוסקים בפריה ורביה, בודאי ימחו מספר חיים ולא ינוחו על משכבותם.

ואפילו אם כבר נשא אשה וקיים מצות פריה ורביה, אם מתה אשתו, לא יהא שרוי בלא אשה, אלא ישא אשה בת אולודי [אשה שיכולה לילד], שכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (שם) נשא אשה בילדותו, ישא אשה בזקנותו. היו לו בנים בילדותו, יהיו לו בנים בזקנותו, שנאמר (קהלת יא, ו) בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך, כי אינך יודע אי זה יכשר, הזה או זה, ואם שניהם כאחד טובים. ומטעם זה ראוי לאדם להשתדל על אשתו ולהוציא זרע רב ולעסוק בתרופות אפילו אם יש לו בנים, כי שמא יזרח לו השמש מאשר יצא ממעיו או מיוצאי חלציו, ונפש אחת הוא עולם מלא. כי אחד היה אברהם ויצאו ממנו כל ישראל אשר יש בהם כמה צדיקים וחסידים. ולא כמו תועי רוח בינה, שחוששים לצער גידול בנים ולהוצאת הבית מרובה, ומצטערים אם תלד אשתו ילדים רבים. והם מתרצים בשנים או שלשה בנים, ולא היו רוצים יותר. ולו חכמו ישכילו, כי ראוי לטרוח טרחה מרובה, והכל כאין נגד התועלת הנמשך מן הזרע. שאם בסוף כל הדורות יצא מחלציו איש טוב ירא אלהים, הרי די לו, שגם הקדוש ברוך הוא ברא כל העולמות בשביל צדיק אחד, כדכתיב (קהלת יב, יג) את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. ואם חושש בשביל ההוצאה, הרי זה מקטני אמנה, שהקדוש ברוך הוא זון ומפרנס מקרני ראמים עד ביצי כנים, והוא נותן לחם לכל בשר, לחם לפי הטף.

ומה גם אם יש לו בנים ולא בנות, או בנות ולא בנים, שעדיין לא קיים מצות פריה ורביה, דמבעי לה למעבד [עליו לעשות] כל טעדיק, כדי להשלים לקיים מצות פריה ורביה. צא ולמד מלאה אמנו, שאף על פי שהיו לה ארבעה בנים, וכי עצרה מלדת, הגדילה לעשות, עד שהכניסה שפחתה לביתה להיות צרתה, כדי לזכות לחזור להבנות. ומשרה ורחל שהכניסו צרותיהן לבעליהן, תווסרנה כל הנשים העקרות ותעשינה כמעשיהן, שיעשו לבעליהן שיקחו אחרת עליהן. ואף כי עזה כמות אהבה, קשה כשאל קנאת צרתה בצדה, לפום צערא אגרא, ויכולה היא שתגן שיפקד ה' לה כמו שפקד את שרה ורחל ולא. ואם לא תפקד, כי הוא מפלאות תמים דעים, על כל פנים יאמר עליה (ישעיהו נד, א) רני עקרה, כי רבים בניה בעולם שכולו טוב, מה טוב חלקה ומה נעים גורלה.

וידוע שהאיש מצווה על פריה ורביה ולא האשה, על כן עליו המצוה הזאת להשתדל בכל מאמצי כחו לזכות להבנות. ואם שהה עם אשתו עשר שנים, ועסק ברפואות ולא זכה להיבנות, יחיש מפלט לו, וישתדל לפייסה שתתן לו רשות לישא אחרת. או יבקש איזה תלמיד חכם שיפייסנה בדברים הנכנסים ללב. ולעולם היא תהיה עקרת הבית, כי ראויה היא לכל כבוד שבעולם, על זאת שהכניסה צרתה לביתה. וכך יתנה עם האחרת, שלא תכעיסנה אלא תכבדה. והן אמת כי קשה לזווג, כי אשה רעותה קנאה. לכן הטוב טוב שתהיינה בשתי בתים או בשתי עיירות. ויקח אפילו עניה בחינם ואפילו חגרת ואפילו סומא, רק להעמיד זרע. ואם לא תתרצה, על כל פנים ימכר כל אשר לו ונתן בידה, ויגרשנה בגט כשר, ואחרת יקח לו אולי יזכה להבנות, כי רבים עשו כן והצליחו, אף כי עזה אהבת אשת נעורים, הכל כאין נגד אהבת הבורא ואהבת נפשו, כי רבה רעת החשוד בנים, כמבואר באר לחי ראי בש"ס ומדרשים ובזוהר הקדוש ובספרי חסידים, תסמר שערות אנוש. ועלינו לבקש מאת אבינו שבשמים, שאל יביאנו לנו ולזרענו ולשום אחד מעמו ישראל לידי ניסיון קשה כזה, ויפקד לכל חשוכי בנים בזרע של קיימא לעבודת השם יתברך שמו.

אבל אם בא לידי ניסיון, חיילים יגבר להיות גבור חיל לפני ה', למעבד מאי דמבעי לה למעבד, לפום צערא אגרא [לעשות מה שעליו לעשות, ולפי גודל הצער גודל השכר], יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה' בידו יצליח, וישמח ביוצאי חלציו. ולא יאמר האיש, הן אני עץ יבש ובשלי הצער הזה, אם אין הדבר ברור לו כשמש בצהרים [אל יאמר האדם בלא ברור גמור, אני סריס, ולכן אני צריך לטרוח ככל האמור, כיון שבין כה לא יועיל לי הדבר]. כי אין זו דרך מוציאתו מידי עבירה, ואין פוטר אותו מן הדין, ולמיחש מיהא בעי [לחשוש הוא צריך] אולי יש תקוה.

ואם בכל זאת אחר כל העמל והטורח לא זכה להבנות, או שיודע בעצמו שאינו בר אולודי. אז לא יצטער ולבבו לא יכאב, מאחר שעשה מה שמוטל עליו, הנה שכרו אתו מושלם, (ישעיהו נו, ה) יד ושם טוב מבנים ומבנות, והן הם מפלאות תמים דעים ולו נתכנו עלילות, והוא הטוב בעיניו יעשה, כי מה לו מבנים ומבנות, כי אם עשות רצון אבינו שבשמים, כי השאר געגועי הילדים ושיהיו לו יורשים, הכל הבל ורעות רוח, ומאחר שחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה (ברכות ו.), ומקבל שכר טוב בעמלו, מה לו להצטער, רק ישמח בחלקו ולא יוסיף לדאבה. ועל כל פנים את אשר בכחו לעשות יעשה, ויגדל יתום ויתומה בתוך ביתו, או בני עניים על התורה ועל העבודה, שמעלה עליו הכתוב כאילו ילדם (סנהדרין יט.). או יכלכל איזה תלמיד חכם ויספיק לו די מחסורו, חשיב כבנו [ויהיה נחשב לו כבן], כדכתיב (תהלים

עז, טז) בני יעקב ויוסף סלה [במצודת דוד שם מבאר, שבני ישראל נקראים כאן בנים ליעקב וליוסף, כי יעקב ילדם ויוסף כלכלם ברעב, לזה נקראים על שם שניהם]. ויעשה הקדשות שיזכר שמו עליו. ואם הוא תלמיד חכם, יעשה ספר. עושה אלה קונה שם טוב, ועל טוב יזכר שמו יותר טוב מבנים ומבנות. ועיקר פריה ורביה בתורה, שישתדל לחדש חידושים ויפוצו מעיינותיו חוצה ויעמיד תלמידים הרבה, אולי יזכה שיהא נצר מטעיו, מעשה ידיו להתפאר, ואז אשריו מה טוב חלקו. עד כאן לשון הפלא יועץ.

ועוד כתב בספרו אורות אלים (עמוד י"ז) אמר רבי אבא בר פפא, לא נענש יהושע להיות ערירי, אלא בשביל שבישל את ישראל לילה אחד מפריה ורביה (עירובין סג:). עוד שם אמר רב ברונא, אמר רב, כל הישן בחדר שאיש ואשתו שרויין בה, עליו הכתוב אומר (מיכה ב, ט) נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה. ולכן כל ערום יעשה בדעת, להוקיר רגלו מבית רעהו, לבל ילכד ברשת זו.

עוד כתב שם (עמוד פ"ז) רבי יהושע אומר, נשא אשה בילדותו, ישא אשה בזקנותו. היו לו בנים בילדותו, יהיו לו בנים בזקנותו. כי אינך יודע אי זה יכשר, הזה או זה, או שניהם כאחד טובים. ועתה עוברים על זה, מחמת כי לא טוב אמנה. ואיש אמונים לא יחוש על ההוצאה, ויחשוב כי מנפש אחת יכול לצאת עולם מלא, וכמה צדיקים וחסידים, ולמטי הנאה לנפשיה.

"וַיִּתְּרָא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא" (ב, ב)

תמונת הציור של משה רבנו

הגאון רבי ישראל ליפשיץ בעל התפארת ישראל על המשניות (בסוף סדר נשים), מביא אגדה שפירסומה חולל סערה גדולה בעולם התורני. וזה לשונו, מצאתי כתוב דבר נחמד, כשהוציא משה רבנו עליו השלום את ישראל ממצרים, שמעו עמים ירגזון וגו', ויתמהו מאוד על זה האיש משה, כי על ידו נעשו כל הגבורות והנפלאות האלו. ולכן התעורר מלך ערבי אחד, וישלח צייר מובחר לצייר את תמונת המנהיג הגדול הזה ולהביאו אליו. וילך הצייר ויצויר תמונתו ויביאהו לפני המלך. וישלח שוב המלך ויביא ויאסוף יחדיו את כל חכמי חרשים אשר לו, וישאל להם לשפוט על פי פרצוף פניו של משה כפי המצוייר, לדעת תכונת טבעו ומידותיו ובמה כוחו גדול. וישיבו כל החכמים יחדיו אל המלך ויאמרו, אם נשפוט על פי קלסתר פניו של האיש הזה המפורסם לגדול, נאמר לאדוננו כי הוא רע מעללים בגאות וחמדת הממון ובשרירות הלב ובכל חסרונות שבעולם שהם ביזוי לאומרם על נפש אדם מעולה ומיוחדת. ויקצוף המלך מאוד ויאמר, מה זה, הכי התעללו בי, הלא בכל אלה שמעתי מכל עבר ופינה בהפך מזה האיש הגדול!

ויחרדו כל האנשים מאוד, וישיבו את המלך בשפל קול התחינה, ויתנצלו את עצמם, הצייר והחכמים, כל אחד בחסרון ידיעת חברו. הצייר אמר, אני ציירתי כהוגן והחכמים שגו בידיעתם. והחכמים גללו כל החסרון על הצייר, שלא צייר תמונת משה כהוגן. והמלך, אשר נכסף לדעת מי משניהם יצדק, נסע ברכבו ופרשיו ויבוא אל תוך מחנה ישראל. ובבואו, וישא עיניו וירא את משה איש האלהים מרחוק, וימהר ויקח את הציור מתוך חצנו, ויבט והנה הוא כתמונתו וכצלמו כאשר ציירו הצייר, קולע אל השערה ולא יחטא, ויפג לבו ויפלא ויתמה עד מאוד. וילך ויבוא בעצמו אל אוהל איש האלהים, ויכרע וישתחוה לאפיו ויספר למשה כל הדברים האלה אשר נעשו, ויאמר עוד, בי אדוני... לא נותר בי נשמה, רק לומר כי חכמי בגדו בי וכי חכמי אליל הם... ויען משה איש האלהים ויאמר, לא כן! גם הצייר גם חבריך נפלאים הם בידיעתם וחכמתם, אולם דע לך, לו הייתי בטבע באמת כפי ששמעת מהמידות שלי, לא טוב אנכי מכול עץ יבש, כי גם ממנו נמנעו ונחסכו כל חסרונות האדם. ואם כן, הכי בעבור זה אהיה יקר בעיני אלהים ואדם? אמנם כן ידידי, לא אבוש לומר לך, כי כל החסרונות אשר שפטו עלי חכמך, כולם קשורים בי בטבע, ואפשר עוד יותר מאשר שפטו חכמך! ואני בכח אמיץ, הנה התחזקתי ורדיתי וכבשתי אותם, עד אשר קניתי לי הפכם לטבע שני, ולכן בעבור זה יקרתי והתכבדתי בשמים ממעל ובארץ מתחת. עד כאן לשונו של בעל התפארת ישראל, שלא גילה היכן נמצא מקור הדברים.

מדותיו של משה מעיקרא טובות היו

חמישים שנה לאחר פרסום פירושו במשניות, קוממו הדברים את הגאון רבי חיים יצחק אהרן רפפורט, המגיד מוילקומיר, ויצא חוצץ נגד יחוס מידות רעות למנהיגן של ישראל, כפי שבא לידי ביטוי באגדה זו. לעת זקנותו, כאשר עלה לעיר הקודש ירושלים, חיבר קונטרס מיוחד, "כליל תפארת" שמו, בו הוא מאריך להתקיף את דברי המכתב שהובא בתפארת ישראל, ולהוכיח כי הדברים לא יכלו להתרחש בפועל. הקונטרס אף זכה למכתב הסכמה מאת הגאון רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים המכונה האדר"ת, ובו אף הוא מייחס את מקור הדברים לספרי עובדי הכוכבים הקדמונים, וקבע כי "במחילה מכבוד הגאון התפארת ישראל ז"ל, לא יפה עשה בהעתקתו דברי העתק על צדיקו של עולם". האדר"ת מזכיר שם גם את דברי חז"ל (מגילה יא.) הוא משה ואהרן, הם בצדקתם מתחילתם ועד סופם.

בתוך הקונטרס מביא המגיד מוילקומיר ראייה ניצחת ומפתיעה לכך שמדותיו של משה מעיקרא טובות היו, מן הפסוק שלפנינו "ותרא אותו כי טוב הוא", שהרי "טוב" הוא ההיפך הגמור מ"רע". ואולם לא התפרש בפסוק אם הטוב הזה, שאותו ראתה ברוח הקודש, אם הוא טוב

גופני או טוב נפשי, כי בפשוטו יש בזה טוב גופני, דהיינו שיהיה איש טוב ומטיב וגומל חסד ורחמן. אולם חז"ל קיבלו שהפסוק רומז גם על טוב נפשי, והיינו שזכה שכבר כאשר נולד, נתמלא הבית אורה וגם השכינה היתה עימו, והקדוש ברוך הוא ייחד שמו עליו ולא זזה ממנו שכינה משעה שנולד עד סוף ימיו. "ואפשר", כתב המגיד מוילקומיר, שלכך כתבה התורה בלשון "טוב", ולא כתבה מעלה אחרת היותר חשובה ממעלת הטוב, כגון שיאמר הכתוב "ותרא אותו כי חסיד או קדוש הוא" ולכן ותצפנהו. ואפשר שהטעם לזה, מפני שהיה גלוי לפניו יתברך שמו, שבאחרית הימים תצא דיבה רעה על אותו צדיק, על ידי איזה מכתב מזוייף שיעיד עליו שקר, שהיה מתולדתו מלא ממידות רעות רבות, לכן הקדימה התורה וכתבה "ותרא אותו כי טוב הוא", כדי לפרסם בעולם, שבאמת היה משה רבנו עליו השלום בתכלית הטוב מילדותו עד סופו, ולהכחיש דברי האגרת המזוייפת.

ולבסוף, בדרך צחות, מיישב המגיד מוילקומיר קושיא נוספת המתבקשת על דברי הפסוק, וכי אם לא היתה רואה שטוב הוא, לא היתה מצפינה אותו? היש אם שתתאכזר כך לפרי בטנה, ובפרט צדקנית שכזאת? אולם יש לומר בדרך צחות, שאילו לא ראתה בו מידות טובות, אלא היתה רואה בו את ההיפך, דהיינו שכלולים בו מידות רעות כדברי אותו מכתב, לא היתה משתדלת להצפינו ולהצילו, שהרי מצינו (ברכות י.) לגבי חזקיהו מלך יהודה, שנולדו לו שני ילדים, מנשה ורבשקה, וכאשר שמע מהם דיבורים קשים ורעים, מיד חבטן בקרקע, מנשה חי ורבשקה מת. הרי לנו שהוא עצמו רצה להמית את שניהם, מטעם "ימות זכאי ואל ימות חייב", כדין בן סורר ומורה. ואף אותה צדקנית, על כל פנים לא היתה משתדלת להציל בן שניכרים בו מידות רעות. והרי אף מכאן בידינו הוכחה שכבר מרגע לידתו, ראתה בו אך מידות טובות, "כי טוב הוא".

ועוד מדייק הוא מלשונות רבים בחז"ל, שבכולם הוזכר לגבי משה שכבר כאשר נולד, ייחד הקדוש ברוך הוא את שמו עליו, וכן שלא זזה ממנו שכינה משעה שנולד עיין שם. ולכך מסיים, ונראה שנזרקה בפיהם כעין נבואה בזה, שהיה גלוי להקדוש ברוך הוא שבאחרית הימים, יצא קול של שם רע בעולם על אותו צדיק, על ידי איזה מכתב מזוייף... ולכן הקדים הקדוש ברוך הוא והכריע את דעתם שיאמרו כולם הלשון "מהולדתו" [שכבר מלידתו היה קדוש] וכדומה, כדי לפרסם לכל ישראל שבכל הדורות, שבאמת היה משה קודש קודשים מתולדתו ועד סופו.

"וַתַּצְפֵּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים" (ב, ב)

היכן הוטמן משה

בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ח) איתא, שהחביאה יוכבד את משה בנה בבית "תחת הקרקע" במשך שלשה ירחים, וכאשר ראתה שלא יכלה להצפינו יותר, שמה אותו בתיבה.

כעין זה כתב בעל הטורים (כאן פסוק ג'), שעשתה יוכבד "מערה" בארץ להסתיר את משה.

אמנם בספר הישר (כאן) כתב, וטרא האשה את הילד כי טוב ונחמד הוא למראה, ותצפנהו שלשה ירחים "בחדר הפנימי".

"וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצְפִּינֵהוּ" (ב, ג)

עד מתי הוצפן משה

שנינו בשמות רבה (פרשה א' ס" כ"ד) רבי חנינא בר פפא אמר, אותו היום עשרים ואחד בניסן היה, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, מי שעתיד לומר לפניך שירה על הים ביום זה, ילקה ביום זה?

רבי אחא ברבי חנינא אמר, אותו היום ששה בסיון היה, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני ביום זה, ילקה ביום זה?

"וַתִּקַּח לוֹ תֵּבֶת גֹּמָא וַתַּחְמְרָהּ בַּחֲמֵר וּבְזָפֶת וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד" (ב, ג)

תיבת משה מקבילה לארון הברית

התיבה היא רמז לארון הברית שבה ניתנו הלוחות, אף כאן ניתן בתיבה משה נותן התורה. ולכן **תיבת גומא** בגימטריא עם מנין האותיות עולה **ארון ברית** עם הכולל. "ותחמרה בחמר ובזפת", גם זאת בדומה לארון היה מחופה מבפנים ומבחוץ בזהב, ולכן "ותשם בה את הילד", הוא משה נותן התורה.

ועי' בספר ליקוטי מאמרים שבילי פנחס (שמות תשע"ב עמ' קי"ד והלאה) שכתב בשם ספר תפארת עוזיאל להגאון הקדוש רבי עוזיאל מייזליש זצ"ל, תלמיד הרב הקדוש ר' בער ממעזריטש זכותו יגן עלינו, כי הנה פרעה גזר "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", כדי להשקיע את ילדי ישראל בטומאת היאור שהוא אלהי המצרים. ולכן נתחכמה יוכבד והכינה את התיבה בקדושה גדולה ובכוונות גדולות כדי שתפסיק בין משה רבנו ובין טומאת היאור אלהי המצרים.

וחכתה במשך שלושה חודשים מיום היוולדו כנאמר "ותצפנהו שלשה ירחים", עד ששה בסיון, יום מתן תורה שעתידי הקדוש ברוך הוא לומר, "לא יהיה לך אלהים אחרים" ובזה יבטל את טומאת היאור ואלוהי המצריים.

"וַתֵּרֶד בַּת פְּרָעָה לְרֹחֵץ עַל הַיָּאֵר וַנִּעְרְתֶּיהָ הַלֵּכֶת עַל יַד הַיָּאֵר וַתֵּרָא אֶת הַתִּבְיָה בֶּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת אֶמְתָּהּ וַתִּקְרָחָהּ" (ב, ה)

בא גבריאֵל וחבטן בקרקע

הגמרא (סוטה יב:) דורשת, "ונערותיה הולכות", אמר רבי יוחנן אין "הליכה" זו אלא לשון מיתה, וכן הוא אומר (בראשית כה, לב) הנה אנכי הולך למות. "ותרא את התיבה בתוך הסוף", כיון דחזו דקא בעו לאצולי למשה [כיוון שראו שהיא באה להציל את משה] אמרו לה [נערותיה], גבירתנו, מנהגו של עולם מלך בשר ודם גוזר גזירה, אם כל העולם כולו אין מקיימין אותה, בניו ובני ביתו מקיימין אותה, ואת עוברת על גזירת אביך?! בא גבריאֵל וחבטן בקרקע. עד כאן.

כלומר, באותה שעה ריחפה סכנת מות על בתיה, לפי שנערותיה ההולכות עמה, הוכיחו אותה כיצד אינך שומעת לגזירת אביך המלך, והלא גם אילו העולם לא היו שומעים לגזירת אביך, לכל הפחות חובה על בני ביתו לשמוע בקולו, ואם כן איך את לא שומעת לגזירת פרעה. ואילו נודע הדבר למלכות, בת מוות היא, אלא שנשלח גבריאֵל וחבטן בקרקע והצילה.

פלא גדול שבתיה לא מקיימת את גזירת אביה

ובאמת לפי פשט התורה, קשה מאוד לתרץ פלא זה, לא רק שבת פרעה אינה מטביעה את משה העברי על פי גזירת אביה, ואף אינה מתעלמת ממנו, אלא שהיא חסה וחומלת עליו ולוקחת אותו עמה לגדלו! ועוד יתרה מכך, כאשר מרים אחות משה מציעה להביא מינקת שתניק את הילד, בת פרעה מגדילה את פשעה ונותנת לאישה עבריה לדאוג לגידולו של התינוק. אין זאת אלא משום שהתקרבה לעם ישראל, ולכך חז"ל (שם) אף דורשים את דבריה של בת פרעה (שמות ב, ט) "היליכי את הילד", שנבואה יצאה מפיה ולא ידעה מה נתנבאת, "היליכיי", הא-שליכי [תרגום: זה שלך, היינו נתנבאה שילד זה הוא בנה]. כי כאמור התקרבה לעם ישראל, ולפיכך בדיבורה התערבה ההנהגה העליונה.

מרדה בגלולי בית אביה

בספר דברי הימים (א, ד, יח) מוזכרת בת פרעה שנישאה לאיש המכונה מרד כנאמר, ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד. וחז"ל דורשים (סנהדרין יט:): שמרד הוא כלב, ומקשה הגמרא, וכי מרד שמו, והלא כלב שמו? אלא אמר הקדוש ברוך הוא, יבא כלב שמרד בעצת מרגלים, וישא את בת פרעה שמרדה בגילולי בית אביה. עד כאן. הנה לנו שמעשיה של בתיה היו מרידה גמורה בבית אביה.

ולא עוד אלא שיש לה גם שם עברי, "בתיה". וכל אלו הדברים מלמדים, שבת פרעה צעדה צעד נוסף בצדקותה, התגיירה, ונכללה בכלל עם ישראל.

מעלות בתיה

והכי איתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ח) שבזכות שהצילה את משה, זכתה בת פרעה להדבק בשכינה. ובמדרש משלי (פרשה ל"א ס' ל"ד), על הפסוק (משלי לא, טו) "ותקם בעוד לילה" נדרש, זו בתיה בת פרעה, גויה היתה ונעשתה יהודיה. והזכירו שמה בין הכשרות, בשביל שעסקה במשה, לפיכך זכתה ונכנסה בחייה לגן עדן. ועל פי זה יש לרמוז בפסוק "ותשלח את אמתה", ולא נכתב את ידה, לפי ש"אמתה" עולה בגימטריא "מות", ששלחה מעצמה את המות ונכנסה בחיים לגן עדן. ולכך לרום מעלתה, זכתה בת פרעה לראות את השכינה, כנאמר (שמות ב, ז) "ותפתח ותראהו", ובסוטה (יב:) שראתה עמו את השכינה.

ואיתא בזהר הקדוש (ח"ג דף קס"ז ע"ב) ג' פעמים ביום מכריזים כרוז, כי דיוקנו של משה הנביא הנאמן בא, ובתיה יוצאת למקום מחיצה אחת שיש לה, והיא רואה את דיוקנו של משה ומשתחוית אליו, ואומרת אשרי חלקי שגידלתי לאור הזה, וזהו העונג היותר גדול לה יותר מכל התענוגים. עד כאן.

פרעה גלגול נחש הקדמוני, בתיה גלגול חוה, ומשה גלגול אדם

רבנו האריז"ל (ספר הגלגולים פרק ס"ז) ביאר שבתיה בת פרעה היא גלגול חוה, לכן נקראת "בתיה" אותיות בת-י"ה, כלומר בתו של הקדוש ברוך הוא שיצר אותה. וכתב השל"ה הקדוש (פרשת שמות), הטעם שנשתעבדו ישראל דוקא במצרים אצל פרעה, כי פרעה מלך מצרים הוא הנחש הקדמוני שהחטיא את כל ישראל בעץ הדעת. וכמו שכתב בזהר הקדוש (זהר חדש תיקונים דף צ"ג ע"ב ד"ה פתח רבי שמעון) "ופרעה דאיהו דיוקנא דנחש חייבא". לכן גילגל הקדוש ברוך הוא את אותן הנשמות שחטאו בעץ הדעת בעצת הנחש, להיות בקושי

השיעבוד במצרים אצל פרעה שהוא הנחש הקדמוני, כדי שיזדככו על ידי היסורים מזוהמת הנחש הוא פרעה, אלו הדברים מלשון קדשו של האר"י ז"ל.

וזה שנאמר "ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור", ופירשו חכמינו ז"ל (מגילה יג.) שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה, כלומר להתנקות מזוהמת הנחש שהוא פרעה אביה. וכל זה בזכות משה נותן התורה, שהיה גלגול אדם הראשון, שעל ידי שהיה בתיבה בתוך היאור, הכניע בכך את קליפת העבודה זרה של היאור. וכאשר הרגישה בתיה שמתוך התיבה שעל היאור נמשכת אליה קדושה, הבינה מזה כי זהו משה רבנו גלגול אדם שהחטיאה בגלגול הראשון, לכן מסרה נפשה ופשטה את ידה להצילו ממות לחיים, כדי שיתקן את כל הנשמות שחטאו בעץ הדעת ונתגלגלו במצרים להזדכך שם. ועל ידי מעשה נשגב זה, זכתה גם היא להתרחץ מזוהמת הנחש, וכאמור בדברי חז"ל "מגילולי בית אביה": ולכן בתיה שהייתה גלגול חוה, השתדלה להציל את משה שהיה גלגול אדם הראשון ממות, כדי לתקן את שהביאה עליו מיתה בגלגול הקודם.

וכך כתב הרמ"ע מפאנו בספר גלגולי נשמות (סי' קמ"ג) וזה לשונו: בתיה בת פרעה היא גלגול חוה, ולפי שחוה היתה יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, נקראת עתה בתי"ה לשון ב"ת י"ה, פירוש, בתו של הקדוש ברוך הוא, כמובא במדרש (ויקרא רבה פרשה א') ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי, אמר לה הקדוש ברוך הוא לבתיה בת פרעה, משה לא היה בנך, וקראתו בנך, אף את לא את בתי, ואני קורא אותך בתי, שנאמר (דברי הימים א, ד, יח) ואלה בני בתיה, בת יה, שיצר אותה בהיותה חוה.

וכאמור מקור הדבר הוא מספר הגלגולים לרבנו האריז"ל (פרק ס"ז). והוסיף על כך (שם) בהגהת מהרנ"ש, לרבנו נתן שפירא, וזה לשונו, ולפי שחוה גרמה מיתה לעולם, ולכן עתה על ידי שהיתה מצלת את משה מן המיתה, גרמה היא שבטלה הגזירה של כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. וניצלו על ידה כמה וכמה נפשות מן אותה המיתה ונשארו בחיים. עד כאן לשונו. וכוונתו לדברי הגמרא שהזכרנו (סוטה יב:) שאחרי שהניחה יוכבד את משה ביאור, נתבטלה גזירת פרעה מכל ישראל.

משה רבנו בבחינת חלק הטוב של אדם הראשון

עוד יסוד אחר כתב בספר הליקוטים להאריז"ל (פרשת שמות ד"ה עוד וילך איש מבית לוי) וזה לשונו, דע, כי משה היה בחינת אדם הראשון עצמו, וכמו שבאדם הראשון היו כללות כל הנשמות שבעולם, כן משה היה שקול ככל ישראל. ומוסיף, כי משה רבנו היה בבחינת חלק

הטוב של אדם הראשון, אחרי שכבר חזר בתשובה שלימה על חטא עץ הדעת, כמבואר בגמרא (עירובין יח:) אדם הראשון חסיד גדול היה, כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו, ישב בתענית מאה ושלשים שנה. לכן נולד משה אחרי ק"ל שנה [כמנין שנות תעניות אדם הראשון] מהתחלת גלות מצרים, שהרי היה בן שמונים כשהוציא את ישראל ממצרים אחרי רד"ו שנה, וזהו שכתוב עליו בפרשתנו (שמות ב, ב) ותרא אותו כי טוב הוא, שראתה כי הוא החלק הטוב של אדם הראשון.

ובזה יובן מה שביאר רבנו האריז"ל בשער הפסוקים (פרשת שמות על הפסוק ויקם מלך חדש על מצרים ד"ה ועתה נבאר), וזה לשונו, הטעם ששלח הקדוש ברוך הוא את משה רבנו להוציא את ישראל ממצרים, כי כל הנשמות שנפגמו בחטא עץ הדעת נתגלגלו במצרים, כדי להזדכך שם בקושי השיעבוד בחומר ובלבנים. והנשמות הללו היו בבחינת הענפים של משה רבנו, לכן הטיל עליו הקדוש ברוך הוא לתקן אותם ולהוציאם ממצרים. עד כאן לשון האריז"ל ז"ל.

מדוע דוקא משה נתן את התורה

גם מטעם זה בחר הקדוש ברוך הוא במשה גלגול אדם הראשון להיות השליח למסור את כל התורה ומצוותיה לכל ישראל שיצאו ממצרים, כי בחטא עץ הדעת לא שמעו כל הנשמות שהיו כלולות באדם הראשון במצות ה' שלא לאכול מעץ הדעת, לכן אחרי שנתקנו נשמות אלו בשיעבוד הקשה במצרים, הטיל הקדוש ברוך הוא על משה ללמדם את כל מצוות התורה ולהזהירם לשומרם ולעשותם.

ומעתה מובן מדוע השתדלה בתיה כל כך להציל את משה מן היאור, כי ביקשה לתקן בכך את מה שגרמה בגלגול הראשון מיתה לאדם הראשון, כאשר אכלה מעץ הדעת ונתנה גם לאדם ויאכל, כמו שכתוב (בראשית ג, ו) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל, ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל. וכדי לתקן זאת, השתדלה בכל כוחה להציל את משה ממות לחיים.

בתיה נתרפאה מצרעתה בזכות משה

עוד דבר נפלא מצאנו בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ח), שכל סיבת ירידת בת פרעה אל היאור היתה משום שהיתה מנוגעת בנגעים קשים, ולכן לא יכלה לרחוץ בחמין, וירדה לרחוץ ביאור. ובראותה נער בוכה, שלחה ידה והחזיקה בו ונתרפאה, ואמרה, הנער הזה צדיק הוא, וקיימתו לחיים וכו'. ולפיכך זכתה בת פרעה לידבק תחת כנפי השכינה, ונקראה בתו של מקום.

והכי איתא גם בתיקוני הזוהר (תיקון כ"א דף מ"ח ע"ב) ושם עוד נתווסף, שלכן נאמר למשה בסנה (שמות ג, ה) "אל תקרב הלום", עד שיתפשט הגוף מאותה נגיעה שנגעה בו בת פרעה, שבאותה נגיעה קיבל משה טומאת צרעת. וזה שנאמר "של נעליך", זה גופו, והתלבש בגוף אחר, והשכינה חזרה עליו.

"וְיִתְּרֵד בַּת פְּרָעָה לְרַחֵץ עַל הָיָאָר וְנִנְעֲרֹתֶיהָ הִלְכָּת עַל יַד הָיָאָר" (ב, ה)

כשישראל מפסיקים מללמוד תורה יורדת מדת הדין להתרחץ בדמם

בשעה שהיו פוסקים ישראל מהתורה, מיד "ויתרד בת פרעה לרחץ על היאור", היתה יורדת מדת הדין להתרחץ בדמם של ישראל, על עלבונה של תורה. "ונערותיה הולכות על יד היאור", אלה האומות שהם הולכין ורודפים אחריהם. "על יד היאור", על סיבת עלבונה של תורה, ואלה שרפו "ידיהם" ממנה. (מוסר חכמים השלם ח"ב שמות עמ' ל"א).

"וּתְפַתַּח וּתְרַאֲהוּ אֶת הַיֶּלֶד וְהִנֵּה נָעַר בֶּכָה וְתַחְמַל עָלָיו וְתֹאמַר מִיִּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה"

(ב, ו)

בתפילה בבכי מסתלקין כל גזרות רעות שבעולם

הזוהר הקדוש (ח"ב דף י"ב ע"ב, בתרגום מוסר חכמים השלם ח"ב שמות עמ' ל"א) דורש את פסוקנו כך, אמר רבי יהודה, כל דברי העולם תלויים בתשובה ובתפלה שמתפלל האדם לקדוש ברוך הוא, וכל שכן מי שמוריד דמעות בתפילתו, שאין לך שער שלא נכנסים בו הדמעות, מה כתוב "ותפתח ותראהו את הילד", "ותפתח", זו השכינה שעומדת על ישראל, כמו האימא על הבנים, והיא "פותחת" תמיד בזכותם של ישראל. כיון ש"פתחה" [באמירת זכותם של ישראל] "ותראהו את הילד", "ילד שעשועים" שהם ישראל שמתחטאים לפני מלכם בגלות. ומיד כשמתחננים לפני הקדוש ברוך הוא וחוזרים בתשובה ובוכים לפניו כבן שבוכה לפני אביו, מה כתוב, "והנה נער בוכה", כיון שבכה, מסתלקין כל גזרות רעות שבעולם. מה כתוב "ותחמול עליו", מתעורר עליו ברחמים ומרחם עליו, ותאמר "מילדי העברים זה", שהם רכי לב, ולא מילדי האומות שהם קשי עורף וקשי לב, "מילדי העברים", רכי לבב מאבות ואמהות לשוב לפני בוראם. "ותקרא את אם הילד", שהיתה בוכה, שכתוב (ירמיה לא, יד) קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה וגו', הוא בוכה ואף אם הילד בוכה. אמר רבי יהודה, לעתיד לבא ובזמן שיבוא מה כתוב (ירמיה לא, ח-ט), בבכי יבואו ובתחנונים אובילים, מהו "בבכי יבואו"?

בזכות "בכי" דאם הילד, שהיא רחל, "יבואו" ויתאספו מהגלות. ואמר רבי יצחק, פורקנם דהיינו גאולתם של ישראל לא תלוי אלא בבכי, כאשר ישלמו ויכלו הדמעות שבכה עשו לפני אביו, דכתיב (בראשית כז, לח) וישא עשו קולו ויבך, ואותן דמעות, הם שהורידו את ישראל לגלות, וכיון שיכלו דמעות אלו ע"י בכייתם של ישראל, וממילא יצאו מהגלות, זה מה שכתוב (ירמיה לא, ח-ט) בבכי יבואו ובתחנונים אובילים.

"וְתַפְתַּח וְתִרְאֶהוּ אֶת הַיֶּלֶד וְהִנֵּה נָעַר בֶּכֶה וְתַחְמַל עָלָיו וְתֹאמַר מִיֶּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה"

(ב, ו)

מיהו הנער הבוכה

פשט הפסוק "והנה נער בוכה", שבתיה ראתה בתיבה את משה רבנו בוכה, וכמו שפירשו רש"י ושאר מפרשים במקום. אולם בעל הטורים (כאן) פירש בדרך אחרת, ש"והנה נער בוכה", הכוונה היא לאהרן הכהן, שאמו הניחתו אצל התיבה כדי לשומרה, והיה אהרן בוכה מפני שהיה מתיירא שמא יארע אסון למשה במים, ובפרט בראותו את בת פרעה לוקחת את משה. והוסיף לכך בעל הטורים רמז, כי "נער בכה" עולה בגימטריא "זה אהרן הכהן".

אמנם בילקוט הראובני (כאן) כותב, "ותפתח", השכינה את מאסר התיבה, "ותראהו את הילד", ראתהו סובל עם כלל כל היהודים, שקול ככולם [שמשה שקול כנגד כל ישראל (תנחומא בשלח סי' י')] ומצטער בצרתם. "והנה נער בוכה", הנער הידוע, פירוש מט"ט, כי "משה" בראשי תיבות הוא מטטרון שר הפנים, שהוא השר שעולה ובוכה עליהם. ומיד "ותחמול עליו", בשבילו, שכל העולם ניצול וניזון בזכותו, ואפילו חלב אמו בא בשכרה של בת פרעה. עד כאן לשונו.

"וְהִנֵּה נָעַר בֶּכֶה וְגו'" (ב, ו)

נער ר"ת ר'ועה נ'אמן ע'ניו

באותיות התיבה "נער" מרומזים מעלותיו של משה, נ' היינו נאמן, כנאמר על משה (במדבר יד, ו) בכל ביתי נאמן הוא. ע' היינו עניו, כנאמר (שם, שם, ג) והאיש משה ענו מאוד, ר' רועה, שנאמר (שמות ג, א), ומשה היה רועה. (שמות ב, ח). (מוסר חכמים השלם ח"ב שמות עמ' מ"ד).

”וַתֹּאמֶר לָהּ בַת פְּרָעָה הִילֵכִי אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִנָּקְהוּ לִי וְאֲנִי אֶתֶּן אֹתוֹ אֶת שְׂכָרְךָ” (ב).

(ט)

הליכי, הי-שליכי, הילד שלך

שנינו בסוטה (יב): **”הליכי”**, הי-שליכי, היינו הילד הזה שלך הוא. הסביר הגאון חיד”א בס’ פני דוד (אות ד’) **”הילכי”** הכוונה תקחי אותו ותרגישי כאילו הוא ילד שלך ולא ילד זר. כיון שמנהג העולם שמניקה זרה אינה מתמסרת מספיק להאכיל את הילד כמו הבן שלה, וגם לוקחת עוד ילד אחר להניק אותו ביחד, כדי להרוויח כסף נוסף. ולכן אמרה לה בתיה, תרגישי כאילו הוא הילד שלך, ותתמסרי אליו כאילו את אמו, להאכיל אותו ככל צורכו, וגם שלא להניק תינוק נוסף איתו, כדי שלא יחסר לו כלום. גם אם המניקה את בנה, נמנעת מלאכול כל מיני מאכלים שיכולים להזיק את הילד, אבל מניקה זרה, אינה חוששת לכך, וברבות תאוותה לאכול דבר מה, אוכלת, ולא איכפת לה מטובת הילד. ולכן אמרה לה בתיה, תרגישי בו כמו שהוא ילד שלך, ולא תאכלי דברים שמזיקים לו. ואם תאמרי שאת צריכה כסף, ולכן את רוצה להניק עוד אחר, לזה אמרה **”ואני אתן את שְׂכָרְךָ”**, אני אתן לך שכר לא רק על ההנקה, אלא שכר גדול חוץ מזה, כדי שלא יחסר לך כלום.

”וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתִּבְאֶהוּ לְבַת פְּרָעָה וַיְהִי לָהּ לְבֵן” (ב, י).

מדוע לא העמידו את בתיה לדין

מדוע לא העניש פרעה את בתיה על שעברה על הציווי (לעיל א, כב) **”כל הבן היולד היאורה תשליכוהו”**? אלא באמת אמרו, שיועצי פרעה יעצוהו להעמיד את בתיה לדין, בהטעמים את דבריהם, שלו העם יראה שגם בת המלך אינה שומעת לו, גם הם לא ישמעו בקולו. וכך היה, שעמדה למשפט, אלא שיצאה זכאית בדין וניצלה.

וכיצד זכתה? יובן הדבר במשפט שנערך באנגליה, בזמן שיצא שם חוק האוסר לשאת שתי נשים, והעובר על כך, יענש בעשר שנות מאסר. והנה היה יהודי אחד שאשתו היתה מציקתו ומצערתו, ולכך הלך ונשא עליה אשה נוספת. מיד הזמינו אותו למשפט על שעבר על החוק. ובבקשו עורך דין שיעזרו במשפט, לא מצא מי שיסכים לעזור לו, בידעם שעל חוק זה מחמירים עד מאוד, ואי אפשר להתחמק מהעונש. מה עשה? הלך לרב וסיפר לו את כל הקורות אותו. אמר לו הרב, תשמע לעצתי ולך קח לך עוד אשה שלישית, ואל תדאג כי אני אבוא לסנגר עליך במשפט. בהגיע יום המיועד למשפט, באו היהודי והרב לבית המשפט. אמר השופט

ליהודי, איך העזת לעבור על החוק? ועוד הוספת חטא וחוצפה יתירה להוסיף ולקחת אשה שלישית?! אמר הרב לשופט, אומנם כתוב בחוק שאסור לקחת שתי נשים, אך שלש נשים החוק לא אסר, וממילא הוא לא עבר על החוק. כי לא כתוב בחוק שאסור לקחת יותר מאשה אחת, רק כתוב שאסור לקחת שתיים, ושלש לא כתוב שאסור! בלית ברירה, פטרו השופט בלי שום עונש.

כך היה עם בתיה בת פרעה במשפטה, כי היא טענה שפרעה ציוה רק לזרוק את התינוקות הזכרים ליאור, אבל לקחת משם תינוק זכר, זאת הוא לא אמר שאסור, וממילא לא עברתי על דבריו, וזכתה בדין. (דרש יהודה).

"וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבֹאֶהוּ לְבֵת פְּרַעְה וַיְהִי לָהּ לְבֵן" (ב, י)

בתיה ופרעה גידלו את משה כבן ממש

רבנו בחיי (כאן) מבאר את הפסוק "ויהי לה לבן", שהיתה בת פרעה מחבקתו ומנשקתו למשה, ולא היתה מוציאה אותו מהפלטרין של פרעה. ואף פרעה היה מחבקו ומנשקו, והיה משה נוטל את כתרו מעל ראשו ומשליכו בארץ, לאות מה שעתיד לעשות לו בסוף.

"וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם" (ב, יא)

נושא בעול עם חבירו

שנינו בשמות רבה (פרשה א' ס' ס"ז), "וירא בסבלותם", שנתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם.

במדרש (הובא בתוס' במנחות לו. ד"ה או קום גלי, ובשיטה מקובצת שם, אות י"ה, ובס' אוצר המדרשים, איונשטיין, עמוד 435) מסופר שבימי שלמה המלך הוציא אשמדאי מלך השדים מתחת לקרקע אדם משונה, בעל שני ראשים. אותו אדם נשא אשה, ונולדו לו ממנה שבעה בנים. ורק אחד משבעת הבנים היה בעל שני ראשים כאביו, ואילו ששת הנותרים, היו בעלי ראש אחד, כאמם.

לימים מת אותו אדם, ובין שבעת הבנים פרץ ויכוח נוקב בענין הירושה. מדוע? משום שהבן בעל שני הראשים טען שהוא נחשב שני בנים, שהרי יש להם שני ראשים, אלא שלשניהם גוף אחד, ולכן מגיע להם חלק כפול בירושה. ששת אחיו טענו לעומתו, שאין הוא אלא אדם אחד בעל שני ראשים, ועל כן עליו להתחלק בירושה עמהם חלק כחלק.

הויכוח הסוער הפך לשיחת היום, ואיש לא ידע להכריע בו. עד שלבסוף הובא הדין הקשה לפני מלך ישראל, החכם מכל אדם, המלך שלמה. זמן המשפט נקבע למחרת, ובחצות הלילה נכנס שלמה המלך להיכל ועמד בפני בוראו בתפילה, וכה אמר, רבונו של עולם, כשנגלית אלי בגבעון ואמרת לי (מלכים א, ג, ה) שאל מה אתן לך, לא שאלתי ממך לא כסף ולא זהב, אלא חכמה, למען אוכל לשפוט בצדק את הבריות. שמע הקדוש ברוך הוא לתפילתו, והבטיחו כי בבוקרו של יום, ישפיע עליו חכמה ובינה ובעזרתם יוכל להכריע בין האחים. הבוקר בא ושבעת האחים התייצבו בהיכל המלך. שלמה ישב על כסאו וביקש להביא לפניו מים רותחים וקרא אליו את האח בעל שני הראשים. בעזרת דבר מה כיסה את אחד הראשים, ויצק מים רותחים על הראש הגלוי. והנה שוועת האיש נשמעה משני פיותיו בבת אחת, ויצעק אדוני המלך, אנחנו מתים! ובוה נודע שאדם אחד הוא, ולא שניים. והדין הוכרע.

סיפור מופלא זה נוגע בשורש המושג (אבות ו, ו) נושא בעול עם חברו. שכן השאלה המתבקשת היא, כיצד אפשר לדרוש מבשר ודם, אשר מילדותו ועד זקנותו עסוק לרוב בצרכי עצמו, לצאת אל הזולת, להרגיש את השני ולחוש את תחושותיו? האם אין זה בגדר בלתי אפשרי ומעל ומעבר? התשובה הפשוטה היא, שעם ישראל כולו אינו אלא נשמה אחת, אומנם כן, בגופים מחולקים, למליונים רבים, אך שורש הנשמה אחת הוא לכולם.

מובא בספר אוצר הידיעות, אחים שנולדו מאשה אחת, נקראים "מבטן אחד", ולכן יש אחווה וריעות בין האחים. אבל יש מעלה יתירה ונוספת עליה, והיא "מרחם אחד", כשנולדו תאומים, שנתגדלו עוד ביחד ברחם אמם, ביניהם תרבה יותר האהבה והאחוה. ודבר פלא כתב בספר עבודת ישראל (בחלק לשבועות) משם החוקרים, שתאומים כשאחד חס ושלוש לא טוב, גם לשני כן, וכשטוב לאחד, טוב גם לשני, דבר מזלילה הוא שנבראו בשעה אחת. וכבר קדמם בזה המדרש (שיר השירים רבה פרשה ה' סי' ב', ויבא בסמוך). ולכך כתב בספר ראשית חכמה (שער הענוה פרק חמישי) שאמר איוב (איוב לא, טו), הלא ב"בטן" עושני עשהו ויכוננו ב"רחם" אחד. אמר, שישנם ב' בחינות, "בטן" ו"רחם", וכלל ישראל נבראו בעולם הנשמות ממקום רוחני למעלה הנקרא בכינוי רחם, כמבואר בספרי המקובלים, ששם עיבור הנשמות ששים רבוא ברחם אחד ונולדו כאחד. נמצא מצד בחינה זו, שכל ישראל הם אחים באחוה כפולה, שכולם היו כאחד במקום אחד, על דרך האחים התאומים, והרי זה יחוד גדול לנשמות מצד רוחניותם.

במידה זו נוהג איתנו הבורא לכלל ולפרט

מידה זו אנו מוצאים גם אצל קודשא בריך הוא, וכמובא במדרש (שיר השירים רבה פרשה ה' סי' ב') על הפסוק (שיר השירים ה, ב) פתחי לי אחותי... תמתי" רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי, תאומתי, מה התאומים הללו אם חושש אחד מהן בראשו, חברו מרגיש. כך כביכול אמר הקדוש ברוך הוא "עמו אנכי בצרה".

וכן ראינו בדברי הנביא ישעיה (סג, ט) בכל צרתם לו צר, כביכול בעת שישאל נתונים בצרה, אף הקדוש ברוך הוא בעצמו נתון במיצר. ולא רק לגבי כלל ישראל, אלא אף גם לגבי הפרט.

בעצם התגלותו של הקדוש ברוך הוא למשה בסנה, היתה הוראה עצומה על הנהגה מעולה זו. וכך אומר המדרש (שמות רבה פרשה ב' סי' ה') אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, אי אתה מרגיש שאני שרוי בצער, כשם שישאל שרויים בצער?! הוי יודע, ממקום שאני מדבר עמך, מתוך הקוצים. עד כאן. דהיינו הקדוש ברוך הוא דיבר עם משה מתוך השיח הקוצני, כדי להמחיש לו עד היכן הוא מרגיש בצערם של ישראל, הנתונים בשיעבוד מצרים, כבתוך שיח קוצני הדוקר ומכאיב. וכך מובא בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ט) ולמה שכן בתוך הסנה, שהיא צרה וצוקה? אלא שראה ישראל בצרה גדולה. ואף הוא שכן עמהם, שנאמר (ישעיה סג, ט) בכל צרתם לו צר.

על פי האמור ביארו, שנתנית התורה היתה בחודש סיון שהוא חודש מזל תאומים, שבזה מורה שהקדוש ברוך הוא עם עושי רצונו, הם כביכול תאומים. ולזה נקראו "ישראל", שהוא "ישר-אל" דהיינו ששונים לאל. ולזה קרבו לפני הר סיני בחודש השלישי, ונתגלה להם הקדוש ברוך הוא ודיבר עמהם כאיש אל אחיו. (להתעדן באהבתך).

"וַיִּפֶן כֹּה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ" (ב, יב)

רמז נפלא למסירות נפש בקריאת שמע

בספר נפש דוד (טבל, שמות דף ט"ז ע"א, נדפס תרל"ח) הביא רמז נפלא למה שכתב הזוהר הקדוש (שמות דף יב ע"ב) ויפן כ"ה וכ"ה - ראה משה רבנו באותם נ' אותיות שמייחדים ישראל בכל יום שמע ישראל פעמיים ויש בהם כ"ה וכ"ה פעמים ע"כ. והנה גם בפסוק "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" יש כ"ה אותיות [עם הכולל]. וידוע שהאדם צריך למסור את נפשו על קידוש ה' במילה אחד (כמבואר בזוהר משפטים דף קט ע"א, ובצו דף לג ע"א ובהקדמת תיקוני זוהר

דף י' ע"ב), ויוצא א"כ שהאדם מוסר נפשו בין פסוק שמע ישראל, לפסוק ברוך שם כבוד מלכותו.

והנה דבר זה נרמז בפסוקנו "ויפן כ"ה וכ"ה", כשהאדם "פונה" בין פסוק שמע ישראל שיש בו כ"ה אותיות, לבין פסוק ברוך שם כבוד מלכותו, שגם בו ישנם כ"ה אותיות, אז צריך "לירא כי אין איש", שעל האדם להרגיש שהוא לא איש, דהיינו שימסור נפשו על קידוש ה' ויבטל את עצמו ביטול גמור ושלם.

"וַיִּפֶן כַּה וְכֵה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ וַיֵּן אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל" (ב, יב)

הרג את המצרי בשם המפורש בשבת

כתב הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל בספרו חכמת התורה (עמ' רצ"ב, נדפס תקפ"ג) נראה, דהריגת המצרי היתה בשבת, וכיון דקיימא לן (שבת קלב.) פיקוח נפש דוחה שבת, והרודף אחר חבירו להרגו, מותר להצילו בנפשו אפילו בשבת, וכיון שאילולא היה הורגו, היה המצרי הורג את הישראל, לכך מותר היה להורגו אף בשבת.

כעין זה דרש גם הגאון רבי שמעון פאללק זצ"ל בעל שם משמעות (הביאו אחיו בספרו חשבי מחשבות, עמ' לד-לה, נדפס ת"א תש"ד), שלכן הרגו משה דוקא בשם המפורש (ראה פרש"י פסוק י"ד), ולא הרגו בידי, אף שיש סכנה להשתמש בשם המפורש, כיון שכאמור היה הדבר בשבת, על כן העדיף משה להורגו באמירה, שאין בה אלא איסור שבות, מה שאין כן הריגה בידיים, יש בה איסור תורה של נטילת נשמה.

משה הושיב בי"ד של מעלה כדי להורגו בשם

וכמו ששנינו באבות דרבי נתן (פרק כ' ד"ה דבר אחר) מה תלמוד לומר "כי אין איש"? מלמד שהושיב משה סנהדראות של מלאכי השרת, אמר להם אהרוג את זה? אמרו לו הרוג. וכי בחרב הרגו, והלא באמירה הרגו, שנאמר (שמות ב, יד) הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי? מלמד שהרגו בשם.

בדרך אחרת פירש בספר אדרת אליהו להרב בן איש חי, דידוע שמשה היה גלגול של שת והבל, וא"כ המצרי היה גלגול של קין, ומשה שהוא גלגול של הבל, היה צריך להרוג את קין שהוא המצרי. הפך מה שהיה בגלגול הקודם, שקין הרג את הבל. אבל משה פחד שמא לא הוא הגלגול שצריך לתקן את זה, שאולי גלגול אחר צריך לעשות את התיקון הזה. לכן

כתוב, "ויפן כה וכה", שראה שהוא גלגול של שת והבל, אמנם "וירא כי אין איש", ראה שאין עוד גלגול אחריו שיצטרך לתקן תיקון זה, אלא רק הוא, ולכן עשה מעשה "ויך את המצרי". (נפלאות מתורתך).

והרב החיד"א בס' נחל קדומים כתב דהנה ר"ת המילים ויך את המצרי ויטמינהו בחול הוא אהובו, כי המצרי גלגול קין ומשה גלגול הבל והרגו לתקנו באהבה, ולא כקין שהרג הבל בשנאה, ומשום הכי הרגו בשם המפורש לתקנו, ויטמינהו בחול שיזכה להתערב בישראל שנמשלו לחול, רבינו מהרח"ו ז"ל בכ"י. עכ"ל.

"וַיֵּצֵא בַיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהַיָּהּ שְׁנֵי אָנָשִׁים עֹבְרִים נָצִים" (ב, יג)

כל מקום שיש מחלוקת יש עיכוב הגאולה

נקראו "עברים", מפני שהם "עוברים" על דברי תורה, על מצות ואהבת לרעך כמוך, ומעכבים את הגאולה. שכל מקום שיש מחלוקת, יש עיכוב גאולה, ולכך ממשיך הפסוק "נצים" שעולה בגימטריא "קץ", היינו שמחמת כן מתעכב הקץ.

"וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע לָמָּה תִּפְּה רָעָךְ" (ב, יג)

באיזה שם היכהו

עוד יש כאן רמז לדברי חז"ל (תנחומא סי' י') שמושה הכה את המצרי בשם המפורש, ולא במטה ובמקל, ולכך נאמר למה "תכה", אותיות "כהת", הוא שם קדוש היוצא מע"ב פסוקים, כמו שאמרו רבותינו ז"ל. וזה השם נרמז בכמה מקומות, כגון בנאמר (ויקרא יט, יז) ואהבת את ה' אלהיך סופי תיבות כה"ת, (שמות יד, כא) ויולך ה' את הים סופי תיבות כה"ת, וכן (אסתר א, טו) "כדת" מה לעשות עם הכולל עולה כה"ת. ושם זה עולה בגימטריא "משיח בן דוד" עם הכולל שחקוק במצחו.

ומרן החיד"א בס' נחל קדומים (שמות ב, יד) הביא בשם רבנו האר"י שמושה הרגו בשם יחודך כבבת שמרם והוא סופי תיבות הפסוק 'מי שמך לאיש' ס"ת יכ"ש, והוא שם קדוש משמות שם בן מ"ב, כי בשם זה (יכ"ש) הרג את המצרי ולא נשתמש רק בחצי שם הנזכר. וזה שאמרו רז"ל מלמד שהרגו בשם המפורש, ולפיכך הוצרך לברוח, ולעתיד לבא ישתמש בו, וזה סוד עד כי יבא שילה ר"ת כי יבא שילה יכ"ש, ותיבת שילה גימטריא משה. עכ"ד.

"וַיֹּאמֶר מִי שְׁמֶךָ לְאִישׁ שֶׁר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הִלְהִיגְנִי אֶתְּךָ אִמֶּר כְּאֶשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת הַמִּצְרִי וַיֵּיךְ מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אָכֵן נֹדַע הַדָּבָר" (ב, יד)

שיחת דתן ואבירים עם משה

כשמשה הכה את המצרי, היה צעיר לימים, עוד בהיותו "נער", והכה אותו משה ברוח פיו, אמרו לו דתן ואבירים, עדיין לא הגעת לכלל איש, אתמול הרגת את המצרי, והיום אתה רוצה להרוג אותנו, מי השליט אותך? מאותו היום ואילך - נתקנאו במשה, וכל מה שהיה אומר, היו הם עושים להפך. וזהו אומרם (שמות ב, יד), מי שמך "לאיש" שר ושופט עלינו, אין אתה "איש", עדיין אתה נער, שמך לאיש שר ושופט, ראשי תיבות "מושל", היינו מי אמר שתהיה אתה "מושל" בנו. תכף ומיד אמר משה, אכן נודע הדבר, סופי תיבות "נער", ודאי אמת הוא שאומרים לפרעה שאנכי "נער" והרגתי את המצרי בשם המפורש, זה שנאמר אכן נודע "הדבר" דייקא, היינו "נודע הדיבור" שבו הרג משה את המצרי.

"הִלְהִיגְנִי אֶתְּךָ אִמֶּר" (ב, יד)

סמך ידיו עליו וקללו בשם או קיללו מרחוק

רש"י (כאן) כותב, מכאן אנו למדים שהרגו בשם המפורש. עד כאן. ומקורו טהור משמות רבה (פרשה א' ס' ל'). דהיינו מכך שנאמרה כאן ההריגה בלשון אמירה ככתוב, הלהרגני אתה "אומר", הוי אומר שהרגו באמירה.

ועיין בגור אריה שביאר שאין סתירה לכך מהכתוב לעיל (פסוק יב), "וידך" את המצרי, הרי שהיכהו ולא קיללו? כיון שהכוונה היא שהכה בו הכאה שאין בה כדי להורגו, ומיתתו באה על ידי אמירת השם הקדוש.

החתם סופר (פרשת שמות עמ' ח' ד"ה למה תכה) הביא את תמיהת הרמב"ן על כך, שאם הרגו בשם, מנין ידעו דתן ואבירים שמשה רבנו הרגו? וישב הרמב"ן, שאולי משה סמך ידיו עליו וקללו בשם, וכשהם ראו זאת, הבינו שהרגו בשם.

אולם החתם סופר הקשה על כך, כיצד יתכן שמשה יזכיר את השם, בשעה שהוא נוגע במצרי הטמא הזה? ולכן כתב ליישב בדרך אחרת, שמשה עמד מרחוק וצעק עליו בקול זה השם, ונפל לפניו שדוד, וסבר שאין איש שומע ורואהו, אולם באמת הניצים האלו שמעו.

"הִלַּחֲרַנְנִי אֶתָּה אֱמֹר" (ב, יד)

פעמים שגדולי ישראל נהגו כמשה שהרג את המצרי על ידי שם

במשך הדורות, עקב ריבוי הגלויות, פעמים שגדולי ישראל הצטרפו לנהוג בדרכו של משה, להרוג גוי זה או אחר המצרי לעם ישראל ברשעות ובאכזריות. מעשה אחד מהמקרים הללו, סיפר מורנו ורבנו מופת הדור בספרו ענף עץ אבות (פרק ד' משנה י"ט), דבר שהתרחש עם הגאון ר' אברהם בן מוסא זצ"ל שהרג גוי רשע על ידי שם, ולבסוף אף הוצרך לנוס על נפשו מסכנת המלכות. וכה סיפר רבינו, הרב הגדול המקובל רבי אברהם בן מוסא, מגדולי הרבנים במערב הפנימי, הזכירו לשבח מרן החיד"א בשם הגדולים (מערכת א' אות פ'), וחיבר ספר נחמד שיטה על מסכת סוטה, בכתב יד וכו'. התגורר בתחילה באחת מערי המערב, באותה תקופה שלט בעיר "שריף" [המנהיג הרוחני של המוסלמים], שונא ישראל, שתמיד חיפש אמתלא להצר ליהודים. לרבי אברהם היה שכן יהודי ירא שמים, יום אחד עבר האיש בלא כוונה בשטח חצרו של השריף, קם עליו השריף והרגו. כששמעה אמו של רבי אברהם, על הריגתו המשוונה של השכן היהודי, נעצבה מאד אל ליבה והחלה לבכות. באותה שעה חזר בנה אברהם מבית המדרש, כשראה את אמו בוכיה, שאלה, מה לך אמי היקרה שאת בוכיה? סיפרה לו אמו מענין הריגת השכן בידי השריף. כששמע כך אמר רבי אברהם לאמו, מוכרח אני לנקום את נקמתו של היהודי. מה עשה? כתב שם קדוש על פיסת נייר, קנה מחרוזת של חרוזים מסוגים שונים, והלך ליד ביתו של השריף, כשהוא מכריז בקול, מי רוצה לקנות חרוזים? יצאה המשרתת של השריף ואמרה לו, יהודי, אל תעבור בדרך זו, כי השריף עלול להורגך, כפי שהרג אתמול את שכנך היהודי. אמר לה רבי אברהם, טוב מאד שאמרת לי, אני רואה שאת אשה טובה, לכן קחי ממני את החרוזים האלה כמתנה. לקחה המשרתת את החרוזים, ובראות רבי אברהם שהיא מתפעלת מן החרוזים, אמר לה, אם תקחי את הפתק הזה ותשליכיהו לבאר המים של אדונך, אתן לך עוד שרשראות חרוזים נוספות. שמעה המשרתת בקולו, לקחה את פיסת הנייר שהיה כתוב בה שם קדוש, וזרקה אותו לבאר המים, ורבי אברהם נתן לה עוד חרוזים. באותו רגע היו בביתו של השריף בניו ובניו בניו ומשרתיו, ביחד שבעים נפש. ובשעה ששתו מ-מי באר המים, מתו כולם יחד עם השריף, כן יאבדו כל אויבך ה'.

מנהג השריף היה לבקר את המלך בכל יום בבוקר, ואותו היום המתין המלך זמן רב לבואו, ומשראה שהוא בושש לבוא, שיגר לביתו שנים מעבדיו. בהתקרבם לפתח הבית, נקשו בדלת, וכשלא היה כל מענה, פתחו את הדלת, ולעיניהם התגלה מחזה מחריד, השריף וכל אנשי

ביתו שוכבים פגרים מתים. שבו העבדים למלך, והודיעוהו. אסף המלך את כל שריו ויועציו, כדי לטכס עצה, איך קרה המקרה המוזר הזה. אחרי שעות רבות של דיונים והתייעצויות, אמרו, שמא הורעלו השריף ובני ביתו מן תנור החימום שהיה בבית. ואולי היתה ידם של היהודים במעל הזה. שלח המלך לקרוא לרבם של היהודים, וסיפר לו את כל הענין, וביקשו לחקור ולפתור את התעלומה, מי אשם במות השריף ובני ביתו. הרב ביקש מהמלך זמן של שלשים יום, כדי לחקור את הענין. הסכים לכך המלך. והרב חזר לבית המדרש. בבוא רבי אברהם ללמוד עם חבריו בבית המדרש אצל הרב, ונודע לו שהמלך קרא את הרב לשיחה, הבין שהוא כדי לברר את ענין מיתת השריף. ניגש רבי אברהם לרב, ויאמר אליו, דבר סתר לי אליך, נכנסו לחדר אחר לבדם, וסיפר רבי אברהם אל הרב, ואמר, בהיות והשריף הרשע הזה הרג את שכני איש יהודי ירא שמים, נקמתי את נקמתו, על ידי שם קדוש שכתבתי על פיסת נייר שהושלך אל תוך באר המים של השריף, וגרמתי לו שימות עם משפחתו. אמר הרב לרבי אברהם הצעיר בהתפעלות, יישר כחך אשר שברת זרוע רשע. אולם עתה עליך להעתיק מיד את מקום מגוריך למדינה אחרת רחוקה, שלא יודע הדבר למלכות, והבאת עליך אשם, וגם כל היהודים לא ינוקו. לכן קום ברח לך אל תוניס. נתן לו הרב סכום כסף, ויסע רבי אברהם עם אמו, הלוך ונסוע אל תוניס וישב שם.

"וַיִּשְׁמַע פְּרַעֲהָ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה וַיִּבְקֹשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה" (ב, טו)

צוארך כמגדל השן

במדרש בראשית רבה (פרשה א' סי' ל"א) שלח פרעה והביאו סיף שאין כמותה, ונתנה י' פעמים על צוארו, ונעשה צוארו של משה כעמוד השן ולא הזיקתו, שנאמר (שיר השירים ז, ה) צוארך כמגדל השן. "ויברח משה מפני פרעה", אמר ר' ינאי, וכי אפשר לבשר ודם לברוח מפני המלכות? אלא בשעה שתפסו את משה, וחייבוהו להתיז את ראשו, ירד מלאך מן השמים ונדמה להם בדמות משה, ותפסו את המלאך וברח משה. אמר ר' יהושע בן לוי, נעשו כל הסנקיליטין שהיו יושבין לפני פרעה, מהם אילמים ומהם חרשים ומהן סומים, והיה אומר [פרעה] לאילמים, היכן משה? ולא היו מדברים. לחירשים, ולא היו שומעים. לסומין, ולא היו רואים. זהו שאמר הקדוש ברוך הוא למשה (שמות ד, יא) "מי שם פה לאדם", מי שם פה לפרעה שאמר בפיו הביאו את משה לבימה להרגו. "או מי ישים אלם", מי שם הסגנים אילמים חירשים וסומין שלא יביאוך. ומי עשה עצמך פיקח שתברח, "הלא אנכי ה'", שם הייתי עמך, וכך גם היום אני עומד אתך.

לא הצליחו להרוג את משה

אמנם יש דרך אחרת למעשה זה, וכמו שכתב בספר שלשלת הקבלה (דף ה' ע"ב) שדתן ואבירם הלשינו על משה שהרג את המצרי, והשרים והסגנים חרצו דינו למות, מפני שאמרו היות ומשה הורג ברוח פיו ולא בחרב ובחנית, אי אפשר למנוע אותו מכך על ידי מאסר, ומפני כן צריך להרוג אותו, שאפשר יעשה כן למלך ולשרים, ולכך הסכימו להורגו ושלא די לחבוש אותו. בשעת השחיטה נעשה צוארו כמו אבן שיש, ומעוצמת ההכאה נהפכה החרב על צוואר הקוסטינר [שר הטבחים] ונהרג. ויברח משה לכוש. וימלך שם ארבעים שנה, ולא נגע באלמנת המלך הראשון. והמליך את בן המלך תחת אביו, ויתנו מתנות למשה וישלחו אותו בכבוד בהיותו בן ס"ב שנים. ומשם הלך לפני יתרו, וסיפר לו את המעשה בכוש. חשב יתרו אפשר הוא משקר, ובאמת הוא ברח ממלך כוש, כמו שעשה לפרעה, ומה אעשה אם מחר יבקשוהו מידי? לכך שם אותו בבית האסורים עשר שנים בלא לחם, וציפורה היתה נותנת לו בסתר לחם ומים. יום אחד סיפרה ציפורה ליתרו על משה, שעברו עשר שנים ועדיין הוא חי בבית האסורים, ויתרו שכח שהוא בבית האסורים ותמה תמיהה גדולה, מדוע לא מת בלא לחם ומים? אמרה ציפורה, אינך יודע שאלהי העברים הציל את אברהם מאור כשדים ואת יצחק מהעקידה, ואת יעקב מהמלאך, ומשה מן היאור ומחרב פרעה, והוא שנתן לו לחם ומים בבית האסורים. שלח יתרו והוציאוהו מן בית האסורים, והיה הולך משה בגן לתת הודאה לאלהיו, וראה שם מטה סנפירינן שחקוק בו שם המפורש ויקח אותו. ויתרו תמה על כך, מפני שזה היה מטהו של אדם הראשון שנברא בערב שבת בין השמשות, והגיע לידי האבות, ובא לידי יוסף ולקחו פרעה, ואחר כך לקחו יתרו והביאו בידו לגן ונעץ אותו באדמה, ולא יכול עוד לעקור אותו, ועכשיו עלה בידו של משה לעקור אותו. וכשראה יתרו שעלה המטה בכפו, אמר לו, השבע לי שלא תזון מ-מדיין בלי רשותי, ונתן לו את ציפורה לאשה, וזהו שכתוב (שמות ב, כא) ויואל משה לשבת את האיש, ויתן את ציפורה בתו למשה. וראה עוד בזה בהרחבה להלן (ב, כא).

"אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרָעִים וְגַם דָּלָה דָּלָה לָנוּ" (ב, ט)

וכי משה "מצרי" היה?

במדרש שמות רבה (פרשה א' ס' ל"ב), וכי מצרי היה משה? אלא לבושו מצרי, והוא עברי. **דבר** אחר, "איש מצרי", משל למי שנשכו הערוד, והיה רץ ליתן רגליו במים [שאם הוא יגיע למים קודם לערוד, ינצל (רש"י ברכות לג. ד"ה ומת הערוד, בשם בה"ג)], נתנן [את רגליו] לנהר,

וראה תינוק אחד שהוא שבוי במים, ושילח ידו והצילו. אמר לו התינוק, אילולא אתה, כבר הייתי מת. אמר לו, לא אני הצלתך, אלא הערוד שנשכני, והוצרכתי לרוץ למים, הוא הצילך. כך בנות יתרו ומשה לאחר שראו הרועים שמשה רבנו בא לעזרתן, עמדו וזרקו לבנות יתרו לבאר ובא משה והצילן ועל זה אמרו לו למשה יישר כחך שהצלתנו מיד הרועים. אמר להם משה, אותו מצרי שהרגתי הוא הציל אתכם, ולכך אמרו לאביהן, "איש מצרי", כלומר, מי גרם לזה שיבוא אצלנו, האיש המצרי שהרג. וזה שאמר הפסוק וגם דלה דלה לנו, שאף את בנות יתרו "דלה" משה מן המים.

"וַיֹּאמֶר אֶל בְּנֵיתוֹ וְאִי לָמָּה זֶה עֲזַבְתָּן אֶת הָאִישׁ קְרָאן לוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם" (ב, כ)

שנים ניזונו על ידי אשה

בילקוט שמעוני (מלכים א' רמז ר"ט ד"ה זהו שאמר) שנים נתכלכלו ע"י אשה משה ואליהו, משה נתכלכל על ידי אשה בת יתרו שנאמר "קראן לו ויאכל לחם", ואליהו נתכלכל על ידי הצרפית שנאמר (מלכים א, יז, יא) "לקחי נא לי פת לחם".

"וַיֹּאֲלֵ מֹשֶׁה לְשִׁבְתָּ אֶת הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֶת צִפְרָה בְּתוֹ לְמִשְׁהָ" (ב, כא)

סיפור מעשה משה בבית יתרו

איתא במדרש ויושע (על הפסוק עזי וזמרת), אמרו חז"ל, אמר משה לישראל, אתם נתתם הודאה להקדוש ברוך הוא שעשה עמכם נסים ונפלאות, אף אני אתן שבח והודאה להקדוש ברוך הוא שעשה עמי נסים ונפלאות וכו', כשיצאתי ממצרים בן ארבעים שנה הייתי, ועמדתי על הבאר ומצאתי ציפורה בת יתרו, וראיתי אותה שהיא צנועה ביותר, אמרתי לה שאשאנה לאשה, והיא ספרה לי מנהג אביה, ואמרה לי, כל אדם שבקש לישא מבנותיו של אביה, מנסה אותו באילן אחד שיש לו בגינתו, וכשמגיעין לאילן מיד בולעו.

אמרתי לה, אילן זה מאין היה לו? אמרה, מקל הוא שברא הקדוש ברוך הוא אותו בערב שבת מששת ימי בראשית כשברא את עולמו, והקדוש ברוך הוא הפקידו לאדם הראשון, ואדם הראשון הפקידו לחנוך, וחנוך הפקידו לנח, ונח הפקידו לשם, ושם הפקידו לאברהם, ואברהם הפקידו ליצחק, ויצחק הפקידו ליעקב, ויעקב הורידו למצרים והפקידו ליוסף בנו, וכשמת יוסף שללו המצריים את ביתו והביאו אותו מטה בפלטרין של פרעה, ויתרו היה אחד מגדולי חרטומי מצרים וראה אותו מטה וחמדו בלבו וגנבו והביאו לביתו. ואותו מטה חקוק עליו שם המפורש ואותן עשר מכות שיביא הקדוש ברוך הוא על המצריים, והיה כתוב בו דצ"ך

עד"ש באח"ב. ועוד כמה ימים וכמה שנים היה המטה מונח בבית יתרו אבי, עד שאבי פעם אחת לקחו בידו ונכנס לגנה ונעצו בקרקע, ושב בגינה ללקחו, ומצאו שפרח ויצץ ציץ ויגמול שקדים, והניחו שם, ובו היה בודק כל מי שביקש לישא אחת מבנותיו.

וכששמעתי דבריה הטובים, וראיתי שהרועים גרשו את ציפורה ואחיותיה, הצלתי אותן מיד הרועים, וגם דלה דליתי להם והשקיתי את צאנן, ותבאנה אל רעואל אביהן, ואני באתי עמהן, ונכנסו הן תחלה ואני עמדתי בחוץ, כשראה אותן יתרו אמר להן מדוע מהרתן בא היום, ותאמרנה איש מצרי הצילנו מיד הרועים. וכיון שאמרו בנות יתרו איש מצרי הצילנו, אמר להן, אדם שעשה עמכן טובות, אתן גמלתן לו גמול כזה? קראן לו ויאכל לחם. כיון שנכנסתי לבית, אכלתי ושתיתי ודברתי ליתרו שיתן לי ציפורה בתו לאשה, וענה לי, אם תוכל להביא לי את המטה העומד בגנתי, אני אתננה לך. והלכתי ופשפשתי את הגן ומצאתיו והבאתיו ביד, מיד הרהר יתרו ואמר, בודאי זה הוא איש נביא שכל חכמי מצרים מקסמין עליו שעתיד נביא לצאת מישראל, שעל ידו תחרב מצרים וכל המצריים שבתוכה. מיד כעס עלי יתרו, ותפשוני והכניסני לבור שהיה בתוך ביתו.

אמרה ציפורה בלבה, היאך אני יכולה להציל את הצדיק ממיתה משונה? אמרה לאביה, אבא, רצונך שתשמע לי, אתה אדם שאין לך אשה, ויש לך שבע בנות, אם רצונך תעמודנה שש אחיותי בבית, ואני אלך עם הצאן, ואם לאו, תלכנה שש אחיותי עם הצאן, ואני אתקן את הבית. אמר לה אביה, יפה את אומרת, תלכנה אחיותיך עם הצאן, ואת שבי בבית, ושמרו את ביתי וכל מה שיש לי. ובכל יום היתה ציפורה מפרנסת אותי מכל מעדני אביה יתרו, עד שהשלימו שבע שנים בבור.

לאחר שבע שנים אמרה ציפורה לאביה, זוכרת אני אבי, פעם אחת שלקחת איש אחד שהביא לך את המקל והשלכתו לבור ועשית עון גדול בדבר, אם רצונך פתח את הבור וראה, אם הוא מת, הוציאהו משם והשלך נבלתו בחוץ, כדי שלא יהא גופו מוסרח בביתך. ואם הוא חי, תדע שהוא צדיק גמור. אמר לה, בתי יפה את אומרת, כלום את זוכרת מה שמו? אמרה לו, זוכרת אני ששמו משה בן עמרם. מיד הלך יתרו ופתח את הבור וקרא, משה משה. עניתי ואמרתי לו, הנני. והוציאני משם, ונשקני על ראשי ואמר, ברוך המקום ששמרך בבור שבע שנים, מעיד אני עליו שהוא ממית ומחיה, ומעיד אני כך, שאתה צדיק גמור, ועל ידך עתידה מצרים שתחרב, ועל ידך עתיד הקדוש ברוך הוא להוציא את ישראל ממצרים, ועל ידך עתידים המצריים להטבע בים, פרעה וחילו. ונתן לי ממון הרבה, ואת ציפורה בתו לאשה. (אוצר פלאות התורה).

"וַיִּתֵּן אֶת צִפּוֹרָה בְּתוֹ לְמֹשֶׁה" (ב, כא)

מי היו ציפורה ובתיה

בספר ראה חיים (לך לך אות צ"ז) מביא מספר כסא רחמים (שמות דף ס"ד ע"א ד"ה ויצא ביום השני) שציפורה ובתיה, תאומותיו של הבל שהרגו קין היו, וירדו מלאכי עליון הנקראים (עז"א ועזא"ל) "ובחרו" להם נשים [את ציפורה ובתיה], כנאמר (בראשית ו, ב) ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה, ויקחו להם נשים מכל אשר "בחרו" דייקא, אמרו [להם ציפורה ובתיה] הן אפשר תהיו עמנו ונתעבר, ואתם יודעים שם המפורש ותעלו למרום, מה אנחנו עושות לילדים? אלא בתחלה תלמדו אותנו שם המפורש, שאם אתם עולים, אנחנו באות אחרים. ולמדו אותן שם המפורש, והן [ציפורה ובתיה] עלו למרום קודם שהיו עמהם, ונשארו תחת כסא הכבוד. ויהי היום ופרעה ויתרו יצאו לטייל בשדה, באותה שעה השליכן הקדוש ברוך הוא לארץ, אחת נטל פרעה ואחת נטל יתרו, ולכך שמותן, ציפורה ובתיה, רצונו לומר "ציפור-יה" ו"בת-יה".

ובשמות רבה (פרשה א' ס' ל"ב) איתא, שנקראת ציפורה, משום שטהרה את בית אביה כציפור. ופירש במתנות כהונה (שם) דהיינו כדם הציפור המטהר את המצורע. ובפירוש מהרז"ו (שם) מפרש, כציפור שמלקטת כל פירור אפילו קטן מאד, עד שנשאר המקום נקי.

ומה שנאמר (שמות ב, כא) ויואל משה לשבת את האיש ויתן את ציפורה "בתו" למשה היינו כמו שאמרו רבותינו ז"ל, כל המגדל יתום ויתומה בביתו, נקרא על שמו, ונקראה ציפורה "בתו" כיון שגידל אותה.

ובילקוט הראובני (בראשית וכאן) הוסיף לבאר שציפורה היתה נאה במעשיה, ולא שמעה לקין וקשרה פתחה, וכשעלתה לרקיע ציוה הקדוש ברוך הוא לקבעה בין ז' כוכבים וקבעוה בכימה. ויתרו עצמו הוא גלגול קין והחזירה למשה, שהיה גלגול של הבל, היינו מפני שהיא היתה בת זוגו מששת ימי בראשית.

דבורה היא גלגול של ציפורה

עוד שם בילקוט הראובני, לפי שלא זכתה ציפורה לומר שירה על הים, כי רק אחר קריעת ים-סוף בא יתרו עמה אצל משה, על כן דבורה שהיא הגלגול שלה, אמרה שירה במקומה.

"וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֹּאנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבָדָה וַיַּזְעִקוּ וַתַּעַל שְׁוַעְתָּם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבָדָה" (ב, כג)

התינוקות ששחט פרעה בכל יום

ברש"י (כאן) כתב, שפרעה הרשע נצטרע, והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם לרפואתו. ומקורו משמות רבה (פרשה א' ס' ל"ד) ושם מרחיב המדרש, שאמרו חרטומי מצרים לפרעה, אין לך רפואה אלא אם נשחוט מקטני ישראל מאה וחמשים בערב, ומאה וחמשים בבוקר, ותרחץ בדמיהם שתי פעמים ביום. כיון ששמעו ישראל גזירה קשה זו, התחילו להתאנח [ולכן נאמר כאן "ויאנחו"] ולקונן, עד שנעשה נס ונתרפא פרעה מצרעתו.

וכיוצא בזה בדרך פלאית יותר, כתוב בתרגום יונתן בן עוזיאל (לעיל ב, כג), שפרעה התרחץ כל יום בדמן של בכורים. ולכן שילם הקדוש ברוך הוא למצרים כפעלם הרע, והכה את בכורי מצרים, מדה כנגד מדה, על כך שפרעה שחט את בכורי היהודים כדי לרחוץ בדמם, וכדברי התרגום יונתן הנ"ל.

על פי האמור כתב האור זרוע (הלכות פסחים סימן רנ"ו) שמצוה לחזור בליל פסח אחר יין אדום, זכר לדבר שהיה פרעה שוחט תינוקות כשנצטרע. (אוצר פלאות התורה).

"וַיֹּרֶא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹהִים" (ב, כה)

"וירא", שהיו מרחמים זה על זה

הנה פירוש הפסוק הזה צריך תלמוד דלכאורה הפסוק מיותר מתחילתו ועד סופו, שכן קודם לכן נאמר וישמע אלוקים את נאקתם ויזכור אלוקים את בריתו וכו' ומה מוסיף ואומר וירא אלוקים את בני וידע, מה ראה ומה ידע? אלא אומר המדרש למה כתוב "וירא" "וידע", מה "ראה"? ראה שהיו מרחמים זה על זה, כשהיה אחד מהם משלים סכום הלכנים קודם [סיום היום], היה בא ומסייע עם חברו. כשראה הקדוש ברוך הוא שהיו מרחמים זה על זה, אמר, ראויים אלו לרחם עליהם, כל המרחם מרחמים עליו (עיין שבת קנא:), שנאמר (דברים יג, יח) ונתן לך רחמים ורחמך וא"כ זה שאומר וירא שע"י שראה שעוזרים אחד לשני אזי וידע אלוקים שעכשיו ראויים לגאולה השלימה. (כ"כ בשפתי כהן על התורה).

"וַיָּבֹא אֶל הָרַק אֱלֹהִים חֲרֵבָה" (ג, א)

מפגש משה עם הר האלהים והנסים שאירעו

דבר נפלא מובא בזוהר הקדוש (שמות דף כא ע"א) על פסוק זה, בשעה שבא משה להר סיני בא לבדו בלא הצאן, וכשנראו משה והר סיני זה עם זה, דילג משה על הר סיני כמגנט המקבל את הברזל שבשעה שרואה לברזל קופץ עליו, וזה מה שכתוב "ויבא אל הר האלהים חרבה". אמר רבי אבא, מוכנים היו מששת ימי בראשית זה עם זה, ואותו היום נתרגש ההר למול משה, וכיון שראהו שנכנס לתוכו ודילג בו, מיד עמד ההר. ללמדך ששמחים היו זה עם זה. אמר רבי ינאי, יודע היה משה שאותו הר, הוא הר האלהים, דכתיב, ויבא אל הר האלהים. ושנינו, מה ראה משה באותו ההר? ראה עופות שהיו פורחים ופורשים כנפיהם ולא היו נכנסים בו. רבי יצחק אומר, ראה העופות פורחים וטסים משם, ונופלין לרגליו של משה. מיד הרגיש בעניין והעמיד את הצאן אחר המדבר והוא נכנס לבדו.

צאן שלא טעמו כלום ארבעים יום

ובמדרש אגדה (כאן) כתוב "וינהג את הצאן אחר המדבר ויבא אל הר האלהים חורבה", ארבעים יום וארבעים לילה הלכה צאן יתרו, ולא טעמו כלום, כשם שהלך אליהו שנאמר (מלכים א, יט, ח) וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום וארבעים לילה עד הר האלהים חרבה.

"וַיֵּרָא מִלֶּאךָ ה' אֵלָיו בְּלֶבֶת אֵשׁ" (ג, ב)

המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר

שנינו במסכת עבודה זרה (ה.), כשנגלה הקדוש ברוך הוא למשה בסנה הראה לו דור דור ופרנסיו, עד שראה רבי עקיבא וחכמתו, אמר בודאי ראוי שתנתן תורה על ידו. אמרו על רבי עקיבא שהיה בן ארבעים שנה ולא למד כלום, כיון שנשא בת כלבא שבוע אמרה לו, לך למוד תורה בירושלים. אמר לה בן ארבעים שנה אנכי ומה יעלה בידי. פעם עמד על הבאר וראה אבן חקוקה מטיפות מים המנטפים עליה בכל היום. דן רבי עקיבא קל וחומר בעצמו, שבודאי דברי תורה כשיתמיד בהם, יחקקו את לבו שהוא בשר. אמר לאשתו שהוא מתבייש בגיל ארבעים שנה להתחיל ללמוד ויצחקו עליו. אמרה לו בוא וראה פלא, לקחה חמור וזרעה עליו שחלים וצמח, יום ראשון ושני צחקו עליו, יום שלישי לא צחקו עליו, וכן אתה, לכל היותר יצחקו עליך יומים. הלך הוא ובנו אצל מלמד תינוקות ולמדום, עד שלמד הלך אצל רבי אליעזר

ורבי יהושע ובקש ללמוד טעם המשנה. ובכל יום ויום היה מביא חבילה של קש, חציה מוכר להתפרנס וחציה מדליק בתוך ביתו, פעם עמדו עליו שכניו, אמרו לו עקיבא אבדתנו בעשן, מכור לנו וטול שמן בדמיהן.

והיה עסוק בתורה מדוחק, ולא נפטר מן העולם, עד שנתן לו הקדוש ברוך הוא מקצת שכרו בעולם הזה, שולחנות של כסף ושל זהב והיה עולה למטתו בסולמות של זהב, והיתה אשתו יוצאת בתכשיטין ובעיר של זהב. אמרו לו בניו, אבא ביישתנו. אמר להן, בני, מעט הוא הכבוד שאני עושה לאמכם, שהרבה צער נצטערה עמי בתורה. שהיה רבי עקיבא רועה צאנו של כלבא שבוע וכו', לימים בא לארסה אחד מגדולי הדור, אמרה לו מאורסת אני לעקיבא, עמד אביה וגרשה, והיו שכנותיה מביאות לה מלאכה בחשאי, ומאותו השכר היתה משלחת לביתו של רבי עקיבא, והלכה וגרה אצל אמו הזקנה וכו' וכו'. (מוסר חכמים השלם ח"ב פרשת שמות עמ' מ"א).

"וִירָא מִלֶּאךְ ה' אֱלֹיוּ בְּלֶבֶת אִשׁ" (ג, ב)

משה היה גלגול הבל שני

איתא במדרש פליאה - וירא מלאך ה' אליו בלבת האש - "שבא להשלים את השם". והדברים תמוהים. וראיתי בספר ילקוט חמישאי שהביא לבאר הדבר בהקדים מה שכתב מרן החיד"א בס' פני דוד (פרשת תצוה אות ה') בשם הילקוט ראובני בשם הרב מגלה עמוקות על הפסוק (שמות כז, כ) ואתה תצוה, דידוע שמשה רבנו היה גלגול של הבל והיה בו ניצוץ שלישי שלו ושנים האחרים הם שני נח (וכמבואר זוה"ק בתיקונים דף צט: ודף קיז). ונרמז זה כמה שנסמך בסוף פרשת תרומה וכל יתדות המשכן "נחושת" לפרשת ואתה תצוה, ויוצא הדבר "נחושת ואתה..." כלומר נח ושת ואתה. וזה שאומר הפסוק בתהלים (מה, ג) "יפית מבני אדם", היינו שת והבל שהם בני אדם הראשון. "הוצק חן" היינו נח. עכ"ד. ועל פי זה פירש הרב הקדוש מהר"ר שמשון מאוסטרופולי זלה"ה את המדרש הנ"ל "וירא מלאך ה' אליו בלבת להשלים את השם" הכונה כי משה נוטריקון משה שני הבל. ונמצא דחסר משמות שני הבל אותיות תב"ל והם לבת וזה מה שנאמר וירא מלאך ה' בלבת להשלים השם כלומר דתיבת לבת משה שם תמצא משה שני הבל. עכ"ד.

והביאור בכך הוא מפני שבמילה "משה" חסרה האות ת' של "שת", וכן חסר במילה משה האותיות בל, מהשם "הבל", והנה צירוף כל האותיות החסרות יוצא "לבת". וזהו מה

שנאמר "וירא אליו ה' בלבת אש", ב"לבת", שכאן "בא להשלים את השם", שעל ידי כל האותיות האלו, שהם "לבת", נשלמו כל השמות של משה. והבן כי עמוק ונפלא הוא.

"וירא ה' כי סר לראות ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה" (ג, ד)

זכה משה להשגותיו מפני שהשתוקק להשיג עוד ועוד

הרמב"ן (ג, ב), עומד על הקושי בפסוקים, שלעיל (פסוק ג) נאמר וירא מלאך ה' אליו, הרי שהמלאך התגלה למשה ולא ה', ואילו כאן נאמר וירא ה'... ויקרא אליו אלהים וגו', הרי שהקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו נתגלה אליו? ומבאר וזה לשונו, נתכוונו לומר, שמתחילה נראה אליו מיכאל, ושם כבוד השכינה, והוא לא ראה הכבוד, כי לא הכין דעתו לנבואה. וכאשר כיון לבו וסר לראות, נתגלה אליו מראה השכינה. עד כאן לשונו. היינו שבתחילה כיון שלא הכין משה את עצמו לנבואה, ראה רק את המלאך, אולם אחר כך כשכיון לבו לכך וסר לראות, זכה לגילוי השכינה. כי כן הוא הדבר בהשגות העליונות, שלא זוכים בהם ללא השתדלות והכנה.

וכן כתב הספורנו (ג, ג) "אסורה נא ואראה", אתבונן ואראה. (ג, ד) "וירא ה' כי סר לראות", להתבונן בדבר. "ויקרא אליו", להודיעו. כאמרם זכרונם לברכה (ברכות נח). הבא ליטהר מסייעין אותו. כענין (שמות יט, ג) ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' מן ההר. עד כאן לשונו. כלומר, שמאחר שמשה "עשה פסיעה קטנה" וסר לראות, מיד זכה שהקדוש ברוך הוא התקרב אליו "בפסיעותיו הגדולות" ובא להודיעו. וכתב הספורנו עוד, שזה גם הביאור בנאמר (להלן יט, ג) ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' מן ההר. שמאחר שמשה הכין עצמו לעלות אל האלהים, מיד קרא לו השם יתברך לעלות אליו.

ויעויין בילקוט שמעוני (רמז קס"ט ג') על הפסוק ויאמר משה אסורה נא ואראה, רבי יוחנן אמר, שלש פסיעות פסע משה. ריש לקיש אמר, לא פסע אלא צוארו עיקם. אמר הקדוש ברוך הוא נצטערת לראות, חייך שאגלה עליך. מיד "ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר משה משה". עד כאן לשונו.

הרי לנו שמשה רבנו למרות דרגתו הגדולה אחרי עמל של קרוב לשבעים שנה, אילולא תוספת קטנה זו של "אסורה נא ואראה", לא היה זוכה להשגה הנפלאה הזו, כמפורש בפסוק וירא

ה' כי סר לראות ויקרא אליו אלהים וכאמור. ההשתוקקות לעלות, אף לאחר ריבוי מופלא כזה, זהו סוד גדולתו של משה רבנו. לפי זה נראה, שזהו סודן של קרני ההוד שהיו על פני משה (כי תשא לד, כט) וכפי שאמרו במדרש, שהיה זה מטפת דיו שנשתייר בקולמוס והעבירו על ראשו, היינו שאף לאחר שלמד את התורה כולה מפי הקדוש ברוך הוא, גם אז עדיין לא רוותה נפשו, אלא שאף לתוכו אף השיריים שבקולמוס (שי לתורה ב').

וללמדך בא, שאין זוכים לכל השגה, אלא אם כן יתחיל האדם מעצמו ויעשה מעשה, ומן השמים מוסיפים לו.

"וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא יֶאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ
ה'" (ד, א)

לשמוע לקול חכמים

כתב בעל השפת אמת זצ"ל (מובא בפרדס הרי"ם וארא עמ' כ"א), כאשר בני ישראל אינם רוצים לשמוע בקול מנהיגיהם, אזי ניטל מהמנהיגים כוח ההשפעה, ואין הם יכולים עוד להועיל, כי כוחו של מנהיג נובע מן העם. על כן אם בני ישראל היו שומעים אל משה, אזי היו פיו ושפתיו נפתחים, ודבריו היו משפיעים גם על פרעה. אבל כאשר בני ישראל לא שמעו, אזי משה ערל שפתיים.

בדבר חשיבותה של אמונת חכמים, נאמר בנביא (יחזקאל ג, יז) בן אדם, צופה נתתיך לבית ישראל, ושמת מפי דבר, והזהרת אותם ממני. המלבי"ם במקום מפרש, הנביא החכם נמשל לאותו צופה העומד בראש המגדל, מגדל השמירה הניצב בעיר. הצופה העומד בראש המגדל נושא עיניו ומתבונן לכל עבר, וכאשר הוא מבחין בצר ואוייב המתקרב מרחוק אל העיר, הוא מתריע על כך ומעורר את בני העיר. באותה מידה, ביאר המלבי"ם, עומד הצדיק כצופה בין בני העם, ראייתו הזכה נמשכת למרחוק, והוא מסוגל להתריע בפני בני עמו על סכנות רוחניות שאיש מלבדו אינו מבחין בהם!

הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצוק"ל (מובא ביקר חכמים, נשרי, פרק ט') הוסיף בזה ביאור נפלא, נדמיין לעצמנו מצב בו הצופה העומד בראש המגדל, יתריע על גודד חיילי אויב העושים את דרכם אל העיר מרחוק, ובני העיר, העומדים על הארץ, מתנגדים לדבריו ואומרים לו שהוא מדבר דברי הבל וכזב. וראיה לדבריהם הם מביאים מכך שהם בעצמם אינם מבחינים אפילו

בחייל אחד! הלא בוודאי אין זו אלא שטות עצומה, שכן הם אינם מסוגלים לראות מאומה ממקום עומדם, ואילו הוא הצופה, העומד בראש המגדל, עיניו צופיות למרחוק לראות את כל הסובב, ובוודאי שאין כל טעם להתעלם מאזהרתו הנכוחה של הצופה. וגם אילו אלף אנשים יטענו אחרת מהצופה, עדיין תהא דעתו של הצופה חשובה ומכרעת לאין ערוך! ואכן, לא לחינם נקרא חכמי ישראל בשם (במדבר טו, כד) "עיני העדה", משום שחכמי ישראל, חכמי הדור, הם כעיניים הצופות למרחוק, והכל נמשכים אחריהם ונכנעים להוראתם ומשמעתם.

ונאמר (דברים יז, יא) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ופירש רש"י (שם) על פי הספרי (פיסקא קנ"ד) אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל, ועל שמאל שהוא ימין, תשמע בקולו. כלומר, אפילו אם החכם אומר לך על ימין שאתה סבור שהוא שמאל, ועל שמאל שאתה סובר שהוא ימין, תשמע לו.

התינוק עם ארבעת הרגלים

נביא מעשה מופלא המלמד עד כמה צריך לשמוע לגדולי ישראל, גם כשלמראית העין נראה שההיפך הוא הנכון. אישה הרה הלכה לבדיקת אולטרא סאונד. והרופא נבעת לראות בצילום בבירור תינוק שיש לו שלוש רגליים וגוף מעובה. "זו מפלצת" קרא הרופא בחרדה. יש לבצע מיד הפלה!! האישה נחרדה, ומן הקליניקה עשתה דרכה היישר לביתו של מרן הגאון הרב בן ציון אבא שאול זצוק"ל כשהיא נרעשת ובוכיה. שמע מרן, צחק ואמר, מדוע רק שלוש רגליים? יש שם ארבע רגליים. אל תשימי לב לדבריו. חשכו עיניה. רק זה חסר לה, ללדת מרבה רגליים! "אבל הרופא אמר" טענה. השיב לה הרב, שמעתי מה שאמר הרופא, ואת באת לשמוע לאשר אני אומר, ואני אומר, שלא לבצע הפלה! התאזרה האישה באמונת חכמים, ולתקופת הימים ילדה תאומים.

הטיסה לניתוח

מסופר על החזון איש (מובא בשבילי המדות והערכים ח"א עמ' 225) שהגיע לפניו יהודי וסיפר כי אשתו חולה וזקוקה לניתוח לב דחוף, ובא כדי להתייעץ בנדון. יעץ לו החזון איש לטוס לאנגליה ולפנות לרופא מסויים. והנה נודע למשפחה, כי הרופא שבשמו נקב ה"חזון איש", הגיע ארצה ועומד לערוך מספר ניתוחים בארץ. מיהר האיש אל הצדיק ושאלו, האם לנתח כאן בארץ? החזון איש השיב בשלילה, באמרו שיש לערוך את הניתוח באנגליה דוקא. השואל

השתומם, וגם הרופא, שהדברים סופרו לו אחר כך, תמה. אך האמונה הפשוטה בלא פקפוק ובלי חקירה הורתה להם בדיוק כיצד לנהוג. לאחר שהרופא שב לאנגליה, נסעו לשם האישה החולה ובעלה ופנו לביצוע הניתוח. במהלך הניתוח התברר לרופא, שיש צורך במכשיר נדיר שעדיין לא היה בנמצא בארץ ישראל. עתה הובן לכולם, מדוע עמד החזון איש על כך שהניתוח יבוצע באנגליה. הנה כי כן, דבריו של הצדיק היו נכוחים, מבטו הטהור חזה למרחוק, אך אנו אנשים פשוטים, איננו מבינים תמיד מה מסתתר מאחורי הדברים, ולכן דרושים לנו ההכנעה וההתבטלות, שהם היסוד להצלחה, ואם לאו אזי חלילה להיפך.

ימי השובבי"ם מעלתם וקדושתם

צריך האדם בימים אלו לחזור מאחורי היצר הרע זה פרע"ה אותיות העורף ולא לרדוף לפניו פנים בפנים ולאכול ולשתות בפה רע, כי הימים האלו בפרשות שובבי"ם ת"ת. כתב עליהם ראש בני הגולה רבי יוסף חיים זצ"ל: יעלו הנפשות וישישו הרוחות, ישמחו הנשמות ויחדרו הגויות, יתעוררו הלבבות ויכינו המחשבות, יחיד ורבים בימי השובבים ואשר חטא מן הקודש ישלם כסף ישיב לבעליו, יום ענות אדם נפשו יפתח חרצובות רשע יתר אגורות מוטה, ישלח רצוצים חפשים, וכל מוטה ינתק אז יקרא וה' יענה, ישוע ויאמר הנני, והשביע בצחצחות נפשו ועצמותיו יחליץ, והיה כגן רוח וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נ"ח ט') ובנו ממנו חרבות עולם מוסדי דור ודור יקומם, וקורא לו גודר פרץ משובב נתיבות לשבת.

והנה החרדים על דבר ה' מתענים כל שנה, ובפרט בשנת העיבור, שמונים וארבע תעניות, שהם שלש הפסקות של שתי לילות ושני ימים רצופים ושלשה ימים רצופים עמהם, והנה בסעודה המפסקת טוב ונכון ללמוד לימוד הסעודה הכתוב בסדר היום.

ויבזין בתפילותיו להתפלל אל ה' שאם חטאו וגרמנו בעונינו ומעשינו הרעים לסלק אור הקדושה שנמשכה עלינו על ידי מעשינו הטובים, הנה בעתה אנחנו עוזבים מעשינו הרעים ומודים עליהם, ואתה האל בטובך ורחמיך הרבים תשוב ותכונן ותתקן לאותם המעשים

הטובים שעשינו ותחזור להמשיך עלינו אור אותה הקדושה שנסתלקה מעלינו ולכונן לבנו לעובדך באמת ליראה ולאהבה את שמך.

וטוב ללמוד בימים אלה האדרא רבא והאדרא זוטא ראשי פרקים של ששה סדרי משנה.

ונקרא לימים הקדושים האלו שובבי"ם ת"ת, שהם ראשי תיבות של פרשיות השבועות שנוהג בהם תיקון זה והם פרשיות שמות וארא בא בשלח יתרו משפטים תרומה תצוה.

ודע כי בימי השובבים האלה, צריך אדם לסגל תורה מצוות ומעשים טובים, ולהרבות במצות הצדקה ובפרט בימים אלה, וצריך לשמור פיו ולשונו מדברים אסורים, הנה יטהרנו ויקדשנו בדברי תורה כי מרפא לשון עץ חיים (משלי ט"ו ד') ואין עץ חיים אלא תורה דכתיב בה עץ חיים היא למחזיקים בה (שם ג' י"ח) ולזה רמז הפסוק (תהלים א' א') אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וכו', איש כזה יקדש עצמו בתורת ה' ימים ולילות ואז יהיה בטוח בברית המעור.

וכבר האריכו רבותינו בחשיבות ימים אלה ותקנו תפילות ולימודים מיוחדים לכך ואשרי איש יעשה זאת.

ועוד כתב רבנו יוסף חיים זצ"ל בספרו אמונת עתיך באות ס"ט, בשם רבנו מהרח"ו זצ"ל וזה לשונו: ענין השובבים הנודעים רוצה לומר שיש מנהג קדום בכל ישראל להתענות ארבעים יום רצופים שיש מן היום הראשון של פרשת שמות עד פרשת תרומה וקצת מן תצוה ונתנו סימן בהם שובו בנים שובבים (ירמיה ג' י"ד) ראשי תיבות וכו' והנה עיקר התענית בהם בארבעים יום אלו לא נתקנו אלא על עון קרי וימים אלו מסוגלים להתענות בהם יותר מכל ימות השנה ועיין שם טעמים לכך לפי הקבלה, והם כנגד פ"ד תעניות. והנה מי שהוא אנוס שאינו יכול להתענות תקנו החכמים האחרונים זכרונם לברכה שיפדה תעניותיו בכסף וסימניך ויקח משה את הכסף הפדיון מאת העודפים וגם לאותם המתענים בפועל בא הסימן לנכון כי צריך ליתן צדקה בכל יום מימי תעניותיו.

ורמזו אלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה סופי תיבות מיל"ה וראשי תיבות שבי"ה רוצה לומר הרוצה לשוב מפגם הברית בסדר הזה יחזור בתשובה שהעת מסוגל לזה.

תדע כי אי אפשר לאדם לשוב ולפשפש במעשיו אלא על ידי הכנעת הלב והוא על ידי תענית, ואז יצר הרע נשמט ממנו כי אין יצר הרע בא אלא מתוך אכילה ושתייה.

והרב שני לוחות הברית בספרו הגדול חלק ד' בספר שמות כתב: פרשיות שמות, וארא, בא, בשלח, יתרו, משפטים, תרומה, תצוה, שובבי"ם ת"ת, הנני כולל כל הפרשיות אלו בסוד

אחד, יען מישך שייכי להדדי בשנת העיבור, שדרך ישראל להתעורר בהם בדרכי תשובה ביתר שאת, כמוזכר בדברי הקדמונים והאחרונים, והנה רובם הזכירו פרשיות שובבי"ם לבד, והבאים אחריהם הוסיפו עוד ביתר שאת עוד גם כן פרשיות ת"ת והמוסיף בתשובה יוסיפו לו עוד מן השמים.

ועתה הנני נותן טעם למה בשנת העיבור מהראוי לעשות תשובה ביותר משאר השנים, רבותינו זכרונם לברכה אמרו (חולין ס' ב') שני המאורות הגדולים חמה ולבנה שוים נבראו, היו משתמשים בכתר אחד, ואחר כך מחמת הקיטרוג אמר לה הקדוש ברוך הוא ללבנה לכי ומעטי את עצמך. והנה רבותינו זכרונם לברכה דברו בחמה ולבנה התחתונים הנראות לנו, אבל רומזים לחמה ולבנה העליונים וגבוה מעל גבוה, כמבואר לחכמי המקובלים, עוד נודע ונתפרסם בספריהם כי מכח ענין קטרוג הזה נמשך למטה קטרוג הקליפה, הוא היצר הרע הוא השטן היורד ומחטיא ועולה ומקטרג, ולעתיד יהיה אור הלבנה כאור החמה, ויתבטלו הקליפות ויהיו כולם יודעים את ה' ולא יהיה יצר.

ועתה אודיעך, אם לא היה ענין מיעוט הירח, לא היה לעולמים שום עיבור, כי בודאי אם היו משתמשים בכתר אחד היה סיבובם ומהלכם שוה, ועתה שנפרדו אז אין מהלכם וסיבובם שוה, וצריכים לעשות שבע עיבורים במחזור, כדי להשוות שנות הלבנה דהיינו י"ב חודשי השנה, שיבא בשנה שהיא שנת החמה שהיא שס"ה יום כדי שיבוא פסח בחודש האביב, וסוכות בשעתו בזמן האסיף, נמצאו העיבורין שבאו מכח הקיטרוג, הם גרמו שנתהו קטרוג שלמטה המביא לידי חטא, על כן בשנת העיבור ראוי ביותר לתשובה.

ונבחרו אלו הפרשיות, כי בהם נמצאו ענינים של תשובה תפילה וצדקה ותלמוד תורה כנגד כולם, ואלו הארבע הם ארבע רוחות העולם, והם ארבע חומות העולם, כמו שהארכתי בדרוש הזה בהקדמת תולדות אדם, עיין שם יראו עיניך וישמח לבך. והנה כל חומה וחומה היא כפולה, כמו שנאמר (איכה ב' ח') ויאבל חיל וחומה, פרש"י שם שורא ובר שורא חומה נמוכה שכנגד חומה גבוהה ואבן עזרא פירש: חל מקום סביב החומה, כל אלו הארבע הם כפולות, התשובה היא על שני פנים, האחת התשובה הנגלית, הסיגופים והתעניות וכל תשובת המשקל והכתוב, והשניה התשובה הנסתרת, דהיינו התשובה בלב שלם, ותשובה מאהבה ולא מיראה, וזו היא התשובה האמת באמת ובלב שלם, ולזו התשובה נקרא אמת על שם מדת האמת הרי תשובה בפועל ותשובת אמת.

הרי מחברים אלו הכללים שמסרו לנו חכמי המשנה שהם קיום ועמוד העולם, דהיינו תורה, עבודה, גמילות חסדים, דין, אמת ושלום. גם שלושת אלה המוזכרים בדברי רבותינו זכרונם לברכה ונודעים ומפורסמים לכל והם:

תשובה, תפילה, צדקה, והם ארבע זוגות, א' תשובה ואמת, ב' עבודה ותפילה, ג' תורה ודין, ד' צדקה וגמילות חסד, נשאר עמוד השלום הוא החותם מכל ארבע זוגות האלה. כי אם אין שלום אין כלום (תורת כהנים ורש"י בחוקותי כ"ו ו') כמו שנאמר (זכריה ח' י"ט) האמת והשלום אהבו, ובבעל תשובה כתיב: שלום לרחוק ולקרוב, ופירשו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות ל"ד ב') על מי שהיה רחוק ונתקרב, וחותם העבודה נשיאת כפים, בברכת כהנים חותם בשלום, וכן חותם התפלה בברכת שלום, וכן כתיב (ישעיה ל"ב י"ז) והיה מעשה הצדקה שלום, וכן בתורה כתיב (תהלים כ"ט י"א) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, וכן מכוח הדין שבין אדם לחבירו גורם לשלום, שאלמלא הדין איש את רעהו חיים בלעו, כמבואר בריש טור חושן משפט. ועל אלה ארבע שהן שמונה, הן שמונה פרשיות של שובבי"ם ת"ת, פרשת שמות - מענין גלויות וסיגופים של ישראל. וימרו את חייהם וגו' (שמות א' י"ד) וכל העבודה הקשה היה למירוק וזיכור, והיא התשובה הנגלית כמו שנבאר. פרשת וארא - שם יתבאר התשובה שהיא בלב שלם שהיא מדת אמת כמו שנבאר, פרשת בא - שם תתבאר ענין העבודה, פרשת בשלח - שם תתבאר ענין התפלה, פרשת יתרו - שם מתן תורה, פרשת משפטים - שם מתן הדין, פרשת תרומה - שם נדברת הלב הנכלל בצדקה, פרשת תצוה - בעשיית בגדי כהונה לאהרן איש חסיד, שם יתבאר גמילות חסדים וסימנא מילתא, כי אלו התיבות של שובבי"ם ת"ת רומזים לארבע חומות תשובה, תפילה צדקה תורה, כי שובבים רמו לשובו בנים שובבים ובמה בתיבת ת"ת, ראשי תיבות תשובה תפילה, וגם ראשי תיבות תלמוד תורה, וגם תיבת ת"ת הוא לשון נתינה רומז לצדקה.

עוד כתב בספר של"ה הקרוש מסכת תמיד נר מצוה אות י"ב: אמרו רבותינו זכרונם לברכה (מציעא נ"ט א') כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה, על כן יעורר אדם עצמו ויראה שתפילתו תהיה בדמעה, ובנידויו והזכרת עונותיו ובקשת הסליחה והמחילה פשיטא ופשיטא שיהיה בבכי ותחנונים, ואף אם לפעמים אינו בוכה ממש יהיה קול דברים שמדבר בתפילתו יהיה בקול נמוך ומשבר כאילו היה בוכה, ועל זה רמז דוד המלך עליו השלום (תהלים י"ט) כי שמע ה' קול בחיי, לא אמר בבכיי רק קול בכיי, כלומר שעושה קול כאילו בוכה ויאמר הכל בקול תחנונים כקול עני ואביון המתחנן.

וראיתי עוד בספר השל"ה הקדוש מסכת תענית חלק ג' אות ה' וסוד עיקר התעניות על כל זה הוא מזבח מוכן לכפר על חטאיו, כי במיעוט אכילה ושתיה מתמעט מחלבו ומקריב אותו המיעוט בתפילתו לפני אלוהיו, והיה לפנות ערב בגבור עליו חולשת האברים אש שלהבת יסודתו תוקד בו לא תכבה לאכול ולהמעיט חלבו ודמו והסוד ועניינים ידועים בארם ואוכלים חלבו ודמו וממעיטין אותו. וכשם שעשן האש עולה מתוך הקרבן כך ריח האדם יוצא לחוץ ועולה הוא ריח ניחוח לה'. כל זה ביום התענית והאדם צריך לכון רוחו ונשמתו לכל הדברים האלה, ולכונן עצמו לפני אלוהיו כאילו הוא מזבח כפרה מוכן לפניו, ולבקש ממנו סליחה, ונסלח לו מחטאתו אשר חטא. וזה לשון הזהר (פרשת שמות ב' כ' ב') בפסוק דודי לי ואני לו הרועה בשושנים (שיר השירים ב' ט"ז) שהקדוש ברוך הוא מנהיג את עולמו בחסד ובדין שהוא רמז השושנים שיש בו אודם ולובן, זה לשונו: מה השושן הזה אדום ולבן, כך ריח הקרבן מאדום ולבן, בא וראה מריח הקטורת שהסמנים מהם אדומים ומהם לבנים כגון הלבנה שהיא לבן מר דרור אדום והריח עולה מאדום ולבן, ועל כן מנהיג עולמו כשושנים שהם אדום ולבן.

ועוד כתיב בספר שני לוחות הברית, שם אות ד, ומצאתי כתוב בקונטרסי תלמידי האר"י ז"ל וזה לשונו: סוד התענית הוא דומה לקרבן, והענין כי אף על פי שמצינו שהאכילה כשהאדם מכוין בה היא כוונה גדולה עד מאוד, מכל מקום הארתה היא מתתא לעילא כדמות תחילת הקרבן, אך התענית היא כסיום ענין הקרבן מעילא לתתא, והוא כי הנה הקרבן בתחילה עולה מתתא לעילא ועולה העשן וריח ניחוח מעשיה ליצירה ומיצירה עד אין סוף כנודע.

ועוד צריך ליתן צדקה ביום התענית לפחות למה שהיה אוכל יתנו לעניים לפי שאם לא נתן ולא עיכב מיחזי שלא לשם שמים כי הרבה כליים אינם אוכלים כדי שיקבצו ממון, לזה צריך לתת דמי מאכלו לצדקה כדי שלא יהנה מן התענית. ורבותינו זכרונם לברכה רמזו תענית"ת "תת עני" ובגמרא אמרו (סנהדרין ל"ה א') כל תענית שמלינים בו צדקה כאלו שפך דמים, וגם אמרו (ברכות ו' ב) אגרא דתעניתא צדקתא ועל ידי הצדקה מלקט אשר פזר וזה שנאמר (ירמיה ג' י"ד) שובו בנים שובבים כי הבנים הן עון הקרי, וזה שנאמר (דניאל ד' כ"ד) "וחטאך בצדקה פרוק" מלשון חסרון רוצה לומר מה שנחסר מבניך בקרי בצדקה פרוק.

ועוד יקרא תהלים הוא תקנה לקרי וכתב הרב שני לוחות הברית (בחלק ג' מסכת תמיד אות כ"ג) ומי שנפשו חשקה לדבקה בו יתברך בשבחא, אז ידבק עצמו בספר תהלים, וכבר אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ירושלמי שקלים ב' ה') שהתפלל דוד המלך עליו השלום שיאמרו זמירותיו בבתי כנסיות ובתי מדרשות, וזה לשון רבנו יונה בפרק אין עומדין על המאמר דלעיל: אמר

האל הגדול הגבור וכו' יש מפרשים דוקא בשמות התואר כגון אלו אין להאריך, אבל בדברים של שבח, אם משבח למקום שעשה עמנו נסים ונפלאות ומספר אותם אינו אסור.

ואשרי האיש אשר אומר תהלים בשירה ובזמרה ובשמחה ובכונת הלב, לא כמו בדור הזה שאומרים במרוצה ובמהירות ובבלתי כוונה והבנה, ושוגים גם כן בקריאה ומדלגים הפסוקים וחוטפים זה מזה, האומר חוטף פסוק של העונים, והעונים חוטפים פסוק של האומר וכמעט אין זה בירך אלא מנאץ חס ושלום, על כן אני אומר טוב מעט בכונה מהרבות בלא כוונה, ומי לה' אלי יתפוס זה הסדר שאסדר דבר יום ביומו חק ולא יעבור, כי על כן באתי בקונטרס הזה, ראשית דבר, תהלים יחלוק אותו לימי החודש לגמור אותו כאשר סדר בעל צידה לדרך, דהיינו יום ראשון עד למה תעמוד ברחוק, סימן י', יום שני מן למה תעמוד עד למנצח לעבד סימן י"ח, יום שלישי מן למנצח לעבד עד מזמור לדוד סימן כ"ג וכו' ככתוב בצידה לדרך עיין שם.

הקשר בין שעבוד מצרים לימי השובבי"ם

והנה רבנו האר"י ז"ל (שער הכוונות דרוש א' דפסח, ושער הליקוטים פרשת שמות), גילה והרחיב את ענין תיקון השובבי"ם, והוא כי המתבונן יראה את השעבוד הקשה שנשתעבדו בו עם בני ישראל במצרים אשר לא היה כמוהו צער וסבל וקושי, ומדוע נגזר עליהם השעבוד בפרך כל כך.

והענין הוא כי איתא בגמרא במסכת עירובין (דף יח:): אדה"ר חסיד גדול היה, ופירש מאשתו אחרי חטא עץ הדעת ק"ל שנים, ובאותם השנים הוליד מהטיפות נשמות בלי גופות, ואותן הנשמות עשקה אותם הסט"א, והן צריכות תיקון.

לכן אותן הנשמות חזרו והתגלגלו כמה וכמה פעמים עד שנתקנו, וסימנם אמס"ה בתחילה בדור אנוש, ואח"כ דור המבול, ועליהם נאמר "וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ", רעת האדם הוא אדה"ר, ורע הוא המשחית זרעו ר"ל שנקרא רע כנ"ל, אח"כ נתגלגלו בדור הפלגה, וזה שנאמר "וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל אשר בנו בני האדם" - בנוי דאדם קדמאה. והוסיפו חטא על פשע למרוד בעליון.

ואח"כ נתגלגלו בדור סדום, וגם הם היו רעים וחטאים לה' מאד, אמנם בכל פעם שבאו נזדככו במקצת, עד שבאו למצרים שהוא כור הזהב, והתחיל להראות בחינת הזהב שבהם, והם היו בני ישראל שנשתעבדו במצרים בשעבוד הקשה בחומר ובלבנים וכו', וגלות מצרים היא שורש כל הגלויות כולם כמו שכתוב "בני ישראל הבאים מצרימה" באי"ם ר"ת בכל אדום יון

מדי. וזה שאמר הפסוק בעובדיה "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו" ה"ר - ג' אדום יון מדי בבל, בדיוק. וכן גאולת מצרים היתה שורש כל הגאולות, כמ"ש "ואנכי אעלך גם עלה". וכל עיקר גלות מצרים היה כדי לברר ניצוצי הקדושה להכין עצמנו שנהיה ראויים לקבלת התורה, כי מטרת היסורים וקושי השעבוד והגלות, היא, לזכך את החומר שלנו, ולכפר על עוונותינו.

ובפועל השתעבדו עם ישראל שם רק ק"ל שנים, אפי' שהיו שם רד"ו שנה, כי יוסף הצדיק מלך שמונים שנה מהיותו בגיל שלושים עד מאה ועשר, ובאותם שנים לא השתעבדו, וזהו שכל מושבם היה רד"ו שנה אבל השעבוד היה רק ק"ל שנים, כדי לכפר על ק"ל שנים של אדה"ר.

וכן עם ישראל היו במצרים ק"ל שנה ואח"כ נולד משה רבנו, וכשיצאו היה בן שמונים הרי בדיוק מאתיים ועשר, וכן יוכבד פירש ממנה עמרם ואח"כ החזירה וילדה למשה והיתה בת ק"ל שנה וז"ש "שלושים ומאה משקלה", אותיות מש"ה ק"ל, כי אמו בת ק"ל שנה ילדתו.

וכתב ה"חתם סופר" שמפני שאבותינו לא השלימו השעבוד שהם ארבע מאות שנים והוצרכו לצאת קודם זה, כדי שלא יכנסו תוך חמשים שערי טומאה, לכן נשאר לדורות הבאים לתקן זה, והתיקון הוא בפרשיות שובבי"ם כי אז כאשר קוראים בתורה את השעבוד, מתעורר בכל שנה ושנה אותו תיקון שהיה אז, והוא זמן מסוגל לברר הניצוצות והנשמות ולתקן.

והיום בדורנו קשה לסבול שעבודים ועבודת פרך וצרות, ואפילו לא צומות ותעניות, ולכן עיקר התיקון הוא בפרשיות אלו, הוא שישמור פיו ולשונו מלדבר דברים אסורים, ולהרבות בלימוד התורה, שיוסיף שעות לימוד וינצל בשלימות את השעות שלומד.

כמו שאמרו רבותינו (מסכת ראש השנה דף יח.) אם יכופר עון בית עלי בזבח ומנחה, בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה הקדושה.

ועוד איתא בגמ' על הפסוק "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים", שלימוד התורה עולה על כל הקרבנות. וכעין זה איתא בתנחומא, אם חטא אדם ונתחייב מיתה לשמים מה יעשה ויחיה, אם למוד לשנות פרק אחד ישנה שני פרקים, ואם דף אחד ישנה שני דפים, עכ"ל התנחומא.

וזה מה שאמר בזוה"ק הנ"ל שהבאנו, על הפסוק וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים וכו', "בעבודה קשה" - זה קושי"ה, "בחומר" - זה ק"ו, "ובלבנים" - זה ליבון הלכה.

"ובכל עבודה בשדה" - זה ברייתא, מלשון בר'א בחוץ בשדה. "את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך" - בפרכא ותיק"ו.

וביאר האוהב ישראל, שהזה"ק בא לפרש שכיון שבדורות הללו נחלשו הדורות ואין להם כח להתענות, התיקון הוא ע"י לימוד התורה, שזה במקום השעבוד הקשה, שהוא מתייגע בתורה ומפלפל ומתעמק, ובפרט אם לומד לשמה ומזיע בלימוד, וכמו שרבנו האר"י שהיה מקשה ומתריך וכו' כדי לשבר את הקליפות, כי הקושיות הם מחמת הקליפה שסביב התורה, וע"י יגיעת התורה משברים אותם.

ולכן מי שלומד טוב בימים הללו של השובבי"ם, מקבץ ומברר הניצוצות הקדושות ומחזיר אותם למקומם ועושה תיקון גדול.

והתורה היא הסם והרפואה של האדם בימי השובבי"ם, כי התורה היא מחיה ומרפא כל רמ"ח אברים ושס"ה גידים שבאדם, כי היא כלולה מכל חלק ואבר וגיד מהאדם, כי כל מצוה שאדם לומד בתורה היא כלולה מתרי"ג מצוות, ועי"ז מרפא ומחזק כל תרי"ג אברים וגידים שבאדם.

וידוע כי החטא הידוע היא העבירה החמורה יותר מכל העבירות, כי בכל עבירה שאדם עושה הוא פוגם רק באותו מקום שפגם, אבל החטא הידוע כיון שהוא התמצית של כל הגוף, לכן הוא פוגם בכל הגוף, וא"כ עיקר התיקון הוא ע"י לימוד התורה, כי לימוד התורה תלוי הרבה במוח האדם, וכולל ג"כ כל הגוף, כי התורה עצמה נקראת גוף שהיא בתפארת ולכן בו התיקון, ולכן צריך להרבות בלמוד בימים אלו.

עוד נודע שעיקר הפגם הוא במחשבה, כי אין אדם מקשה עצמו אלא לדעת כמו שאמרו רז"ל. ע"כ ע"י עסק התורה שהוא תלוי במחשבה מתקן הברית קודש. ובפרט אם הוא מחדש בתורה, שכנגד מה שחידש במחשבתו מחשבות און, עתה מחדש חידושים בתוה"ק. וכ"כ בספה"ק, שזהו עיקר התיקון, כי הוא מידה כנגד מידה, וזה לעומת זה עשה האלהים.

וכדי לדעת כמה חשוב התיקון הזה בימים אלו, אפשר לראות מעצם זה שאבותינו במצרים התענו כל כך הרבה בפרך בחומר ובלבנים ומיתות משונות וכו', וכל זה כדי לתקן את אותם ק"ל שנים את הנשמות העשוקות דאז.

ואמר ה"מגיד מדובנא" שהחולה יכול להכיר את חליו לפי מרשם הרפואות שהרופא נותן לו, שאם נותן לו דבר קל ופשוט, נכון לבו ויבטח שמחלתו קלה ותעבור מיד, אבל אם הרופא נותן לו סידרה של בדיקות ותרופות מינים ממינים שונים, זה סימן שהוא בצרה גדולה.

כן הדבר אצלנו, מקושי השעבוד ניכר גודל הצורך בתיקון הנשמות, ולכן גם לתיקון שלנו יש משמעות גדולה וצורך גדול.

עוד בענין הנ"ל

עוד ידוע כי מחמת זוהמת הנחש נעשה לאדה"ר "כתנות עור" במקום "כתנות אור" שנחלפה אות א' באות ע', ונטהרו מזוהמה זו ע"י עבדות - עינוי, שהם רמוזים באות ע' כמ"ש "ועבדום וענו אותם" והטעם למה דוקא היו צריכים לתקן באות ע', כי ע"ן בגימ' ק"ל-שאדה"ר חטא ק"ל שנה שפירש מאשתו כמנין ע"ן, והם היו צריכים לברר הניצוצות של אדה"ר שיצאו באותם ק"ל שנה, ולכן היו צריכים לתקן אות ע"ן שבמילואה היא גימ' ק"ל.

והמתבונן יראה כי האדם עד גיל שלוש עשרה הוא עדיין קטן והם ימי הקטנות שלו ימי הנעורים שצריך לתקן את הימים האלו שחטא בהם בחטא הנעורים כנודע. והנה אדם הראשון חי אלף שנים וימי הקטנות שלו היו מאה שלושים שנה כי בערך אדם רגיל שעד גיל שלוש עשרה זה קטנות. כמו כן באדה"ר לפי אורך זמן ימי חייו שהם אלף שנה. אם כן עד ק"ל שנה זה ימי הקטנות שאז שולט היצה"ר, ולכן חטא באותם השנים.

גם מצרים הוא המיצר העליון, ששם יושב פרעה מאחורי הדעת ששם היה הפגם.

וכמו שהבאנו לעיל ששיעבוד מצרים הוא על אותם ק"ל שנים שפירש אדה"ר מאשתו וכו', שע"י שיעבוד מצרים נתקנו כל אותם הניצוצות, וא"כ עיקר הסבל שסבלו עם ישראל במצרים היה כדי לתקן חטא אדה"ר. ומכיון שכל שנה מתעוררת שוב אותה בחי', לכן הזמנים הללו הם ימי השובבי"ם, מסוגלים לתקן הקר"י, וכן שוב"ב גי' קר"י, וכידוע שאין דבר שמזמר ומכרית כל הקוצים וכו' כמו אמירת תהלים, כי ע"י אמירת תהלים מוציאים מהשביה את הניצוצות הקדושות, ולכן מרומז כאן שמות בני ישראל הבאים ר"ת שביה, שע"י אמירת התהלים מוציאים את הניצוצות מהשביה.

"שובו בנים שובבים" = גי' 776 בדיוק "ביאת המשיח" שכידוע כל עיקר הגאולה תלוי בנו ע"י שנתקן ניצוצי הקדושה, והעיקר הוא להטהר מעוון זה כידוע, שהוא להוציא יקר מזולל.

וכן הגאולה הפרטית של כל אחד ואחד מאתנו תלויה בתיקון זה, ורמז זה באמרו "שובו אלי ואשובה אליכם" - גי' 776 גי' ביאת המשיח. גם תשע"ב עם האותיות יעלה גי' ביאת המשיח ע"ה.

והנה תיקון גדול הוא למעט בימים אלו במאכלות ובמותרות ככל שאפשר, כי קשה לכל אדם לצום ובפרט למי שלומד תורה שאם ירבה בתעניות יתבטל מהתורה, ועכשיו עיקר התיקון צריך להיות על ידי התורה כי כאשר עדיין לא קבלנו את התורה התיקון היה ע"י יסורים עבודת פרך, אבל אחר שקבלנו את התורה עיקר התיקון הוא ע"י התורה הקדושה ולכן צריך להשתדל ולהתאמץ ללמוד יותר מכפי יכלתו.

אמנם רבנו האר"י כתב בשער רוה"ק כי מי שנכשל בעבירות הללו אפי' התורה אין בכוחה להצילו לגמרי, אלא צריך לעשות את סדר התעניות המובאות שם ומה שאומרת הגמרא (תענית דף יא.) האי צורבא מרבנן דיתיב בתעניתא ליכול כלבא שירותיה, זה רק במי שלא חטא ומתענה, אבל אם אדם יודע שחטא חייב לעשות כל סדר התיקון שאמר רבנו האר"י ז"ל.

אלא שבדורות האחרונים באו גאוני עולם וראו שנתמעטו הדורות, ואי אפשר לאדם לצום כל הימים כפי שאמר רבנו האר"י, ולכן אמרו שיצום יום אחד והשאר יפדה בכסף, ובזה אין ביטול תורה כמעט, ומי שחולה ואינו יכול לצום גם יום אחד יעשה תענית דיבור ויפדה את הצומות בכסף. וכתב רבנו החיד"א כי יותר חשוב מענין התענית הוא משיכת עצמו מהמאכל, וזו היא תשובת הראב"ד, שיכינו לו מאכל טעים מאד ויאכל ממנו מעט מאד, והשאר יעזוב ויתגבר על יצרו, ובזה יהיה נחשב לו כמו תענית.

ולכן עכשיו זה הזמן לשמור על הברית בימים הללו הקדושים מאוד, וכמה צריך האדם להשתדל לחתן ילדיו מוקדם ככל האפשר, שלא יכשלו בחטא, ואח"כ הצרי הגדול הוא ללמוד הרבה תורה, לקרוא כל יום ק"ש שעל המיטה, ולקרוא תיקון מ"ח מתיקוני הזהר "בראשית תמן", ותהלים, וכל יום יתן צדקה, וגם מעלה גדולה היא להזהר על דקדוק בשמירת השבת שמעלתה גדולה מאוד.

ולכן נתאסף כולנו יחד בעזהש"ת ביום חמישי בשעה 12:30 בישיבה הקדושה ונעשה תיקון היסוד עד 17:00 אחר הצהרים. ואי"ה כל שבוע ביום חמישי בשעה הנ"ל נעשה תיקון אחר.

כל מה שנדרוך הקשת יותר, החץ ירוץ למרחוק יותר, כן התפילה תעלה יותר ויותר. וע"כ צריך להתחזק מאד בתפילה ובתחנונים ובתיקונים בימי השובבי"ם. ועי"ז נזכה לתשובה שלימה. והקב"ה יבטל מעלינו כל גזרות קשות ורעות ויגאלנו גאולה שלמה עוד השנה במהרה בימינו אכ"ר.

וראיתי בחוברת פנינים רמז נפלא בזמן השובבי"ם דהנה המילה חול = 44 ואילו המילה קדש = 504, וההפרש ביניהם הוא 360 כמנין "שובבי"ם". כלומר כנדי לעלות את האדם מחול לקודש, אנו צריכים להגיע לימים הק' של ה"שובבי"ם" שמספרם 360, דרכם אנו יכולים לעשות סיבוב חד של 360 מעלות מן הקצה לקצה...

ואף זאת נרמז במילים: "המבדיל בין קדש לחול חטאתינו הוא ימחול", כלומר, ההבדל שיוצא מההפרש של המילים "חול" "קדש", שהוא בגימטריא "שובבי"ם", בכוחם לטהר את הנשמה ולהביא למחילת עוונות.

ביאור ההפטר

הקשר בין ההפטר לפרשה

בהפטר מסופר על נבואת ירמיהו שסרב בתחילה ללכת בשליחות ה' משום שאיננו איש דברים אך ה' אומר לו שהוא נבחר מהבטן לתפקיד זה ולכן ילך וה' עמו. וזה מעין הפרשה שמשה מסרב ללכת בשליחות ה' כי הוא לא איש דברים, אך ה' אומר לו שהוא נבחר לכך והוא יהיה עמו. גם מסופר על האמונה שבני ישראל האמינו בה' ויצאו למדבר לארץ לא זרועה, וזה מעין הפרשה שהקב"ה אומר שישראל יאמינו בה' ויסכימו לצאת למדבר לארץ לא זרועה, כמ"ש ושמעו לקלך.

תוכן ההפטר

הנביא ירמיהו התנבא בימי יאשיהו בן אמוץ מלך יהודה וכן בימי בנו יהויקים, והתמידה נבואתו עד גלות ירושלים וחורבן בית המקדש.

וכשנגלה אליו ה' בפעם הראשונה, סרב ירמיה ללכת משום שהוא צעיר ואיננו איש דברים, אך ה' אמר לו שיהיה עמו והוא בחר בו מבטן אמו לתפקיד זה, והוא מינה אותו על כל האומות להתנבאות על הרעה ועל הטובה, ולכן אין לו לפחד.

אחרי כן רואה הוא בנבואה מקל ללא עלים ופרחים, והוא בחכמתו הבין שזה מעץ שקדים. הקב"ה מאשר את הבחנתו ואומר לו שהוא שוקד וממהר לעשות את דברו ולהביא את הרעה על יושבי הארץ.

אחרי כן ירמיהו רואה בנבואה סיר רותח. והמקום המרובה ברתיחה הוא כלפי צפון. ומסביר לו ה' שמצפון שהיא בבל, תבוא רעה על יושבי הארץ, שיתאספו אומות העולם ויעשו מצור על ירושלים וערי יהודה, וישלם ליושביהם כגמולם על שעזבו את ה' ועבדו עבודה זרה.

גם הודיע לו שהשרים ועם הארץ ילחמו נגד ירמיהו וירצו להרע לו על שהוא מוכיחם ומייסרם, אך לא יוכלו לעשות לו מאומה, כי ה' אתו, ולמרות שיענישם הנה לא יכלם ח"ו אלא יזכור את חסדו אתם.

גם יזכור להם זכות האמונה שהאמינו בו ויצאו למדבר לארץ לא זרועה ולא אמרו היאך נצא למדבר ארץ ציה ושממה, אלא בטחו בו. לכן זכות מצוה זו תגן בעדם, שיעניש את מעניהם ויטיב עמם באחריתם.

ירמיהו פרק א' - פרק ב' פסוק ג'.

אלו הם **דְּבָרֵי יִרְמְיָהוּ** הנביא והצדיק **בֶּן-חֶלְקִיָּהוּ** [א] והוא חלקיהו בן שפן הכהן

עיונים והארות

המפרשים מי היה חלקיהו בן שפן הכהן שמצא ספר התורה בבית ה' בימי יאשיהו כמובא בספר מלכים^ב, פרק כב, ח. ואומר האברבנאל וז"ל: וספר זה כתב משה רבינו, ומצאו שהיה נגלל בפסוק (דברים כח, לו): "וילך ה' אותך ואת

א. כתב האלשיך הקדוש וז"ל: כי סיבת הזכרת יחוסו של ירמיה, שכל נביא שנזכר שמו ושם אביו - היה נביא בן נביא ומה גם אם היה זה חלקיהו בן שפן הכהן הגדול, הרי שהיה ירמיהו גדול ובן גדול, צדיק ובן צדיק, כי נחלקו

הגדול, [וא"כ ירמיה הוא נביא בן נביא צדיק בן צדיק (ע"פ מלבי"ם)] **מִן־הַפְּהִנִּים אֲשֶׁר** יֵשֵׁב

בְּעִנְתוֹת עיר מערי הכהנים, שהיא **בְּאַרְץ בְּנִימִן** (רד"ק): **בְּאֶשֶׁר הִיא** תחילת

עיונים והארות

בזה, זה נתנבא ארבעים שנה, וזה נתנבא ארבעים שנה, זה נתנבא על יהודה וישראל, וזה נתנבא על יהודה וישראל, זה עמדו בני שבטו כנגדו, וזה עמדו בני שבטו כנגדו, זה הושלך ליאור וזה הושלך בבור, זה הוצל על ידי אמה, וזה הוצל על ידי עבד, זה בא בדברי תוכחות, וזה בא בדברי תוכחות.

דבר אחר ירמיה - ירום י"ה, עשר מסעות נסעה השכינה, מכרוב לכרוב מכרוב למפתן הבית... דבר אחר ירמיה, שבימיו נעשה בית המקדש אירימון. דבר אחר שבימיו מתרוממה מדת הדין. בן חלקיהו - א"ר יודן ברבי סימון מאותו שבט שכתוב בו אני חלקך ונחלתך... אמר שמואל בר נחמני ארבעה הם שבאו ממשפחת נכריה, ואלו הם, פנחס, ואוריה, יחזקאל וירמיה. ירמיה היו מזלזלים אחריו ואומרים לא מבני בניה של רחב הזונה הוא, וצריך הכתוב ליחסו, דברי ירמיהו חלקיה.

בארץ בנימין - נתן חלק של בנימין בארץ, מה בנימין לא נתברר יעקב אבינו שהוא מעמיד שנים עשר שבטים עד שנולד בנימין, כך כל הנביאים שנתנבאו על ירושלים לא נתבררה נבואתם עד שעמד ירמיהו, ומה בנימין כל ימים שחיה במעי אמו לא מתה וכיון שיצא מתה, הדא הוא דכתיב ויהי בצאת נפשה כי מתה, כך כל ימים שהיה ירמיהו בתוך ירושלים לא חרבה, וכיון שיצא ממנה חרבה, וזה שירמיה אומר פתיני ה' ואפת, שידלתי ואישתדלתי, אפקתני מן גו ביתא וחרבתי. (ילק"ש).

מלכך... נמצא שהיה הראשון לבשורת הגלות, ולכן זכה שבנו ירמיה נבא על החורבן.

דברי ירמיהו - וכי לא נתנבא ירמיהו אלא אלו בלבד, והלא שני ספרים כתב, שנאמר עד הנה דברי ירמיה, ומה תלמוד לומר דברי ירמיהו, מלמד שהיו דברי תוכחות, שנאמר כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים, ואומר כי גדול היום ההוא מאין כמוהו... כיוצא בו אתה אומר דברי עמוס אשר היה בנוקדים, וכי לא נתנבא אלא הוא בלבד, והלא אף חביריו נתנבאו, אלא שהם דברי תוכחות. (ילק"ש).

ר' יהושע דסכנין פתח, עבד משכיל ימשול בן מביש, עבד משכיל זה ירמיהו, ימשול בן מביש אלו ישראל, שביישו עצמם לע"א, א"ר אבא בר כהנא ייתי ברא דמקלקלתא דתקנת עובדיה, ויוכח לברא דמתקנתא דקלקל עובדיה. ובתוך אחים יחלק נחלה זה ירמיה, דכתיב ויצא ירמיהו מירושלים וגו'.

רבי שמואל בר נחמני פתח, אני אמרתי לכם כי החרם תחרימם. אם לא תורישו את יושבי הארץ, ואתם לא עשיתם כן, אלא ואת רחב הזונה ואת בית אביה ואת כל אשר לה החיה יהושע, הרי ירמיה בא מבני בניה ועושה לכם דברים שלשכים בעיניכם ולצנינים בצדיכם.

רבי יודן בר' סימון פתח, נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך, וכתוב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, ואת אמרת כמוך, אלא כמוך בתוכחות, אתה מוצא כל מה שכתוב בזה כתוב

דְּבַר־יְהוָה אֵלָיו ששרתה עליו השכינה **בִּימֵי יְאֻשִּׁיהוּ בֶן־אֲמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה** שהיה הוא ודורו הצדיקים (מלבי"ם) והתחיל להתנבאות **בְּשָׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ: וַיְהִי** ירמיהו נביא כל ימיו יאשיהו הנותרים, וגם התמידה הנבואה שלו **בִּימֵי יְהוִיָּקִים בֶּן־יְאֻשִּׁיהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה** שאז הדור היו צדיקים והמלך רשע **עַד־תָּם עֲשִׂיתִי־עֲשָׂרָה** אחת עשרה **שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יְאֻשִּׁיהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה** שאז העם היו רשעים והמלך היה צדיק **עַד־גָּלוֹת יְרוּשָׁלַם** שאז נתקיימו כל נבואותיו (מלבי"ם) **בְּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי: וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: הַבָּטְרָם אֲצֹרֶךְ (אֲצֹרֶךְ קָרִי) בַּבֶּטֶן [ב] מְקוֹדֵם שְׁנוּצַרְת בְּבֶטֶן אִמֶךְ יְדַעְתִּיד** הכרתי בדך שאתה הגון

עיונים והארות

דרכיך כדרך הסוטות ונתת את עיניך באיש אחר. ומנין שאמר ירמיה כן, שכן כתיב ומצח אשה זונה היה לך. כיון ששמעה אמו דברים הללו אמרה, מה ראה זה לומר לי כך שלא בעונתי. פתח פיו ואמר לא עליך אמי אני אומר, ולא עליך אמי אני מתנבא, אלא לציון ולירושלים אני אומר, שהיא מקשטת את בנותיה ומלבשתן זהורית ומעטרת אותם בזהב, 'בואו השונאים וישודדו בהם, שנאמר ואת שדוד מה תעשי. אמר לו הקב"ה בטרם אצרך בבטן ידעתך, עד שלא יצרתך במעי אמך מניתיך להיות מתנבא על עמי, וענה ירמיהו ואמר לפני הקב"ה, רבונו של עולם איני יכול להתנבאות עליהם, אי זה נביא יצא להם ולא בקשו להורגו, העמדת להם משה ואהרן לא בקשו לרגום אותם באבנים. אמי. יכול לצאת ידי ישראל, לא ידעתי דבר כי נער אנכי. אמרה לו רוח הקדש הלא לנער אני אוהב שלא טעם טעם חטא, גאלתי את ישראל ממצרים וקראתים

ב. **בטרם אצרך** - יכול בעתו, תלמוד לומר זה ספר תולדות אדם, מלמד שהראה לו הקב"ה לאדם הראשון חכמי כל דור ודור, ורשעי כל דור ודור, שנאמר וזרו רשעים מרחם, מספר שנותם ומנין ימיהם וחשבון שנותיהם, סכום פסיעותיהם... וירמיהו נולד מהול, שנאמר בטרם אצרך בבטן ידעתך. (ילק"ש).

ירמיה הנביא היה מארבעה בני אדם שנקראו יצירים, הראשון הוא היה אדם, השני הוא היה יעקב, השלישי הוא היה ישעיה, הרביעי הוא היה ירמיה, דכתיב בטרם אצרך בבטן ידעתך. יציאתו של ירמיה לעולם זעק זעקה גדולה כבחור, ואמר מעי מעי אוחילה, חושש אני לבי קרבי זעו עלי שבר על שבר אני ששברתי כל הארץ. ומנין שאמר ירמיה כן, שכן כתיב מעי מעי אוחילה קירות לבי הומה לי לבי לא אחריש. פתח פיו והוכיח לאמו, אמר לה אמי, לא עברתני כדרך הנשים ולא ילדתני כדרך הילדות, שמא היו

וראוי לנבואה **וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מִרְחֹם אֶמֶךְ הַקֶּן שְׁתִּיף [ג] קידשתי אותך וזימנתי אותך נָבִיא לְגוֹיִם נִתְּתִיךְ וּמִינִיתִי אוֹתְךָ לְכָל אוֹמוֹת הָעוֹלָם (מ"ד): וְנֶאֱמַר אֶתְּהִי**
 אוֹי לִי שֶׁאֲנִי נִמְנָע מִלְּהוֹכִיחַ אֶרְנִי יִהְיֶה הַטֶּעַם שֶׁאֲנִי נִמְנָע הוּא כִּי הִנֵּה לֹא יִרְעָתִי

עיונים והארות

טהור ומתוך לב טהור. אבל אלה הקרבנות שבאים מאת חוטאים ופושעים בתור קרבנות כפרה על חטאים חמורים, שלכלכו וזהמו את נפשם ונשמתם, אותם לא היו צריכים להביא אל הקודש פנימה למקום קדושה וטהרה, אלא לאכול אותם ברחובה של עיר, במקום שגם אשפה וזוהמא מצויות שם.

המלמד, שהיה ידוע ומפורסם לתלמיד חכם, שמע את שאלתו של תלמידו הקטן, קמט את מצחו, חיפש במפרשי המשנה ולא מצא תשובה, והנה פנה אליו התלמיד הרך בפנים קורנות משמחה ואמר לו: מורי ורבי! כמדומני שמצאתי תשובה לשאלתי ומשפטי ה' צדקו יחדיו: מי שחטא ואשם בעבירות שבין אדם למקום או בין אדם לחבירו, דוקא אותו ואת קרבנו צריכים להכניס במקום הקודש, הוא אשר טומאה רצוצה בתוך גופו, נפשו לקויה ונשמתו נפגעה ונפגמה - הרי ברחובות העיר ילך ויסתאב עוד יותר, ומשום זה צריכים להכניס אותו "לפנים מן הקלעים" לתוך אור של קדושה ושל טהרה, כדי שיקבל גם הוא שפע של קדושה ויטהר את עצמו ואת נפשו מטומאתו וחטאתו, ואולם מי שנפשו זכה ונקיה מכל כתם ופגם, ולבו הטהור נדב להביא קרבן נדבה לה' הוא איננו זקוק דוקא למקום הקודש, והוא יכול להמצא ולאכול את קרבנו בכל מקום בלי כל חשש, מכיון שנשמתו בהירה. (תורת ההפטר).

נער, שנאמר כי נער ישראל ואוהבהו.

ירמיה היה משלשה נביאים שנתנבאו באותו הדור, ירמיה, צפניה וחולדה הנביאה, ירמיה היה מתנבא בשווקים, צפניה בתוך בתי כנסיות, וחולדה אצל הנשים.

ג. בטרם אצרך בבטן ידעתך ובטרם תצא מרחם הקדשתך - מסופר על הצדיק רבי ישראל מקוז'ניץ, שעוד בימי טל ילדותו כבר נתגלו בו סימני גדלות יחד עם ניצוצי קדושה וטהרה, וקשישי החסידים בפולניה מספרים, כי בהיותו כבן שש שנים היה מתפלל במתינות ומתוך דביקות והתלהבות, והיה מדקדק בכל מלה של תפילה להוציאה מפיו מתוך כוונה והבנה יתירה.

פעם אחת, בקראו את הפרק "איזהו מקומן של זבחים" קודם התפילה כנהוג, פנה לרבו שלמד אתו תורה ושאלהו: למה אלה הקרבנות שבאו לשם כפרת עוונות חטאים ופשעים, כמו חטאת הצבור והיחיד, אשם גזילות ואשם מעילות, נאכלים רק "לפנים מן הקלעים", בתוך כותלי בית המקדש עצמו, ואילו הקרבנות הבאים בתור נדבה, כמו קרבן תודה ושלמים, נאכלים בכל העיר ולא דוקא במקום הקודש, והלא לפי השכל ההגיוני צריך היה להיות להיפך: קרבנות נדבה, שבעליהם מביאים אותם מתוך רצון ורוח נדיבה, צריכים היו לאכול אותם דוקא במקום טהרה בתוך בית המקדש, מכיון שבאו ממקור

דְּבַר לסדר דברי הנבואה בצחות לשון **כִּי־נָעַר אֲנֹכִי** צעיר לימים ולא הורגלתי בזה ולא ישמעו לי (מלבי"ם): **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֶל־תֹּאמַר נָעַר אֲנֹכִי** אל תמאן בגלל היותך נער **כִּי עַל־כֵּל־אֶל־כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֶשְׁלַחְךָ תֵּלֵךְ** כי הם מבישים אל המשלח ולא אל השליח **וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אֶעֱוֹךְ תִּדְבֹּר** כי אני אשים הדברים בפיו (מלבי"ם): **אֶל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם** פן תכשל בלשונך ויקצפו עליך **כִּי־אַתָּה בְּאֵי לְהַצִּלְךָ מִיָּדָם נָא־יְהוָה** (מ"ד): **ט וַיִּשְׁלַח הוֹשִׁיעַ יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּנֵּעַ עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה בְּזֶה שִׁנַּגְעֲתִי בְּפִיךָ דְּבַרִּי הַנְּבֹאָה בְּפִיךָ** (מ"ד) שתדבר בחיתוך לשון בלא מורא (ע"פ המלבי"ם הנ"ל): **י רְאֵה הַפְּקֹדֶתִיךָ מִיָּמֵינוּ הַיּוֹם הַזֶּה לַהֲתַנְבְּאוֹת עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת לַהֲתַנְבְּאוֹת עֲלֵיהֶם פֹּרַעַנִיּוֹת לְנִתּוֹשׁ לַעֲקוֹר אוֹתָם מִמְּקוֹמָם וּלְנִתּוֹץ חֲלָקִים מֵהֶם וּלְהַאֲבִיד אוֹתָם לַגֹּמְרִי וּלְהָרוֹס כָּל־הַבְּנִין כּוֹלֵם לְבָנֹת וּלְנָטוּעַ** וגם התנבא על הטובה של בנין ונטיעה לבני ישראל (ת"י, רד"ק): **יא וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־אַתָּה רֹאֶה בְּמַרְאֵה הַנְּבֹאָה יְרֵמְיָהוּ וְאֹמַר מִקֵּל מִטָּה שְׂקָד [ד] מֵאִילָן שְׁגֹרָלִים בּו שְׁקָדִים אֲנִי רֹאֶה: יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי**

עיונים והארות

וזהו 'מקל שקד' אני רואה, הבנתי רמז דזכות אבות גרם המהירות לשים שארית לישראל.

מקל שקד אני ראה. אפשר במה שהגאון מהר"ר אברהם ז"ל אב"ד דק"ק בריסק, שנת שע"ה הגידו לו בחלום, כי קדוש, קש גימטריא ארבע מאות סטרא אחרא ארבע מאות איש דעשו, ובאמצע דו לשון זיווג להפרידם. ובקדוש

ד. כתב הגאון חיד"א דירמיה הנביא ע"ה ראה רחמיו יתברך להקדים שתי שנים למנין ונושנתם, כי בזה יהיה להם תקומה וברגז רחם יזכור זכות אבות, וזהו שרמז 'מקל שקד' אני רואה, כלומר זכות אבות גרם זה המהירות, ונרמז ב'מקל שקד', כי 'מקל' הוא אותיות סופי תיבות אברהם יצחק ישראל. שקד הוא ענין מהירות,

הִיטַבְתָּ לְרֵאוֹתַי ראית היטב ונכון כי השקד ממחר להוציא פרח קודם כל האילנות, והוא סימן
כִּי־שָׁקֵד מִמָּחָר וא"כ ראית דבר המרמז על מה שעתידי להיות
יְיָ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי פעם **שֵׁנִית לֵאמֹר מָה אַתָּה רֹאֶה**
 במראה הנבואה **וְאָמַר סִיר נְפוֹחַ** קדירה מעלה נפוחה **אֲנִי רֹאֶה וּפָנִיו** פני הרתיחה
 - מקום המעלה רתיחה מרובה **בְּפָנַי** מעבר וכלפי צד **צָפוֹנָה** (מ"ד): **וַיֹּאמֶר יְהוָה**
אֵלַי מִצָּפוֹן מבלל העומדת בצפונה של ארץ ישראל **תִּפְתַּח** תהיה מותרת לבא **הָרָעָה** נכי
 עד עתה כביכול היתה הרעה קשורה] **עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ** (מ"ד): **כִּי הִנְנִי קֹרֵא**
 אשים בלבם **לְכָל־מְשֻׁפְּחוֹת מַמְלָכוֹת צָפוֹנָה** שיבואו (מ"ד) **נֹאֲסֵי־יְהוָה**
וּבָאוּ וַיִּנָּתְנוּ אִישׁ בְּסֹאוֹ כשופטים היושבים על כסא המשפט, מול **פֶּתַח שַׁעֲרֵי**
יְרוּשָׁלַם וְעַל כָּל־חֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה לשמוע את
 טענת בעל הרצון (מלבי"ם): **וְדַבַּרְתִּי** ואז אדבר **מִשְׁפְּטֵי אוֹתָם** אתווכח עם יהודה וירושלים
עַל כָּל־רָעָתָם בעבור **כָּל־רָעָתָם** לבקש מהם הדין, א' על **אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי ב' וַיִּקְטְרוּ**

עיונים והארות

נעשה שקד, תתחברו ש"ק ת' דעשו, ונשארה הד' לבד.

ומכל מקום ירמיה הנביא זכר זכות אבות ואמר 'מקל שקד' 'מקל' רמז אברהם יצחק וישראל סופי תיבות מקל, להזכיר זכות אבות אשר חיו תק"ב שנים, כמספר ראשי תיבות 'ש'קד' א'ני ר'אה' עם הכולל, ועבדו את ה' כל ימי חייהם אפילו בחלום, כמו שכתב בספר חסידים (סי' קס"ה).

ראשון שהוא כנגד בית ראשון, וקדוש שני שהוא כנגד בית שני, היה אחריהם שעבוד, אבל קדוש שלישי שהוא גאולת עולם, כתב אחר כך (ישעיה ו, ג) 'מלא כל הארץ כבודו' זה תורף דבריו.

ואפשר דירמיה הנביא ע"ה ראה דגברו העונות, והחורבן יהיה אם לא ישובו. ובעונות נתחברו הת' שהיו נפרדים כרמוז בקדוש, ועתה השק נתחברו, ובעון נשארה הד' והו' נסתלק כמו שאמרו בזהר הקדוש. ובמקום שהיה קדוש

לֹא־לֵהִים אֲחֵרִים ג' וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם (מלבי"ם): יְיָ וְאַתָּה
 תֵּאֲזָר מִתְנִיךְ לילך בזריוות כאיש חיל וְקָמַתְּ וּדְבַרְתָּ אֲלֵיהֶם אַתָּה
 כָּל־אֲשֶׁר אֲנֹכִי אֶצְוֶךָ אֶל־תַּחַת תַּפְחֹד מִפְּנֵיהֶם להחניף להם פֶּן־אֶחָתֶךָ
 אֲשׁוּבֹר אוֹתְךָ וְאֶכְנִיעַ אוֹתְךָ לְפָנֵיהֶם (מ"ד): יח וְאֲנִי הִנֵּה נִתְּנִיךָ הַיּוֹם לְעִיר
 מִבְּצָר נָתַתִּי כַח בִּידֶךָ כַּעֲרֵי בַצּוּרָה וְלַעֲמֹוד בְּרִגְלֶךָ שֶׁלֹא יוֹכְלוּ לְהִסְתַּוֵּךְ וּלְשׁוּבֹרוֹ וּלְחֻמּוֹת
 נִחְשֶׁת וְחֹזֶק כְּחוּמָה שֶׁל נְחוּשֶׁת כְּדֵי שֶׁתּוֹכֵל לְהִתְגַּבֵּר וּלְהִתְחַזֵּק עַל־כָּל־הָאָרֶץ וְחֹזֶר וּמִפְרֵשׁ
 שִׁיתְגַּבֵּר עַל לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֵיהָ לְכַהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ וְלִיתֵר הָעָם (מ"ד):
 יט וְנִלְחַמּוּ אִלֶּיךָ כּוֹלֵם יִלְחַמוּ עִלֶּיךָ וְלֹא־יִוָּכְלוּ לָךְ מִפְּנֵי כִּי־אַתָּה אֲנִי
 נֶאֱמַר־יְהוָה לְהַצִּילָךְ מִיָּדַי (מ"ד):
 ב' וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר [ה]: ב' הֲלֹךְ וְקִרְאתָ [ו] בְּאֲזִנִּי

עיונים והארות

בפרקי אבות התחילו במשנה "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא".

ו. הלוך וקראת - זה היא תחלת הספר, למה נכתב כאן, שאין מוקדם ומאוחר בתורה. זכרתי לך חסד נעורייך - אחרים אומרים כדאי היא האמנה שהאמינו בי שאקרע להם את הים, שלא אמרו למשה היאך אנו יוצאים למדבר ואין בידינו מחיה לדרך, אלא האמינו ויצאו אחרי משה, עליהם מפורש בקבלה הלוך וקראת וגו'. ומה שכר נטלו על כך, קדש ישראל לה' ראשית תבואתה. ולמה קורא הוא תבואתו, שאין אנו אוכלין אלא מן התבואה, אבל הקרן קיימת לנו לעולם הבא, ולא נברא העולם אלא בזכות

ה. ויהי דבר ה' - כתב האברבנאל ז"ל: אחרי שנצטוו ירמיה בנבואה הראשונה, שילך בשליחות הקדוש ברוך הוא ולא יימנע מכך מפני שהוא נער, וגם הודיעו מאין תבוא הרעה הזאת במהירות, ראה הקדוש ברוך הוא, שיהיה קשה בעיני ירמיה לפתוח בנבואה של פורענות, ומוטב שינבא נבואה ראשונה בדברים טובים, ואחר כך יגיד את דברי הפורענות העתידיים לבוא, לכן התחיל הפסוק "הלוך וקראת באזני ירושלים", ויאמר דברי שבח ונחמה, כהקדמה לדברים הקשים שיאמר אחר כך... וזו מדה טובה לשבח תחילה את מי שרוצים להוכיח, אחר כך לומר לו את דברי התוכחה, כדי שלא יבוא לידי יאוש, וגם

יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד אֲשֶׁר
עָשִׂיתִי עִמָּךְ בִּימֵי נְעוּרֶיךָ אֲהַבְתָּ אֶהְבֵּת אֶהְבֵּת אֶהְבֵּת אֶהְבֵּת אֶהְבֵּת
הָרַסְתָּ סִינִי בַקִּבְלֹת הַתּוֹרָה, וְכֵן זָכַר אֲנִי לָךְ אֶת הָאֲמוּנָה שֶׁהָאֲמֻנָה כְּשִׁינִית
בְּמִדְבָּר בְּאַרְצָא לֹא זָרְעָהּ [ז] לְמַדְבַּר שֶׁאֵין בּוֹ זֶרַע וְזֶרַע וְאֵין מִדָּה לֵאכּוֹל (מ"ד): קָדֵשׁ
יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִשְׂרָאֵל נִחְשָׁבִים כְּתוּמָה שֶׁהִיא קוֹדֵשׁ לַיהוָה שֶׁלֹּא יֵאָכְלוּ זָרִים, כִּי יִשְׂרָאֵל רִאשִׁית
תְּבוּאָתָהּ [ה] שֶׁהֵם הַטּוֹבִים וְהַמְּשׁוּבָחִים מִכָּל הָאֲמוּנוֹת כָּל־אֲכָלֵיו וְחַיֵּי מְשֻׁמְדִים אֶת יִשְׂרָאֵל
יֵאֻשְׁמוּ אֵע"פ שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל נִעֲנָשִׁים עֲבוּר חֲטָאִם, עַכ"ז רָעָה תָּבֵא אֲלֵיהֶם עַל אֲמוּנוֹת הָעוֹלָם
שֶׁהֲרֵעוּ לָהֶם (מ"ד) נָא־יְהוָה כִּי זָכַר אֲנִי לָהֶם חֶסֶד נְעוּרֵים חֲסָדִי הָאֲבוֹת:

עיונים והארות

ושכינתיה. וע"י זה זכית למעלה עליונה 'לכתך
אחרי' דכתיב (שמות יג, כא) 'וה' הולך לפניהם'
ואמרו בזהר הקדוש שהיא המדרגה יותר עליונה
ללכת אחור השכינה.

ה. קדש ישראל לה' ראשית תבואתה - יש
לפרש בדרך רמז, כי הנה ידוע שעל ההורים
מוטלת חובה קדושה לנטוע בלב הילד אהבת
תורה ויראת שמים. בעוד הוא נמצא בראשית
חייו ומוטל בעריסה, וככל שמקדימים לפעול
ולהשפיע על הילד הרך, רב הסיכוי שהחינוך יניב
פרי הילולים לשם ולתפארת.

וזוהו שאומר הכתוב: "קדש ישראל לה'" - אם
רוצים ההורים שהילד יהיה קדוש לה' ויגדל
במעלות התורה, אזי 'ראשית תבואתה' - צריך
בראשית הדרך לחנכו לתורה ויראה.

ישראל. שנאמר ראשית תבואתה. וכתוב
בראשית ברא אלקים. (ילק"ש).

ז. זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך לכתך
אחרי במדבר בארץ לא זרועה. קדש ישראל
לה' ראשית תבואתה כל אכליו יאשמו. אפשר
במה שאמרו ז"ל (תנא דבי אליהו רבה סוף
פכ"ג), בשעה שיצאו ישראל ממצרים, כרתו
ברית לעשות חסד זה עם זה. ונתבאר אצלי הדל
במה שכתב בזהר הקדוש, כי במצרים זכו למצה
אות ה' שהיא השכינה, ואחר כך יזכו למצוה
אותיות ו"ה, קוב"ה ושכינתיה. ולכן ישראל
נתחכמו מאד בשעת יציאתם לעשות חסד זה עם
זה, כדי לזכות למצוה לייחד קוב"ה ושכינתיה.

וזוה שכתוב 'זכרתי לך חסד נעוריך' מה
שהשתדלת לעשות חסד איש לרעהו,
וכונתך 'אהבת כלולתיך' ליכלל ולחבר קוב"ה

📖 חדש!!! 📖

ניתן לרכוש את החוברת כל שבוע
בחנות הישיבה

"הידור מצוה"

רחוב אורט ישראל 4 בת ים

בעלות 10 ₪ בלבד

לבירורים ניתן ליצור קשר

בטלפון: 03-505-1111

